

ALGEMENE PRAKTISCHE RECHTSVERZAMELING

RECHT VAN ANTWOORD

Eric BREWAEYS

Staatsraad
Docent Vrije Universiteit Brussel
Voorzitter Raad voor de Journalistiek

2005

E. Story-Scientia

In deze verhandeling is de stof bijgehouden tot 1 september 2005.

2720166-100

ISBN 90 4650 496 4
D 2005 2664 353
BP/APR-BI5065

Verantwoordelijke uitgever: Jan Vandenwyngaerden
Raghen Business Park
Motstraat 30
B-2800 Mechelen
Tel.: 0800/14500 (gratis oproepnummer)
www.kluwer.be

© 2005, Wolters Kluwer België
Behoudens de uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave verveelvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt worden, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande en schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

	Blz.
INHOUD	v
AFKORTINGEN EN CITEERWIJZEN	ix
LITERATUURLIJST	xi
	Nrs.
TITEL I INLEIDING	1-14
Hfdst. I TERMINOLOGIE	1
Hfdst. II GESCHIEDENIS	2-3
Hfdst. III INTERNATIONAAL RECHT	4
Hfdst. IV DEFINITIE	5-6
Afd. I ALGEMEEN	5
Afd. II UITZONDERING OP HET VERBOD VAN EIGENRICHTING	6
Hfdst. V EEN CORRECTIEF OP DE VRIJHEID VAN MENINGSUITING	7
Hfdst. VI HET RECHT VAN ANTWOORD IS EEN BIJKOMEND RECHT	8
Hfdst. VII SUBJECTIEF EN BURGERLIJK RECHT WAARVAN DE NALEVING STRAFRECHTELIJK IS GESANCTIONEERD	9
Hfdst. VIII VERBAND MET DE JOURNALISTIEKE DEONTOLOGIE	10-12
Afd. I ALGEMEEN	10
Afd. II HOOR EN WEDERHOOR	11
Afd. III RECHTZETTING VAN FOUTIEVE INFORMATIE (HET WEDERWOORD)	12
Hfdst. IX LEZERSBRIEVEN	13
Hfdst. X RECTIFICATIERECHT	14

TITEL II HET RECHT VAN ANTWOORD IN DE GESCHREVEN PERS	15-93
Hfdst. I ALGEMEEN	15
Hfdst. II BEGUNSTIGDE PERSONEN	16-28
Afd. I CATEGORIEËN VAN PERSONEN	16-19
Afd. II UITDRUKKELIJKE OF IMPLICIETE VERMELDING	20-24
Afd. III BELANG	25-28
Hfdst. III GESCHRIFTEN	29-40
Afd. I PERIODIEKE GESCHRIFTEN	29-30
Afd. II SOORTEN TEKSTEN	31
Afd. III BIJZONDERE GEVALLEN	32-36
§ 1. Verslagen over parlementaire debatten	32
§ 2. Gerechtelijke verslaggeving	33
§ 3. Publicatie van gerechtelijke beslissingen	34
§ 4. Recht van antwoord op foto's, tekeningen en karikaturen	35
§ 5. Artikelen overgenomen uit andere publicaties	36
Afd. IV UITZONDERING: WETENSCHAPPELIJKE, ARTISTIEKE OF LETTERKUNDIGE KRITIEK	37-40
Hfdst. IV VOORWAARDEN TOT UITOEFENING	41-49
Afd. I TOEZENDING VAN HET ANTWOORD	41
Afd. II TAAL VAN HET ANTWOORD	42-43
Afd. III OMVANG VAN HET ANTWOORD	44-49
§ 1. Algemene regel	44-46
§ 2. Ruimte ingenomen door foto's en tekeningen	47
§ 3. Artikelen in opeenvolgende nummers	48
§ 4. Overschrijding van de omvang	49
Hfdst. V VORM EN INHOUD VAN HET ANTWOORD	50-51
Hfdst. VI HANDELINGSTERMIJN	52-54
Hfdst. VII INLASSING VAN HET ANTWOORD	55-65
Afd. I ALGEMEEN	55-56
Afd. II WEIGERING VAN INLASSING	57-58
§ 1. Beoordeling	57
§ 2. Ondeelbaar karakter van het antwoord	58

INHOUD

VII

Afd. III	WEIGERINGSGRONDEN	59-63
	§ 1. Niet in verband met bestreden tekst	59
	§ 2. Beledigend of onwettig antwoord	60
	§ 3. Het antwoord dat zonder noodzaak derden bij de zaak betreft	61
	§ 4. Het antwoord gesteld in een andere taal	62
	§ 5. Andere weigeringsgronden	63
Afd. IV	OMSTANDIGHEDEN DIE DE VERPLICHTING TOT INLASSING NIET AANTASTEN	64-65
Hfdst. VIII VORMVOORSCHRIFTEN VOOR DE INLASSING		66-73
Afd. I	ALGEMEEN	66
Afd. II	IN ZIJN GEHEEL	67
Afd. III	ZONDER TUSSENVOEGING	68
Afd. IV	OP DEZELFDE PLAATS	69
Afd. V	IN DEZELFDE LETTERTEKENS	70
Afd. VI	GERINGE VERSCHILLEN	71
Afd. VII	VERSCHILLENDE EDITIES VAN HET PERIODIEKE GESCHRIFT	72
Afd. VIII	STOPZETTING VAN DE PUBLICATIE	73
Hfdst. IX TERMIJN VOOR PUBLICATIE		74-75
Hfdst. X KOSTELOZE INLASSING		76
Hfdst. XI SANCTIEREGELING		77-93
Afd. I	STRAFRECHTELIJK	77-87
	§ 1. Algemeen	77
	§ 2. Strafbare feiten	78-79
	§ 3. Aard van het misdrijf	80
	§ 4. Strafrechtelijke verantwoordelijke	81-82
	§ 5. Geldboeten	83
	§ 6. Klachtmisdrijf	84
	§ 7. Verjaring	85-87
Afd. II	CIVIELRECHTELIJK	88-93
	§ 1. Schadevergoeding	88
	§ 2. Bevoegde rechter	89-92
	§ 3. Bewijs	93
TITEL III AUDIOVISUELE MEDIA		94-151
Hfdst. I BEGINSSEL		94-100
Hfdst. II AANVRAAG		101-105

VIII	INHOUD	
Hfdst. III	WEIGERINGSGRONDEN	106-111
Afd. I	AARD VAN HET ANTWOORD	106-109
Afd. II	SPONTANE RECHTZETTING	110-111
Hfdst. IV	UITZENDING VAN HET ANTWOORD	112-114
Hfdst. V	GERECHTELIJKE PROCEDURE	115-120
Hfdst. VI	VERPLICHTE BEWARING VAN DE OPNAMES	121-122
Hfdst. VII	UITZENDINGEN VAN DERDEN	123-124
Hfdst. VIII	STRAFBEPALING	125
Hfdst. IX	BIJZONDERE REGELING IN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP	126-151
Afd. I	ALGEMEEN	126
Afd. II	BEVOEGDHEID VAN DE VLAAMSE DECREETGEVER	127-128
Afd. III	REGELING	129-151
		Blz.
ZAAKREGISTER		109

AFKORTINGEN EN CITEERWIJZEN

<i>A.J.T.</i>	Algemeen Juridisch Tijdschrift
<i>AM</i>	Auteurs & Media
Antwerpen	Hof van Beroep Antwerpen
<i>Arr. Cass.</i>	Arresten van het Hof van Cassatie
<i>a.w.</i>	Aangehaald werk
<i>B.J.</i>	Belgique judiciaire
<i>B.W.</i>	Burgerlijk Wetboek
Bergen	Hof van Beroep van Bergen
Beslagr.	Beslagrechter
Brussel	Hof van Beroep van Brussel
Cass.	Hof van Cassatie
<i>Comm. Ger.</i>	Gerechtigd recht, artikelsgewijze commentaar, losbl.
Corr.	Correctionele rechtbank
<i>D.C.C.R.</i>	Droit de la consommation-Consumentenrecht
<i>D.P.</i>	Dalloz périodique (Frankrijk)
<i>E.C.R.M.</i>	Europese Commissie voor de Rechten van de Mens
<i>E.H.R.M.</i>	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
<i>E.V.R.M.</i>	Europees Verdrag van 4 november 1950 tot bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden, goedgekeurd bij Wet van 13 mei 1955
<i>Gaz. Pal.</i>	Gazette du palais (Frankrijk)
<i>G.W.</i>	Grondwet
Gent	Hof van Beroep van Gent
<i>Ger. W.</i>	Gerechtigd Wetboek
<i>Ing. Cons.</i>	Revue de droit intellectuel – L'ingénieur Conseil
<i>J.L.M.B.</i>	Jurisprudence de Liège, Mons et Bruxelles
<i>Journ. proc.</i>	Journal des proces
<i>J.T.</i>	Journal des Tribunaux
<i>J.T.T.</i>	Journal des Tribunaux du travail
Kh.	rechtbank van koophandel
Luik	Hof van beroep van Luik
<i>N.J.B.</i>	Nederlands juristenblad
<i>NjW</i>	Nieuw Juridisch Weekblad
<i>P & B</i>	Tijdschrift voor procesrecht en bewijsrecht
<i>Pand. b.</i>	Pandectes belges
<i>Pand. Pér.</i>	Pandectes périodiques
<i>Parl. St.</i>	Parlementaire stukken
<i>Pas.</i>	Pasicrisie
<i>R.C.J.B.</i>	Revue critique de jurisprudence belge
<i>R.D.P.</i>	Revue de droit pénal
<i>Rev. Trim. D.H.</i>	Revue trimestrielle des droits de l'homme
<i>R.G.A.R.</i>	Revue générale des assurances et des responsabilités
<i>R.P.D.B.</i>	Répertoire pratique du droit belge
<i>R.v.St.</i>	Raad van State
<i>R.W.</i>	Rechtskundig Weekblad

Rb.	Rechtbank van eerste aanleg
<i>Rev. Comm.</i>	La revue communale de Belgique
S.W.	Strafwetboek
<i>T.B.B.R.</i>	Tijdschrift Belgisch Burgerlijk Recht
<i>T. Gez.</i>	Vlaams Tijdschrift voor gezondheidsrecht
<i>T.G.R.</i>	Tijdschrift voor Gentse rechtspraak
T.P.R.	Tijdschrift voor privaatrecht
<i>T. Vreemd.</i>	Tijdschrift voor vreemdelingenrecht
Voorz.	Voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg

LITERATUURLIJST

MONOGRAFIEËN

- DE GROOF, J., *Rechtsbescherming t.a.v. het lasterlijk, eerrovend, beledigend of onjuist optreden van de Communicatiemedia in België. Het systeem van het recht van antwoord*, Brugge, die Keure, 1979.
- HOEBEKE, S. en MOUFFE, B., *Le droit de la presse*, Brussel, Louvain-la-Neuve, Bruylant-Academia, 2e uitg., 2005.
- JONGEN, F., “Le droit de réponse dans la presse et l’audiovisuel”, in X., *Prévention et réparation des préjudices causés par les médias*, Brussel, Larcier, 1998.
- LEMMENS, K., *La presse et la protection juridique de l’individu. Attention aux chiens de garde!*, Brussel, Larcier, 2004.
- PLATEL, M., *Het recht van antwoord in de communicatiemedia*, Brussel, Elsevier-Sequoia, 1971.
- RIGAUX, F., *Droit de réponse et droit de la personnalité in J.L.M.B. Centenaire* (1988), 335-344.
- R.P.D.B. t. VII, tw. *Liberté de presse et droit de réponse*, Brussel, Bruylant.
- VELAERS, J., *De beperkingen van de vrijheid van meningsuiting*, Antwerpen, Maklu, 1991.
- VOORHOOF, D., *Handboek Mediarecht*, Brussel, Larcier, 2003.
- ZIMMERMANN, I., *Recht van antwoord*, Masterthesis 2003-2004, Erasmus Universiteit.

OVERZICHTEN VAN RECHTSPRAAK

- GELDERS, M. en VANDEPLAS, A., “Overzicht van rechtspraak inzake recht van wederwoord in de periodieke geschriften”, *R.W.* 2000-01, 1268-1273.
- LEROY, G., “La jurisprudence du droit de réponse dans les écrits périodiques depuis 1961”, *J.T.* 1980, 433-435.
- SCHAUS, A., “Inédits de droit de la presse: commentaires de jurisprudence relative à la liberté d’expression”, *J.L.M.B.* 1996, 1152-1175.
- VOORHOOF, D., “De rechtsbescherming in geval van misbruik van persvrijheid: overzicht van rechtspraak”, *D.C.C.R.* 1992-93, deel 1: 198-243, deel 2: 294-313.

ARTIKELN, NOTEN

- BALLON, G., “Het recht tot antwoord inzake audiovisuele middelen”, *R.W.* 1981-82, 1630-1633, noot onder Rb. Brussel 17 april 1981.
- CALEWAERT, W., “Het recht van antwoord”, *R.W.* 1961-62, 231-262.
- CEULEERS, J., “Het recht van antwoord in radio en televisie”, *R.W.* 1993-94, 473-474, noot onder Voorz. Rb. Brussel 7 april 1993.
- CORNIL, M., “Droit de réponse et journal parlé”, *R.G.A.R.* 1939, 3133.
- DEGRYSE, B., “Bevoegdheid en ontvankelijkheid inzake het antwoordrecht in de audiovisuele media”, *R.W.* 1998-99, 649-651, noot onder Voorz. Rb. Brussel 7 november 1997.
- DERYCKE, R., “Le droit de réponse en matière scientifique, artistique et littéraire”, *J.T.* 1958, 5-6.
- DOMMERING, E., “Rectificatie of weerwoord”, *N.J.B. (Ned.)* 1987, 557-562.
- EECKHOUT, J., “La loi du 23 juin 1961 relative au droit de réponse”, *J.T.* 1962, 596-599.
- EECKHOUT, J., “Radio, télévision, droit de réponse”, *J.T.* 1969, 227.
- EECKHOUT, J., “Du droit de réponse du journal sans papier”, *J.T.* 1975, 513-514.
- FREDERICQ, J., “Le droit de réponse en matière scientifique, artistique en littéraire”, *J.T.* 1958, 1-5.

- GOL, J. en MONTFILS, P., "Le droit de réponse de l'opposition à la radio-télévision", *Ann. Fac. dr. Liège* 1967, 541-572.
- JONGEN, F., "Encore plus de réponses?", *J.L.M.B.* 2001, 862, noot onder Brussel 28 maart 2001.
- JONGEN, F., "L'intervention du juge dans la procédure du droit de réponse", *J.L.M.B.* 1990, 421-423, noot onder Voorz. Rb. Luik 19 december 1989.
- JONGEN, F., "Le droit de réponse dans l'audiovisuel: en route pour la Cour d'arbitrage", *J.L.M.B.* 1990, 429-431, noot onder Rb. Brussel 12 januari 1990.
- JONGEN, F., "Liberté de presse et responsabilité en cascade", *J.L.M.B.* 1990, 268-269, noot onder Rb. Luik 28 juni 1989.
- JONGEN, F., "Contre toute attente", *J.L.M.B.* 1991, 1193-1195, noot onder Arbitragehof nr. 13/91, 28 mei 1991.
- JONGEN, F., "A propos du droit de réponse", *J.L.M.B.* 1991, 664-667, noot onder Voorz. Rb. Luik 15 oktober 1990.
- JONGEN, F., "Droit de réponse: en attendant... la Cour d'arbitrage", *J.L.M.B.* 1991, 671-672, noot onder Voorz. Rb. Nijvel 30 oktober 1990.
- JONGEN, F., "Droit de réponse. Publication tardive", *Journ. proc.* 1992, afl. 222, 29-30, noot onder Rb. Brussel 30 april 1992.
- JONGEN, F., "Le droit de réponse au pénal", *J.L.M.B.* 1993, 1220-1222, noot onder Corr. Brussel 25 februari 1993.
- JONGEN, F., "L'indispensable réforme du droit de réponse", *AM* 2000, 167-170.
- JONGEN, F., "L'intervention du juge dans l'exercice du droit de réponse", *R.C.J.B.* 2001, 273-302, noot onder Cass. 29 oktober 1998.
- KLUYSKENS, P., "Vrijheid en beperkingen in de kunstcritiek", in *Actuele Problemen rond Krant, Radio en TV*, uitgave RUG, 48-51.
- MONTFILS, P., "Le droit de réponse en matière de radiotélévision", *Ann. Fac. dr. Liège* 1963, 293-313.
- NEELS, L., "Verjaring en belang bij het recht van antwoord", *R.W.* 1982-83, 453, noot onder Antwerpen 17 december 1981.
- NEELS, L., "Le droit de réponse et la mise en cause d'un tiers", *J.T.* 1982, 11-12 noot onder Brussel 15 oktober 1980.
- PEETERS, P., "De bevoegdheidsverdeling en het recht van antwoord - Kanttekeningen bij het arrest van 28 mei 1991 van het Arbitragehof", *R.W.* 1991-92, 481-484.
- P.H., "De l' amalgame portant atteinte à l'honneur", *J.L.M.B.* 1992, 1251-1252, noot onder Voorz. Rb. Brussel 7 april 1992.
- VANDEPLAS, A., "De dwangsom bij vertraging van inlassing van het wederwoord", *R.W.* 1987-88, 511-512, noot onder Antwerpen 31 juli 1987.
- VANDEPLAS, A., "De omvang van het wederwoord", *R.W.* 1988-89, 95, noot onder Cass. 19 april 1988.
- VANDEPLAS, A., "Het recht van wederwoord", *R.W.* 1985-86, 2907-2908, noot onder Brussel 24 juni 1985.
- VANDEPLAS, A., "De publikatie van het wederwoord", *R.W.* 1991-92, 446, noot onder Antwerpen 15 februari 1991.
- VANDEPLAS, A., "Betreffende het recht van wederwoord", *R.W.* 1983-84, 1342, noot onder Cass. 22 februari 1983.
- VANDEPLAS, A., "Betreffende de uitoefening van het recht van wederwoord", *R.W.* 1990-91, 545, noot onder Gent 29 juni 1990.
- VANDEPLAS, A., "Betreffende de strafrechtelijk verantwoordelijke uitgever", *R.W.* 1983-84, 504-505, noot onder Cass. 30 november 1982.
- VANDEPLAS, A., "Over de omvang van het wederwoord", *R.W.* 1999-00, 1297, noot onder Cass. 5 oktober 1999.
- VERDUSSEN, M., "Het recht van antwoord in de audiovisuele media", *J.T.* 1987, 538-539, noot onder Voorz. Rb. Luik 4 juni 1986.
- VERDUSSEN, M., "Le droit de réponse: variations sur un thème unique", *Journ. proc.* 1990, afl. 168, 28-30, noot onder Voorz. Rb. Luik 19 december 1989.
- VOORHOOF, D., "Het omstreden recht van antwoord", *Mediaforum* (Ned.) 1992, 98-101, noot onder Voorz. Rb. Brussel 14 mei 1992.

- VOORHOOF, D., "Het recht tot antwoord in de audiovisuele media en de bevoegdheid van de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg", *P & B* 1993, 137-142.
- VOORHOOF, D., "Het recht op antwoord: geen alibi of dekmantel voor revisionistische propaganda of aanzet tot vreemdelingenhaat", *T. Vreemd.* 1994, 104-107, noot onder Rb. Brussel 20 april 1993.
- VOORHOOF, D., "Wie is strafrechtelijk verantwoordelijk voor de ongerechtvaardigde weigering van een recht van antwoord in geval van verandering van verantwoordelijke uitgever?", *P & B* 1994, 96-97, noot onder Gent 18 januari 1994.
- VOORHOOF, D., "Recht tot antwoord en persvrijheid: het evenwicht verstoord?", *Mediaforum* (Ned.) 1995, 46-48.
- VOORHOOF, D., "Het recht tot antwoord en het vermelden van derden in de antwoordtekst", *D.C.C.R.* 1994-95, 477-479, noot onder Corr. Gent 24 april 1995.
- VOORHOOF, D., "Verspreidingsverbod van weekblad en 'correctierecht' via kortgeding", *AM* 1997, 318-319, noot onder Voorz. Rb. Hasselt 13 januari 1997.
- VOORHOOF, D., "Het recht van antwoord in België: een inspirerend voorbeeld voor Nederland?" *Mediaforum* (Ned.) 2001, deel 1: 110-116, deel 2: 152-160.
- VOORHOOF, D., "Geen recht van antwoord voor radiologen", *Juristenkrant* 2002, afl. 53, 4 (bespreking van Corr. Antwerpen 26 maart 2002).
- VOORHOOF, D., "Recht van antwoord op radio en televisie voortaan op Vlaamse wijze", *Juristenkrant* 2003, afl. 74, 13.
- VOORHOOF, D., "Vlaams-Blok-parlementslicid moet antwoordrecht correct toepassen", *Juristenkrant* 2003, afl. 82, 11 (bespreking van Gent (1^e k.) 23 oktober 2003).
- VOORHOOF, D., "Uitgever Persgroep veroordeeld voor weigering publicatie antwoordtekst", *Juristenkrant* 2004, afl. 87, 1 en 13.
- VOORHOOF, D., "Aanbeveling Raad van Europa betreffende recht van antwoord in de nieuwe mediaomgeving", *AM* 2005, 183.
- VOORHOOF, D. en BREWAEYS, E., "Het interview op radio en televisie en de rechten van de geïnterviewde", *T.B.B.R.* 1991, 245-249, noot onder Brussel 26 oktober 1989.

TITEL I
INLEIDING

HOOFDSTUK I TERMINOLOGIE

1 In de wet, de rechtspraak en de rechtsleer is er door elkaar sprake van recht van antwoord, recht tot antwoord (de titel van de Wet van 23 juni 1961, waar in artikel 1 tweede lid wordt gesproken over een “recht van antwoord” en in artikel 2 tweede lid over het “recht tot antwoord”) en recht op antwoord. Volgens J. VAN HAVER (*Correcte rechtstaal*, Brussel, H. Swinnen, 1984, 117) drukt “recht van” een bevoegdheid uit. De auteur verwijst naar “recht van antwoord”. De uitdrukking “recht op” wijst op een concreet geval (zoals “recht op schadevergoeding”). De uitdrukking “recht tot” is als constructie zeer ongewoon. Soms heeft men het ook over recht van wederwoord. De term “recht van antwoord” verdient de voorkeur (D. VOORHOOF, *Handboek media-recht*, Brussel, Larcier, 2003, 169, noot 457). Die term komt voor in het arrest nr. 14/91 van 28 mei 1991 van het Arbitragehof. Hij wordt ook door de Vlaamse decreetgever gebruikt in het opschrift en in sommige artikelen van het Decreet van 18 juli 2003 houdende wijziging van sommige bepalingen van de Decreten betreffende de radio-omroep en de televisie, gecoördineerd op 25 januari 1995, wat de invoering betreft van het recht op informatie via radio en televisie en instelling van een recht van antwoord en een recht van mededeling ten aanzien van radio en televisie. Deze terminologie zal in beginsel ook in dit boek worden gebruikt, tenzij om de officiële benaming aan te duiden van de Wet van 23 juni 1961.

HOOFDSTUK II GESCHIEDENIS

2 Het recht van antwoord is een vrij recente instelling. Het kwam ter sprake zodra de persvrijheid in Europa na het Ancien Régime opgang maakte (1789) (*R.P.D.B.*, v° *Liberté de presse et droit de réponse*, nr. 77). De idee van een recht van antwoord werd voor het eerst naar voor gebracht in Frankrijk op 24 *prairial* van het jaar VII. Men wou de pers volledig vrij maken, maar tegelijk wou men een aantal maatregelen invoeren om misbruiken tegen te gaan. Het voorstel om een recht van antwoord in te voeren kende toen echter geen succes. Het kreeg voor het eerst wettelijke vorm in artikel 11 van de Franse Perswet van 25 maart 1822 (*R.P.D.B.*, tw. *Liberté de presse et droit de réponse*, nr. 81).

3 Artikel 13 van het Decreet van 20 juli 1831, dat werd goedgekeurd door het Nationaal Congres bepaalde wat volgt: “Ieder persoon die in een dagblad, hetzij bij name, hetzij onrechtstreeks werd genoemd, heeft recht daarin een antwoord te doen opnemen, mits het niet meer bedraagt dan 1.000 letters schrift of het dubbel van de ruimte ingenomen door het artikel dat daartoe aanleiding heeft gegeven. Dit antwoord wordt opgenomen uiterlijk de tweede dag na die waarop het ten kantore van het blad werd besteld, op straffe, tegen de uitgever, van 20 gulden boete voor elke dag uitstel”.

Naar aanleiding van onenigheid in de rechtspraak kwam er op 14 maart 1855 een interpretatieve wet:

“Indien het blad geen dagblad is, wordt het antwoord opgenomen in het gewone nummer dat, volgens de geregelde orde van verschijning, ten minste twee dagen na de datum van de bestelling verschijnt, op straffe, tegen de uitgever, van 20 gulden boete voor elke dag die verloopt tussen het verzuim van de opneming en de opneming zelf”.

Na jaren voorbereiding belastte de toenmalige minister van Justitie Pholien in mei 1952 een commissie met het opstellen van een perswet. Korte tijd later formuleerde deze commissie een ontwerptekst inzake recht van antwoord. Dit voorstel werd ter beoordeling voorgelegd aan verschillende beroepsorganisaties van de Belgische pers. Het ontwerp onderging enkele kleine wijzigingen en werd op 6 oktober 1953 ingediend bij de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Het werd, na enkele bijkomende wijzigingen, op 2 juli 1957 goedgekeurd door de Kamer. Het ontwerp werd in de Senaat nog gewijzigd (wat betreft een beperkt recht van antwoord voor literaire, artistieke en wetenschappelijke kritiek). Het aldus gewijzigde ontwerp werd dan in juni goedgekeurd in de Kamer (M. PLATEL, *Het recht van antwoord in de communicatiemedia*, Brussel, Elsevier-Sequoia, 1971, nrs. 10-11). Dit werd de Wet van 23 juni 1961 betreffende het recht tot antwoord.

In 1999 dacht men eraan de regeling te hervormen. Er werd te dien einde een wetsontwerp neergelegd in de Kamer (*Parl. St. Kamer 1998-99*, nr. 49/2034).

Uit de memorie van toelichting blijkt dat de voorgestelde hervorming tot doel had de rechtsregeling inzake het recht van antwoord te actualiseren en bij te werken door bepaalde onvolkomenheden te verbeteren, zodat deze haar fundamentele rol van correctief en aanvulling van de persvrijheid ten volle kan vervullen en kan zorgen voor een doeltreffende en snelle rechtsbedeling.

De hervorming voorziet daartoe in de volgende aanpassingen:

- de regelgeving terzake éénvormig maken, onafhankelijk van de verspreidingsdrager van het periodiek medium;
- voorkomen dat het recht van antwoord op oneigenlijke wijze wordt verleend en daarmee gepaard gaand dat ervan misbruik wordt gemaakt;
- in het kader van het toepassingsgebied van de wet de criteria inzake de lengte van het antwoord op eenvormige wijze nader omschrijven;
- voorzien in een recht *sui generis*, het zogenaamde “recht van informatie” (rechtzetting *a posteriori*), voor personen die in de periodieke media worden genoemd als verdachten, beklaagden of beschuldigen en vervolgens buiten vervolging worden gesteld of vrijgesproken, zodat het principe van het vermoeden van onschuld wordt bevestigd;
- de doeltreffendheid van het recht van antwoord verbeteren door gerechtelijke beslissingen snel te doen plaatsvinden zonder daarbij het delicate evenwicht tussen de vorderingen van de verzoeker en de redactionele vrijheid van de pers aan te tasten;
- de problematiek van het recht van antwoord uit de strafrechtelijke sfeer halen.

Dit wetsontwerp werd niet hernomen bij het begin van de volgende legislatuur en is dus thans vervallen.

In juni 2003 behandelde het Vlaams Parlement het voorstel van decreet houdende het recht op informatie via radio en televisie en houdende instelling van een recht van antwoord en een recht van mededeling ten aanzien van radio en televisie (*Parl. St. Vl. Parl. 2002-03*, 1 juli 2003, stuk 52). Het Decreet van 18 juli 2003 verscheen in het *Belgisch Staatsblad* van 3 september 2003. De wijziging werd opgenomen in de gecoördineerde decreten betreffende de radio en de televisie, die opnieuw werden gecoördineerd bij Besluit van 4 maart 2005 (*B.S.* 8 april 2005).

HOOFDSTUK III INTERNATIONAAL RECHT

4 Het Comité van Ministers van de Raad van Europa heeft op 2 juli 1974 een resolutie aangenomen over het recht van antwoord (*Résolution (74) 26 sur le droit de réponse. Situation de l'individu à l'égard de la presse*). Deze resolutie bevat de minimumregels die terzake moeten gelden. Dit zou slechts mogen worden uitgeoefend om beweerd onjuiste feiten te corrigeren en op voorwaarde dat de aanvrager blijk geeft van een wettig belang.

In het kader van de Europese Unie bestaat de richtlijn “Televisie zonder grenzen” (Richtlijn van de Raad van 3 oktober 1989 betreffende de coördinatie van bepaalde wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen in de Lid-Staten inzake de uitoefening van televisieomroepactiviteiten). Deze is van toepassing in de audiovisuele sector. Artikel 23 van deze richtlijn heeft het over het recht op weerwoord en werd naar Belgisch (Vlaams) recht omgezet in het Decreet van 18 juli 2003 (*B.S.* 3 september 2003 – zie verder, nrs. 126-151). Ongeacht hun nationaliteit, genieten alle natuurlijke en rechtspersonen wier wettige belangen, met name aanzien en reputatie, zijn aangetast door een onjuiste bewering tijdens een televisie-uitzending, het recht op weerwoord of vergelijkbare middelen. De Lid-Staten zorgen ervoor dat de daadwerkelijke uitoefening van dit recht niet wordt belemmerd door het voorschrijven van onredelijke regels of voorwaarden. Er dient te worden voorzien in procedures waarbij geschillen betreffende de uitoefening van het recht op weerwoord of vergelijkbare maatregelen aan het oordeel van de rechter kunnen worden voorgelegd.

Op 15 december 2004 deed het Comité van Ministers van de Raad van Europa een aanbeveling over het recht van antwoord in het nieuwe medialandschap (*Recommandation Rec (2004)16 du Comité des ministres aux Etats membres sur le droit de réponse dans le nouvel environnement des médias*). Het recht van antwoord dient om te reageren tegen onjuiste of grievende berichten. De indiener ervan moet een belang aantonen. Ook nieuwsberichten op het internet moeten aanleiding kunnen geven tot een recht van antwoord (zie daarover: D. VOORHOOF, “Aanbeveling Raad van Europa betreffende recht van antwoord in de nieuwe mediaomgeving”, *AM* 2005, 183).

HOOFDSTUK IV DEFINITIE

AFDELING I

ALGEMEEN

5 Er bestaan meerdere definities. Zij komen alle echter op hetzelfde neer. Het recht van antwoord is de bevoegdheid die is toegekend aan bepaalde – in een periodiek geschrift genoemde of aangeduide – personen om, in gegeven omstandigheden en binnen bepaalde perken zijn verklaringen, protest of rechtvaardiging in datzelfde periodiek geschrift te doen opnemen (W. CALEWAERT, “Het recht tot antwoord”, *R.W.* 1961-62, 245). Het is het subjectief recht waardoor al wie wordt genoemd of impliciet wordt aangewezen in de media onder bepaalde voorwaarden kan vragen dat kosteloos een antwoord wordt ingelast (K. LEMMENS, *La presse et la protection juridique de l'individu*, Brussel, Larcier, 2004, nr. 661). Men kan het beschouwen als een vorm van alerte rechtsbescherming tegenover de media (D. VOORHOOF, *Handboek mediarecht*, Brussel, Larcier, 2003, p. 169). Het werd ook gedefinieerd als “un droit d’explication, de justification et de réfutation” (Corr. Brussel 10 december 1910, *Pand. Pér.* 1911, 529; *B.J.* 1911, 102).

Het is een bijkomend middel om op rechtstreekse, snelle en kosteloze wijze herstel te verkrijgen (S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *Le droit de la presse*, Brussel, Bruylant-Academia, 2e uitg., 2005, nr. 813).

Het doel van het recht van antwoord is in de eerste plaats om aan de burger de mogelijkheid te geven zich tegen misbruiken van de pers met gelijke wapens te kunnen verweren (Corr. Brussel 14 juli 2003, onuitg., L. t. Van Th.). Het is geen middel om de waarheid aan het licht te brengen, het geeft wel de mogelijkheid aan de betrokken persoon om zijn stem te laten horen en aldus zijn voorstelling van de zaken te geven (K. LEMMENS, *a.w.*, nr. 832).

Het is een rechtsinstituut ter bescherming van de persoon dat een noodzakelijk gevolg is van de persvrijheid en de vrije meningsuiting. Het is de aan iedere natuurlijke persoon of rechtspersoon verleende bevoegdheid om te reageren tegen aantastingen van zijn eer en zijn goede naam door enig medium, alsmede om over hem verspreide onthullingen recht te zetten (Arbitragehof nr. 14/91, 28 mei 1991, *R.W.* 1991-92, 497). Het is een adequate techniek om de persvrijheid te verzoenen met het respect voor persoonlijkheidsrechten en -belangen (G. BAETEMAN, J. GERLO, E. GULDIX, A. WYLLEMAN, V. DE SAEDLEER en K. JACOBS, “Overzicht van rechtspraak - Personen- en familierecht 1988-1994”, *T.P.R.* 1994, p. 2100, nr. 54). Het biedt een bijzondere vorm van rechtsbescherming tegen de media waarbij aan iedere burger en organisatie de mogelijkheid wordt geboden snel en doeltreffend te reageren op bepaalde informatie die de media over hen verspreiden (*Parl. St.* Kamer 1998-99,

4 maart 1999, 2035/1). De toekenning van een recht van antwoord is ingegeven door de bekommernis om aan de betrokkene de gelegenheid te geven een voor de lezers verstaanbaar feitenrelaas weer te geven, dat gebeurlijk anders luidt dan het feitenrelaas waarop hij reageert, maar ook, wanneer het betwiste geschrift een aanval tegen hem bevat, om hem de kans te bieden aan te tonen dat de kritiek of tenlastelegging onterecht is (Brussel 29 oktober 2002, *R.W.* 2004-05, 1467).

AFDELING II

UITZONDERING OP HET VERBOD VAN EIGENRICHTING

6 Het instituut, dat wordt beschouwd als een vorm van zelfverdediging (Cass. 10 juli 1871, *Pas.* 1872, I, 17) is een uitzondering op het principiële verbod van eigenrichting. Als uitgangspunt geldt dat de burger zijn rechtsaanspraken niet in eigen handen mag nemen (R. DE CORTE, *Overzicht van het burgerlijk recht*, Gent, Mys & Breesch, 2001, nr. 23). Hij moet, tot handhaving van zijn recht, een beroep doen op de overheid (de rechter) (J. PETIT, *Sociaal procesrecht*, Brugge, die Keure, 1999, nr. 1). Dit verbod van eigenrichting is een algemeen rechtsbeginsel (Cass. 24 juni 1976, *Arr. Cass.* 1976, 1053; *Pas.* 1976, I, 1014; E. DIRIX, “Eigenrichting in het privaatrecht” in *Liber amicorum Jan Ronse*, Gent, Story-Scientia, 1986, 597).

Wie een recht van antwoord wenst uit te oefenen, kan dit echter doen zonder voorafgaand verlot van de rechter. Het is pas wanneer het antwoord door de uitgever wordt geweigerd dat de rechter zal controleren of die weigering terecht was en in tegenovergesteld geval de wettelijk voorziene strafsancities zal opleggen.

HOOFDSTUK V

EEN CORRECTIEF OP DE VRIJHEID VAN MENINGSUITING

7 De vrijheid van meningsuiting en de persvrijheid worden in ons land grondwettelijk gewaarborgd (art. 19 en 25) en zijn beschermd door het E.V.R.M. (art. 10). Iedere maatschappelijke of individuele vrijheid roept bijna onvermijdelijk om een tegengewicht om de andere individuele en maatschappelijke belangen niet in het gedrang te brengen. Dat geldt ook voor de persvrijheid: wie zijn opvattingen publiek wil maken, kan dat, voor zover hij de andere individuele en sociale vrijheden niet schendt. Om dat te voorkomen zijn beschermingsmaatregelen nodig (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 12). Een aantal strafrechtelijke regels zorgen voor de nodige sancties in geval van misbruik. Een misbruik dat schade veroorzaakt, geeft bovendien aanleiding tot een vordering tot schadevergoeding op grond van artikel 1382 B.W. In dit kader moet ook het recht van antwoord worden gezien, als één van die beschermingsmaatregelen.

Dit principe is in herinnering gebracht in een vonnis van 30 april 1992 van de Rechtbank van Eerste Aanleg Brussel:

“(...) il échet de rappeler que le droit de réponse est un droit subjectif considéré comme le contrepois de la liberté de la presse dont l’efficacité – déjà en soi très relative – est à la mesure de la rapidité avec laquelle il est publié, celle-ci formant précisément sa spécificité” (Rb. Brussel 30 april 1992, *Journ. proc.*, afl. 222, 28, met noot F. JONGEN).

Sommige juristen lichten de instelling toe in volgende onverbloemde bewoordingen: “In de Belgische pers kan men ongestraft eenieder beledigen, door het slijk sleuren of schandmerken, beschuldigen van moord, kinderverkrachting of uranisme, dan wel uitmaken voor hoerenjager, pederast of souteneur. De uiterst korte verjaringstermijn en de loodzware assisenprocedure maken elke strafvordering van de eerrovers en mensenbelagers praktisch onmogelijk. Natuurlijk kan de beledigde in civilibus procederen, maar dan zal hij wellicht jaren geduld moeten oefenen eer hij genoegdoening krijgt en zelfs dan nog bestaat de kans dat een of andere wereldvreemde rechter zijn morele schade op een symbolische frank raamt. Bovendien halen de berichten over een burgerlijke veroordeling zelden of nooit de pers. Het recht van wederwoord is het enige verweer tegen het journaal. Het zal niemand ontgaan dat de publicatie van een repliek de dagbladuitgever soms in zijn hemd zet voor zijn eigen publiek, als een boemerang terugvliegt naar de lichtzinnige belager en bovendien de uitgever in eigen vlees snijdt. Meestal wordt met tegenzin een rechtzetting ingelast. Het is een kwestie van evenwicht, zoals we dat in ons land wel meer tegenkomen: enerzijds is de persvrijheid onaantastbaar en krijgen de journalisten de vrije hand om in alle objectiviteit de publieke opinie voor te lichten, maar anderzijds verleent de wetgever de belaagde persoon het wederwoord om zich te verdedigen tegen onjuiste of beledigende aantijgingen. Het recht van wederwoord is een tegengewicht tegen de almacht van de pers en

volgens het Arbitragehof is het een ‘rechtsinstituut ter bescherming van de persoon dat een noodzakelijk gevolg is van de persvrijheid en de vrije meningsuiting’” (M. GELDERS en A. VANDEPLAS, “Overzicht van rechtspraak inzake recht van wederwoord in de periodieke geschriften”, *R.W.* 2000-2001, 1268).

Het recht van antwoord is dus een aanvulling en een correctief op de grondwettelijk gewaarborgde persvrijheid (S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *a.w.*, nr. 810; D. VOORHOOF, *a.w.*, 169). Het werd ooit gekwalificeerd als een “regularisatie” van de persvrijheid (zie daarover: W. CALEWAERT, *a.w.*, *R.W.* 1961-62, 241). Er werd geoordeeld dat persvrijheid niet in het gedrang wordt gebracht wanneer een persoon gebruik maakt van het recht dat de Wet van 23 juni 1961 hem toekent (Corr. Brussel 24 augustus 1979, *R.W.* 1981-82, 126 met noot F. VAN ISACKER; *J.T.* 1980, 439). Toch wordt het recht van antwoord in het E.V.R.M. niet als zodanig gewaarborgd en kan het in het licht van de desbetreffende verdragsbepalingen niet zomaar worden beschouwd als een corollarium van de vrijheid van meningsuiting. De Europese Commissie voor de Rechten van de Mens heeft geoordeeld dat artikel 10 E.V.R.M. geenszins de uitgevers verplicht de geschriften van een individu te publiceren (J. VELAERS, *De beperkingen van de vrijheid van meningsuiting*, Antwerpen, Maklu, 1991, nr. 309).

8 Een goed geformuleerd antwoord kan een adequate manier zijn om critici en spotvogels op hun plaats te zetten of gewoon om verkeerde feitelijke informatie recht te zetten. Men moet er echter wel rekening mee houden dat een antwoord in handen komt van beroepsmensen, die het klappen van de zweep kennen (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 14). De ontstemde briefschrijver is soms langdradig, zwammerig of betweterig of schrijft soms in “de stijl van moeders grootste sukkel” (M. GELDERS en A. VANDEPLAS, *a.w.*, *R.W.* 2000-01, 1270, nr. 18). Dikwijls is de tekst van een recht van antwoord onleesbaar, slecht geformuleerd, naast de kwestie. Ook gebeurt het vaak dat de redactie, of de betrokken journalist, onder het recht van antwoord een commentaar plaatst die soms nog scherper is dan het oorspronkelijke artikel zelf. Het recht van antwoord mist vaak zijn doel. Er bestaan dus nog andere actiemogelijkheden. Het recht van de benadeelde om schadevergoeding te vorderen – langs civielrechtelijke of strafrechtelijke weg – blijft onverkort bestaan.

De wet zegt uitdrukkelijk dat het recht van antwoord bestaat naast de andere actiemogelijkheden (“onverminderd de andere rechtsmiddelen”).

Een recht van antwoord is op zichzelf niet bedoeld als een herstel van de schade, maar is niets anders dan een suppletief, bijkomend recht waarover eenieder beschikt die in de media wordt genoemd (Gent 3 maart 1995, *R.W.* 1996-97, 540, *A.J.T.* 1995-96, 255 met noot J. CLEMENT en J. VAN DE PUTTE).

De voorafgaande uitoefening van het recht van antwoord is geen verplichting en doet geen afbreuk aan het recht op geldelijke schadevergoeding op grond van artikel 1382 B.W. (Cass. 21 juni 1994, *P & B* 1995, 8, met noot P. VAN CAENEGHEM; *Arr. Cass.* 1994, 645; *Pas.* 1994, I, 630; Brussel 17 januari 1918, *Pas.* 1918, II, 136; Rb. Luik 21 september 1999, *AM* 2000, 155, met noot F. JONGEN; Rb. Brussel 19 mei 1965, *J.T.* 1965, 601; Rb. Brussel 8 april 1963, *J.T.* 1963, 403; H. VANDENBERGHE, “Over persaansprakelijkheid”, *T.P.R.* 1993, 852, nr. 5). Het recht van antwoord geldt dus steeds onverminderd de andere rechtsmiddelen. Dit betekent dat wie een recht van antwoord uitoefent en zijn antwoord gepubliceerd ziet, ook nog het recht heeft via andere procedures de verantwoordelijke voor de bedoelde publicatie strafrechtelijk te laten vervolgen of civielrechtelijk aansprakelijk te stellen.

Het feit dat men géén gebruik heeft gemaakt van het recht van antwoord kan, volgens bepaalde rechtspraak, overigens bij de beoordeling van de civielrechtelijke aansprakelijkheid van een perspublicatie geen argument zijn om te beweren dat eiser geen schade heeft geleden (Rb. Brussel 28 december 1990, *J.L.M.B.* 1991, 673).

De omstandigheid dat een recht van antwoord (inzake audiovisuele middelen) door de rechter werd bevolen op grond van artikel 12 van de wet toont dan weer niet aan dat de gewraakte uitzending foutief was (Rb. Brussel 22 november 1994, *R.G.A.R.* 1995, 12451).

Uit de systematische afwezigheid van het recht van antwoord op verscheidene voordien gepubliceerde artikelen, kan niet worden opgemaakt dat de betrokkene akkoord gaat met de inhoud daarvan (Brussel 19 november 1999, *AM* 2001, 139, met noot F.J.). Anderzijds werd aangenomen dat wanneer een auteur aan de hand van vroeger verschenen persberichten kon vaststellen dat een bepaalde zaak veel ophef heeft gemaakt en dat de betrokkene destijds tegen deze persartikelen niet heeft gereageerd door een recht van antwoord of gerechtelijke procedure tegen de journalisten, de auteur bij het schrijven van een later werk, er terecht kon van uitgaan dat de vroegere informatie betrouwbaar was (Rb. Brussel 20 september 2002, *NjW* 2003, 421). Deze rechtspraak hecht nogal veel waarde aan hetgeen in de pers wordt geschreven, en neemt blijkbaar voor waar aan datgene waartegen niet is geprotesteerd. Bij de beoordeling van de geleden schade wordt in de rechtspraak soms rekening gehouden met het feit dat een recht van antwoord niet werd uitgeoefend. Zowel het feit dat geen recht van antwoord werd gevorderd als het feit dat reeds eerder een recht van antwoord werd gepubliceerd, kan een argument zijn om de gevorderde publicatie van het veroordelend vonnis te weigeren (Rb. Luik 28 juni 1989, *J.L.M.B.* 1990, met noot F. JONGEN).

In het aansprakelijkheidsrecht geldt de regel dat elke benadeelde de redelijke maatregelen moet nemen om het nadeel te beperken als dat met de houding van een redelijk en voorzichtig persoon strookt (Cass. 14 mei 1992, *R.W.* 1993-94, 1395). Men zou de vraag kunnen stellen of iemand die beweert door een persbericht te zijn geschaad, vooraleer zijn vordering tot schadevergoeding in te stellen, niet moet trachten door middel van een recht van antwoord die schade te beperken. Die vraag moet in beginsel negatief worden beantwoord. Er bestaat immers geen enkele garantie dat het uitoefenen van het recht van antwoord in de gegeven omstandigheden het nadeel zou kunnen ongedaan maken. Integendeel, het kan die schade soms verzwaren. Een journalist schreef ooit: “Vele antwoordschrijvers hebben reeds ondervonden dat het wederwoord, de repliek van de uitgever (of van de journalist) soms zo afdoende (of zo kwaadwillig) kan zijn, dat zij zich bij een volgende gelegenheid tweemaal zullen bedenken alvorens de pen te grijpen (De Standaard, 25 september 1961, *Jur. Kroniek*, geciteerd door M. PLATEL, *a.w.*, nr. 53, noot 1). Toch zal ieder geval concreet moeten worden bekeken. Het is mogelijk dat iemand schade lijdt doordat feitelijke gegevens verkeerd werden weergegeven. Het recht van antwoord kan dan die feitelijke onjuistheden rechtzetten.

De omstandigheid dat de benadeelde, wiens foto – gezeten in badpak aan de rand van een zwembad – werd gepubliceerd in een krant, begeleid door een artikel waarin een link wordt gelegd tussen haar privé- en haar beroepsleven, geen gebruik heeft gemaakt van haar recht van antwoord ontnemt haar niet het recht om schadevergoeding te vorderen, zeker omdat haar recht van

antwoord ondoeltreffend zou zijn geweest wat de gepubliceerde foto's betreft (Brussel 5 februari 1999, *AM* 1999, 274 met noot F. RINGELHEIM; *R.G.A.R.* 2000, 13.296).

Als een eerder verzoek tot publicatie van een recht van antwoord geen gevolg heeft gehad, kan de uitgever niet pogen te ontsnappen aan de financiële gevolgen van zijn fout door, in de loop van de procedure tot schadevergoeding, in ondergeschikte orde, en dan nog onder voorwaarden, laattijdig aan te bieden een recht van antwoord te publiceren (Rb. Brussel 15 februari 2000, *J.L.M.B.* 2000, 1620).

Het feit dat de omstreden tekst, die werd verspreid via het internet, vooraf in een krant werd gepubliceerd en dat daartegen niet werd gereageerd, heeft geen enkele weerslag op de vordering tot herstel met betrekking tot de verspreiding van dezelfde boodschap via het internet (Voorz. Rb. Brussel 2 maart 2000, *AM* 2001, 147 met noot M. ISGOUR; *J.T.* 2002, 113 met noot E. WERY).

HOOFDSTUK VII

SUBJECTIEF EN BURGERLIJK RECHT WAARVAN DE NALEVING STRAFRECHTELIJK IS GESANCTIONEERD

9 Het recht van antwoord is geen politiek recht maar een burgerlijk recht ter bescherming van het particulier belang en van de persoon, wiens eer door een persartikel is aangetast (Rb. Antwerpen 13 december 1951, *R.W.* 1951-52, 1143; S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *a.w.*, nr. 818). Het is een persoonlijkheidsrecht (L. NEELS, "Le droit de réponse et la mise en cause d'un tiers", *J.T.* 1982, 11).

Het recht van antwoord is een toepassing van het algemene principe van artikel 1382 B.W. (vergoeding van schade uit onrechtmatige daad). Het is een snelle manier om die schade te vergoeden. Om de snelheid, waarmee het antwoord moet worden opgenomen, te verzekeren, wordt die verplichting strafrechtelijk gesanctioneerd. Dit heeft tot gevolg dat de regels betreffende het recht van antwoord beperkend moeten worden geïnterpreteerd (M. CORNIL, "Droit de réponse et journal parlé", *R.G.A.R.* 1939, 3133).

De persoon die telkens als hij genoemd wordt op wettige wijze gebruik maakt van zijn recht van antwoord maakt geen misbruik van dat recht (Corr. Brussel 24 augustus 1979, *R.W.* 1981-82, 126 met noot F. VAN ISACKER; *J.T.* 1980, 439, de zaak V.D.B. / Knack).

HOOFDSTUK VIII VERBAND MET DE JOURNALISTIEKE DEONTOLOGIE

AFDELING I

ALGEMEEN

10 De deontologische regels leggen de journalist de verplichting op om de betrokkene in bepaalde gevallen te horen of de kans te geven te reageren op hetgeen over hem geschreven (of gezegd) is. Het eerste is preventief en kan soms een recht van antwoord voorkomen (hoewel de praktijk leert dat veel journalisten soms nogal losjes omspringen met de hoorplicht). Het tweede lijkt op een recht van antwoord, maar is het niet altijd.

AFDELING II

HOOR EN WEDERHOOR

11 Van een normaal en omzichtig journalist moet worden verwacht dat hij zijn informatiebronnen op een vakkundige wijze heeft gecontroleerd (Gent 3 maart 1995, *A.J.T.* 1995-96, 255; Gent 14 maart 1995, *AM* 1996, 159). Het horen van de betrokkene speelt daarin een belangrijke rol. Het bieden van de mogelijkheid van hoor en wederhoor is een journalistieke plicht wanneer het gaat om het publiceren van zware beschuldigingen die via een niet-officiële bron werden vernomen.

Deze journalistieke plicht anticipeert als het ware het recht van antwoord. Het hoor en wederhoor gaat – in tegenstelling tot het recht van antwoord – de publicatie vooraf. Een journalist moet bij het publiceren van ernstige beschuldigingen met bijzondere voorzichtigheid te werk gaan. Die bijzondere voorzichtigheid houdt in het algemeen het toepassen in van het wederhoor als de beschuldiging is gebaseerd op een niet-officiële bron. De ‘beschuldigde’ moet dan de gelegenheid krijgen, liefst in dezelfde publicatie, om te reageren op de aantijging (Raad voor de Journalistiek 2003-07, 11 december 2003, *Jaarverslag 2003 van de Raad voor de journalistiek*, p. 25; S. TEN HOOVE, *Grenzen in de journalistiek – Raad voor de journalistiek tussen 1987 en 2003*, Amsterdam, Otto Cramwinckel Uitgever, 2003, p. 69; zie ook: Vlaamse Geschillenraad voor Radio en Televisie 5 februari 2003, *NjW* 2003, 973). Vooraleer een journalist kritiek geeft op de wijze waarop een onderzoeksrechter in een bepaald dossier is te werk gegaan, is het raadzaam dat aan de betrokken magistraat de kans wordt geboden om, eventueel via de woordvoerder van het parket, zijn optreden toe te lichten (Raad voor de Journalistiek 11 maart 2004, *NjW* 2004, 704).

AFDELING III

RECHTZETTING VAN FOUTIEVE INFORMATIE (HET WEDERWOORD)

12 In de verklaring van de rechten en plichten van de journalist (Code van München van 1971) wordt aan de journalist de plicht opgelegd elke gepubliceerde informatie recht te zetten indien deze onjuist is gebleken. De Code van journalistieke beginselen (aangenomen door de Algemene Vereniging van Beroepsjournalisten van België, de Belgische Vereniging van Dagbladuitgevers en de Nationale Federatie van Informatieweekbladen) bepaalt in zijn artikel 7 dat feiten en informatie die na publicatie ervan foutief blijken te zijn, moeten rechtgezet worden en dit zonder beperking, onverminderd de wettelijke beschikkingen inzake het recht van antwoord. De Code van Bordeaux, aangenomen in 1954 en geamendeerd in 1986, zegt dat de journalist bereid moet zijn elke verstrekte informatie die schadelijk of onnauwkeurig blijkt, op royale wijze recht te zetten.

De Raad voor de Journalistiek houdt streng de hand aan deze voorschriften:

Het wederwoord met de bedoeling om fout geachte informatie recht te zetten omtrent personen of zaken die door de journalist in zijn informatie betrokken worden, is een rechtmatig uitvloeisel van de persvrijheid. Wanneer betrokkenen hierom uitdrukkelijk verzoeken, kan het enkel om ernstige redenen worden afgewezen. Als de weigering tot publicatie van het antwoord enkel steunt op zwakke, eerder formalistische gronden, is de weigering om op één of andere manier een wederwoord te verlenen, niet correct. Bovendien moet het afdrukken van een verkeerde foto spontaan worden rechtgezet (beslissing 2003-04 10 juli 2003, *Jaarverslag 2003 van de Raad voor de journalistiek*, p. 17).

Van een journalist kan worden verwacht dat hij foutieve informatie rechtzet, ongeacht de wijze waarop hij aan zijn nieuwe informatie is gekomen, ook wanneer het aan de krant verzonden recht van antwoord van de benadeelde niet voldeed aan de vereisten van de Wet van 23 juni 1961 (Raad voor de Journalistiek 9 september 2004, *NjW* 2004, 1286). Het is een goede journalistieke praktijk dat een krant onmiddellijk na ontvangst ervan overgaat tot publicatie van een lezersbrief waarin iemand reageert op wat eerder over hem in die krant was verschenen (Raad voor de Journalistiek 11 maart 2004, *NjW* 2004, 742; *Jaarverslag 2004 van de Raad voor de journalistiek*, p. 17).

Hoewel het eigenlijke recht van antwoord is onderworpen aan een aantal inhoudelijke en vormelijke voorwaarden die moeten in acht worden genomen door degene die een recht van antwoord vordert, heeft de journalist de deontologische plicht om foute informatie recht te zetten, zelfs als deze informatie hem bereikt via een reactie van de 'benadeelde' die niet formeel aan de voor-

waarden van het wettelijk bepaalde 'recht van antwoord' voldoet (Raad voor de Journalistiek 9 september 2004, *Jaarverslag 2004 van de Raad voor de journalistiek*, p. 26).

HOOFDSTUK IX

LEZERSBRIEVEN

13 Aan de lezers van een krant (of weekblad) wordt dikwijls de gelegenheid geboden hun mening kenbaar te maken door het inzenden van lezersbrieven. In zulke brieven wordt vaak gereageerd op een eerder verschenen artikel, om het te corrigeren, recht te zetten, aan te vullen of om een aantal bedenkingen over het daarin besproken onderwerp te uiten. Soms heeft de inhoud van de brief geen uitstaans met een eerder geschreven artikel, maar uit de briefschrijver zijn mening over bepaalde discussies, toestanden of gebeurtenissen in het maatschappelijke leven. De briefschrijver ondertekent zijn geschrift met de eigen naam, maar gebruikt soms een schuilnaam, en schrijft soms anoniem (meestal worden die anonieme brieven niet in de krant of het tijdschrift opgenomen).

De uitgever van het periodieke geschrift is niet verplicht de lezersbrief op te nemen (dat is het grote verschil met een 'recht van antwoord'). Hij heeft het recht de brief in te korten, zelfs om er wijzigingen in aan te brengen (bv.: verbeteren van taalfouten). De uitgever zal meestal weigeren de brief op te nemen wanneer deze een misdrijf uitmaakt (bv.: beledigingen aan het adres van leden van de koninklijke familie, laster of eerroof, racistische of negationistische propaganda of ideeën, uitlatingen die de 'goede zeden' schenden), die beledigend zijn, irrelevant zijn enzovoort. De uitgever is daarin totaal vrij.

Wel kan er een journalistieke deontologische plicht zijn om de informatie uit een lezersbrief op te nemen, wanneer die brief te beschouwen is als een 'weerwoord' (zie boven, nr. 12).

Anderzijds mag de uitgever een recht van antwoord niet zomaar naar de rubriek lezersbrieven verwijzen (D. VOORHOOF, *a.w.*, p. 173, zie verder, nr. 69), tenzij dit uitdrukkelijk met de benadeelde is overeengekomen, wat in de praktijk soms gebeurt.

HOOFDSTUK X RECTIFICATIERECHT

14 De Nederlandse tegenhanger van het Belgische recht van antwoord is de ‘rectificatie’. Hier gaat het niet om een recht, dat zonder meer kan worden uitgeoefend, maar een gerechtelijk bevel dat een rechter kan opleggen als een aangevochten uitspraak onjuist of onbewezen is geacht.

Er bestaat soms verwarring over het begrip ‘rectificatie’. Vaak wordt ten onrechte iedere rechtzetting een ‘rectificatie’ genoemd of gaat men ervan uit dat iedere door de rechter bevolen publicatie een rectificatie van feiten betreft. Dat is niet zo. In vele gevallen kan een rechter niet achterhalen of de aangevochten feiten juist zijn, waardoor het rechtzetten van die aangevochten feiten onmogelijk is. Een rechter kan dan beslissen dat tegenover de aangevochten feiten, deze van de klager moeten worden weergegeven. Dat tegenover elkaar stellen van feiten is geen ‘rectificatie’, hoewel dit vaak wel als zodanig wordt gekwalificeerd.

Volgens artikel 167 eerste lid van het zesde Burgerlijk Wetboek (NL) gaat het om het rechtzetten van “een onjuiste of door onvolledigheid misleidende publicatie van gegevens van feitelijke aard”. Er bestaan verschillende wijzen waarop die rechtzetting kan geschieden. Als in een gerechtelijke procedure of kort geding onjuistheid of onvolledigheid van feiten is vastgesteld, dan bepaalt de rechter op welke wijze de rechtzetting zal geschieden.

Dit kan gebeuren door:

- 1) bevel tot publicatie van een door de rechter geformuleerde rectificatie;
- 2) bevel tot publicatie van een door de eiser bij dagvaarding geformuleerde rectificatie;
- 3) bevel tot publicatie van het gehele vonnis;
- 4) bevel tot publicatie van het gehele vonnis zonder toevoeging, bespreking of beschouwing.

Al deze vormen van rechtzetting zijn pas een ‘rectificatie’, als het ook echt gaat om het rechtzetten van een onjuiste of door onvolledigheid misleidende publicatie van gegevens van feitelijke aard. En dat is niet altijd het geval. De rechter, zeker de rechter in het kort geding, is vaak niet in staat de feiten op hun juistheid te toetsen. Dat is trouwens meestal zijn taak niet.

Het d o e l van een rectificatie is tweeledig: enerzijds gaat het om het corrigeren van een eerdere feitelijke bewering, om “het vertrouwen van het publiek in de betrouwbaarheid van de berichtgeving in de media te herstellen” en anderzijds is het “een vorm van schadevergoeding *in natura*”. Het eerste betreft een publiek doel: vertrouwen van de maatschappij in de pers. Het tweede is meer een persoonlijk doel: een genoegdoening voor de benadeelde.

Artikel 168 eerste lid van B.W. 6 stelt: “De rechter kan een vordering, strekkende tot verbod van een onrechtmatige gedraging, afwijzen op de grond dat deze gedraging op grond van zwaarwegende maatschappelijke belangen behoort te worden geduld. De benadeelde behoudt zijn recht op vergoeding van de schade overeenkomstig de onderhavige titel”. Vaak gaat men er, in dit kader, vanuit dat een publieke functionaris, zoals een minister, vanwege zijn maatschappelijke positie vaker in aanraking komt met de media dan een doorsnee burger. Een publiek functionaris moet dus een dikkere huid hebben. Evenzo is het gesteld met publieke persoonlijkheden, zoals filmsterren of musici. Ook zij zullen meer kritiek moeten weerstaan, dan doorsnee burgers. Dit blijkt trouwens uit de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (E.H.R.M. 8 juli 1986, *J.L.M.B.* 2000, 5 met noot F. JONGEN; D. VOORHOOF, “De eer en de goede naam van politici. Enkele beschouwingen bij het arrest Lingsens”, *R.W.* 1986-87, 1775).

De artikelen 162, 167 en 168 van het Nederlandse Burgerlijk Wetboek (6) laten in Nederland iedere burger toe een in zijn ogen onrechtmatige publicatie aan te vechten op grond van onjuiste feiten of door onvolledigheid, misleidende feiten of omdat een publicatie onnodig grievend of beledigend is. Meningen kunnen in Nederland niet aangevochten worden. Deze kunnen wel een rectificatie tot gevolg hebben, maar dat is niet noodzakelijk.

Van ‘rectificatie’ kan men alleen spreken als de rechter de onjuistheid of onvolledigheid van de feitelijke gegevens heeft vastgesteld. Dat is lang niet altijd het geval – in veel gevallen kan de rechter de juistheid niet toetsen. Dat geldt evenzo voor de media: ook zij kunnen de juistheid veelal niet aantonen. Daarom kiest de rechter veelal voor publicatie van het vonnis, waarin vermeld staat dat het betreffende medium zijn bewering niet waar heeft kunnen maken. Volgens diverse rechtsgeleerden wordt dit nogal eens ten onrechte een rectificatie genoemd, terwijl het hier alleen om het stellen van feiten tegenover feiten gaat en niet om het rechtzetten van feiten (I. ZIMMERMANN, *Recht van antwoord*, masterthesis 2003-2004, Erasmus Universiteit; zie ook: M. BULK, *Rectificatie en uitingsvrijheid*, Amstelveen, Kluwer rechtswetenschappelijke publicaties, 1998; G. SCHUYT, *Beschouwingen over de rechtzetting in het recht en in de praktijk*, Amsterdam, Otto Cramwinckel Uitgever, 1989; E. DOMMERING, “Rectificatie of weerwoord”, *N.J.B.* 1987, 557).

Ook in het Belgisch recht bestaat de figuur van de publicatie van de gerechtelijke beslissing als vorm van genoegdoening (J. RONSE, *A.P.R.*, tw. *Schade en schadeloosstelling*, deel I, 2^e druk, Gent, Story-Scientia, 1984, nr. 300). De openbare mededeling van het vonnis in het weekblad dat de gewraakte artikelen heeft gepubliceerd en bij de aanvang van de televisie-uitzendingen waarin een van de betrokken journalisten zijn kritische aantijgingen heeft herhaald, kan bijdragen tot een rechtvaardig en billijk herstel (Rb. Brussel 16 november 1999, *AM* 2000, 117).

TITEL II

HET RECHT VAN ANTWOORD IN DE GESCHREVEN PERS

HOOFDSTUK I
ALGEMEEN

15 Artikel 1 van de Wet van 23 juni 1961 betreffende het recht tot antwoord bepaalt dat onverminderd de andere rechtsmiddelen, elke natuurlijke of rechtspersoon die in een periodiek geschrift bij name is genoemd of impliciet aangewezen, het recht heeft binnen drie maanden kosteloze inlassing van een antwoord te vorderen. Deze wetsbepaling legt de regels vast betreffende het recht van antwoord in de periodieke pers. Als basisprincipe geldt dat iedereen die in een persartikel met naam is genoemd of impliciet is aangewezen, een recht van antwoord kan eisen.

HOOFDSTUK II BEGUNSTIGDE PERSONEN

AFDELING I

CATEGORIEËN VAN PERSONEN

16 Het recht van antwoord komt dus toe aan elke natuurlijke persoon of rechtspersoon die bij name of indirect in een periodiek geschrift is genoemd (Cass. 14 oktober 1974, *R.W.* 1974-75, 1761).

Met rechtspersonen worden zowel overheidsinstanties, vennootschappen als verenigingen met rechtspersoonlijkheid bedoeld. Rechtspersonen treden op door tussenkomst van hun wettelijke vertegenwoordigers (Brussel 14 december 1886, *Pas.* 1887, II, 286; Gent 29 november 1875, *B.J.* 1876, 190; Corr. Brussel 31 december 1930, *J.T.* 1931, 46).

Het feit dat in een aantal persartikelen kritiek wordt gegeven op een overheidsinstelling geeft niet het recht aan de administrateur-generaal van deze instelling om een recht van antwoord te vorderen. Dit moet desgevallend door de bevoegde minister zelf gebeuren (Rb. Brussel 12 september 2000, *AM* 2002, 172).

In tegenstelling tot de regeling inzake audiovisuele middelen hebben de feitelijke verenigingen geen recht van antwoord (Corr. Antwerpen 26 maart 2002, G. t. Van Th., onuitg.; Corr. Brussel 27 februari 1996, *AM* 1996, 336). Leden van een feitelijke vereniging hebben wel een persoonlijk recht om in eigen naam een rechtzetting te vorderen. Het feit dat de personen die zich in verband met een artikel beroepen op een recht van antwoord, gebruik hebben gemaakt van een zelfde tekst en de omstandigheid dat ze het lidmaatschap van twee feitelijke verenigingen hebben vermeld, doet niets af aan hun persoonlijk geëist recht van antwoord en kunnen niet worden geïnterpreteerd alsof die personen in naam van de feitelijke verenigingen optreden (Corr. Antwerpen 10 juli 1980, *R.W.* 1981-82, 1089, hervormd door Antwerpen 6 november 1980, *R.W.* 1981-82, 1085).

Een buitenlandse staat is een rechtspersoon van publiek recht. In die hoedanigheid is hij titularis van subjectieve rechten en kan hij een recht van antwoord uitoefenen (Brussel 28 maart 2001, *AM* 2001, 404; *J.L.M.B.* 2001, 862, met noot F. JONGEN, "Encore plus de réponses?")

Ook werd aangenomen dat een gemeente (Brussel 27 september 1938, *Rev. Comm.* 1939, 11) of een stad (Antwerpen 20 mei 1999, *AM* 2000, 85) een recht van antwoord kunnen uitoefenen.

17 Het recht van antwoord is een persoonlijk recht dat de gefailleerde kan uitoefenen zonder de toestemming van de curator (Gent 29 juni 1990, *R.W.*

1990-91, 545 met noot A. VANDEPLAS). Ook een gedetineerde kan dit doen (J. VELAERS, *a.w.*, nr. 813; over de expressievrijheid van een gedetineerde: zie E.H.R.M. 11 december 2003, Yankov / Bulgarije, *AM* 2004, 55; *NJB* 2004, 581). De wettelijke onbekwaamheid van de veroordeelde verhindert hem niet de inlassing van een recht van antwoord te vorderen (W. VAN LAETHEM, *Comm. Strafr.*, nr. 35, “*wettelijke onbekwaamheid van veroordeelden*”). Wanneer het recht van antwoord wordt uitgeoefend door een minderjarige, zal dit moeten gebeuren door degenen die het ouderlijk gezag hebben (M. GELDERS en A. VANDEPLAS, *a.w.*, *R.W.* 2000-01, 1268, nr. 2). Een burgerlijk onbekwame persoon kan ook zonder vertegenwoordiging een recht van antwoord uitoefenen. De afgifte van dat recht van antwoord op de redactie is een rechtsfeit (S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *a.w.*, nr. 825).

18 Een krantenartikel waarin bericht wordt over een bepaald informatie-magazine, waarbij dit tijdschrift als handelsactiviteit gevisereerd wordt, verleent een recht van antwoord aan de verantwoordelijke uitgever van dit tijdschrift, ook al werd deze niet met name genoemd, wanneer uit de inhoud van het aangevochten artikel kon worden afgeleid dat men de persoon van de verantwoordelijke uitgever had gevisereerd omdat de uitgebrachte kritiek precies betrekking had op al datgene waarvoor een verantwoordelijke uitgever van een tijdschrift instaat (Rb. Antwerpen 22 maart 1985, onuitg., geciteerd door D. VOORHOOF, “De rechtsbescherming in geval van misbruik van persvrijheid: overzicht van rechtspraak”, *D.C.C.R.* 1992-93, p. 305). Het recht van antwoord uitgaande van een dagblad, kan worden uitgeoefend door de uitgever ervan, door de eigenaars of door zijn bestuurders (Rb. Brussel 30 juli 1906, *B.J.* 1906, 1217).

19 De wet sluit geen enkele categorie van natuurlijke personen uit van het recht van antwoord zodat ook de ambtenaar of de politicus die aan de door de wet gestelde voorwaarden voldoen persoonlijk van dat recht gebruik kunnen maken, zonder dat de persvrijheid in het gedrang komt (Corr. Brussel 24 augustus 1979, *J.T.* 1982, 62, noot J.E.; *R.W.* 1981-82, 126, noot F. VAN ISACKER; *J.T.* 1980, 439; zie verder, nr. 26). Toch wordt aangenomen dat het niet het doel is van een recht van antwoord aan de auteur toe te laten voor zichzelf of voor de organisatie waartoe hij behoort publiciteit te maken: de publicatie vragen, ten titel van een recht van antwoord, van een pamflet samen met het werkelijke antwoord rechtvaardigt de weigering van invoeging (Corr. Brussel 20 oktober 1998, *AM.* 2000, 101; *J.L.M.B.* 1999, 959).

Vreemdelingen kunnen overeenkomstig artikel 191 van de Grondwet een recht van antwoord uitoefenen (Gent 7 april 1884, *Pas.* 1884, II, 322).

Een journalist kan eveneens gebruik maken van dit recht (Brussel 28 maart 1849, *Pas.* 1850, II, 46).

AFDELING II

UITDRUKKELIJKE OF IMPLICIETE VERMELDING

20 Iedere persoon die zichzelf kon herkennen of die kon worden herkend door zijn omgeving kan een recht van antwoord uitoefenen (Rb. Brussel 17 maart 1982, *J.T.* 1983, 154 met noot G. LEROY; S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *a.w.*, nr. 834). Wanneer in een krant wordt beweerd dat bij een brand in een theater bleek dat er onvoldoende veiligheidsmaatregelen waren in het gebouw kan de directeur van dat theater een recht van antwoord uitoefenen (Rb. Brussel 23 juli 1907, *R.D.P.* 1907, 749). Ook wanneer iemands pseudoniem, bijnaam of spotnaam wordt genoemd, bestaat er een recht van antwoord (S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *a.w.*, nr. 835). Dit geldt ook voor producten onder hun commerciële benaming (S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *a.w.*, nr. 835). Het kan ook worden uitgeoefend naar aanleiding van een persartikel over een proces waarvan de partijen gekend zijn (Brussel 23 november 1908, *J.T.* 1908, 1464; *Pand. Pér.* 1909, 97). Zelfs wanneer iemands tussenkomst bij de feiten verzwegen wordt, kan hij een recht van antwoord uitoefenen (S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *a.w.*, nr. 835).

21 Naast de expliciete vermelding van de naam of identiteit, kan ook de impliciete aanwijzing volstaan om een recht van antwoord te rechtvaardigen. Van een impliciete vermelding is sprake indien het voor (een deel van) de lezers voldoende duidelijk is wie bedoeld is in het bestreden artikel (Cass. 6 november 1984, *Arr. Cass.* 1984-85, 339). De term ‘impliciet aangeduid’ bedoelt elke aanduiding, door een aanhaling, zinspeling of zelfs kwaadwillige weglating, mits zij persoonlijk weze, bepaald is, een andere aanduiding uitsluit en elke persoon, die van de zaak op de hoogte is, de persoon kan benoemen (Memorie van Toelichting, *Parl. St.* Kamer 1952-53, 16 oktober 1953, 706). Het loutere gebruik van initialen creëert op zichzelf niet de mogelijkheid het recht van antwoord uit te oefenen (*R.P.D.B.*, tw. *Liberté de presse et droit de réponse*, nr. 96; S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *a.w.*, nr. 835). De vereiste van herkenbaarheid mag niet al te eng worden geïnterpreteerd. Het is evident dat een verkeerde spelling van een familienaam of de vermelding van een onvolledige firmanaam geen reden is om dit recht te ontzeggen. (Anders: Corr. Gent 24 april 1995, *D.C.C.R.* 1994-95, 471, met kritische noot D. VOORHOOF; M. GELDERS en A. VANDEPLAS, *a.w.*, *R.W.* 2000-01, 1268-1274, nr. 6). Het is niet vereist dat alle lezers de identiteit van de belaagde persoon onmiddellijk zouden vatten; zelfs als de insinuaties slechts door een zeer beperkte groep personen zouden worden begrepen, is er aanleiding tot publicatie van de repliek. De zaak ligt helemaal anders als slechts een enkele persoon zich geïrriteerd voelt, terwijl niemand anders de insinuaties begrepen heeft (G. LEROY, “Observations”, *J.T.* 1982, 531). Maar het is de feitenrechter die op onaantastbare wijze beslist of iemand impliciet is aangewezen of niet. De rechter in beroep verantwoordt naar recht zijn beslissing dat er geen sprake was van “impliciete aanwijzing”, als hij overweegt dat er pas van impliciete

aanwijzing sprake is wanneer er in het betrokken artikel voldoende aanduidingen voorkomen die wezen op een zekere identificatie van eiser of nog dat deze laatste op zulke duidelijke, ondubbelzinnige en persoonlijke wijze geïllustreerd werd dat de lezers niet konden twijfelen over wie het ging, en als hij vaststelt dat dit niet het geval is en uit de context van zijn redengeving duidelijk en zonder dubbelzinnigheid blijkt dat hij met de “lezer” de algemene lezersgroep beoogt, met inbegrip van de lezers “die van de zaak op de hoogte waren” (Cass. 6 november 1984, *Arr. Cass.* 1984-85, 339, met noot; *Pas.* 1985, I, 300).

Elk van de leden van een gemeenteraad waarvan de handelingen worden bekritiseerd in een periodiek geschrift, heeft het recht een antwoord in te sturen, zelfs wanneer dat lid niet bij naam wordt vernoemd (Cass. 9 maart 1885, *Pas.* 1885, I, 86).

22 Wie beweert aanspraak te kunnen maken op een recht van antwoord, moet aantonen dat hij met name is genoemd of impliciet werd aangewezen (Corr. Charleroi 28 februari 1908, *J.T.* 1908, 1463). Een antwoordtekst die betrekking heeft op meerdere artikelen waarin eiser noch bij naam, noch impliciet werd vermeld, kan door de redactie van de krant geweigerd worden (Rb. Brussel 12 september 2000, *AM* 2002, 172). Wie beweert te zijn aangeduid met een schuilnaam, moet bewijzen dat hij onder dat pseudoniem gekend is en dat hij zelf en de drager van die schuilnaam één en dezelfde persoon zijn (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 31). Bij gebruik van gelijkkluidende namen, zullen de meeste publicaties, zo daarom gevraagd wordt, vrij gemakkelijk een rechtzetting opnemen (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 32). Dat valt nochtans buiten de regels van het recht van antwoord, maar heeft in de eerste plaats te maken met de (deontologische) verplichting voor de journalist om foutieve informatie recht te zetten (S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *a.w.*, nr. 836; zie boven, nr. 12).

Wanneer in een periodiek geschrift wordt verwezen naar een beroepsgroep (bv.: alle advocaten, alle geneesheren of... zijn “zakkenvullers”), opent dit geen recht van antwoord (zie S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *a.w.*, nr. 835; D. VOORHOOF, “Geen recht van antwoord voor radiologen”, *Juristenkrant* 2002, afl. 52). Zo kan ook worden verwezen naar allerlei gemeenplaatsen die men in sommige periodieke geschriften kan lezen over bepaalde beroeps- of bevolkingsgroepen.

23 Het is niet omdat hij het persbericht heeft uitgelokt, omdat hij het interview heeft toegestaan of omdat hijzelf op het vraaggesprek heeft aangedrongen, dat de betrokkene zijn recht van antwoord heeft verbeurd (D. VOORHOOF en E. BREWAEYS, “Het interview op radio en televisie en de rechten van de geïnterviewde”, *T.B.B.R.* 1991, 248). Zelfs als wordt aangetoond dat hij voor zijn medewerking is vergoed, dat de gepubliceerde tekst de letterlijke weergave is van zijn geregistreerde verklaringen of dat het artikel zich in lovende bewoordingen over hem uitlaat, behoudt hij zijn recht van repliek (M. GELDERS en A. VANDEPLAS, *a.w.*, *R.W.* 2000-01, 1268-1274, nr. 3; over het interview: zie

G. SCHUYT, "Interviewer en geïnterviewde: 'ik heb meteen tegen de journalist gezegd dat ik het niet zo bedoeld had'", *Mediaforum* 2005, 188).

De uitgever kan er zich ook niet van afmaken met de bewering dat de geïnterviewde in feite de auteur is van het gewraakte artikel. Het is de journalist die door zijn gerichte vragen de antwoorden heeft uitgelokt en die de vormgeving heeft bepaald (Cass. 12 september 1975, *R.W.* 1975-76, 853; Brussel 13 december 1976, *R.W.* 1976-77, 1964 met noot J. LIEVENS; L. DE WILDE, "Audiovisuele reportage en persoonlijkheidsrechten van de auteurs ervan", *R.W.* 1975-76, 849).

Zelfs als de journalist aanvoert dat hij krachtens de voorschriften, de gebruiken, de beroepsregels of de aanbevelingen van de redactie geen eigen standpunt mag innemen, wordt hij toch beschouwd als de werkelijke auteur van het interview.

De geïnterviewde kan trouwens steeds zijn verklaringen nuanceren, aanvullen of wijzigen. Hij kan bovendien beslissen dat aan bepaalde van zijn uitlatingen geen ruchtbaarheid mocht worden gegeven (Brussel 2 oktober 1973, *J.T.* 1974, 337). Vandaar dat de geïnterviewde zijn recht van antwoord behoudt (M. GELDERS en A. VANDEPLAS, *a.w.*, *R.W.* 2000-01, 1268-1274, nr. 5; Brussel 13 december 1976, *R.W.* 1976-77, 1964 met noot J. LIEVENS). Anderzijds kan aan een journalist niet worden verweten een interview te hebben geweigerd wanneer de door de geïnterviewde gestelde voorwaarden tot gevolg hebben dat de uitzending slechts kan doorgaan na een voorafgaand onderzoek en een voorafgaande toelating van deze laatste (Voorz. Rb. Brussel 11 juni 1993, *J.L.M.B.* 1993, 1037).

24 Enkel als het bestreden artikel een wetenschappelijke, artistieke of literaire kritiek betreft, kan het recht van antwoord slechts worden gevorderd om een onjuist bericht te corrigeren of om te reageren tegen een lasterlijke of beledigende publicatie. In alle andere gevallen is het algemeen principe van toepassing en volstaat de loutere vermelding van de naam of de voldoende impliciete aanwijzing (D. VOORHOOF, *a.w.*, *D.C.C.R.* 1992-93, p. 305, nr. 5.1.4, zie verder, nrs. 37-40).

AFDELING III

BELANG

25 Op grond van het Persdecreet van 20 juli 1831 moest het aangevochten artikel het antwoord hebben uitgelokt ("l'article qui l'aura provoqué"). De interpretatie van de woorden "*personne citée... soit nominativement, soit indirectement*" gaf aanleiding tot heel wat betwistingen. Een eerste stelling hield het bij de eenvoudige vernoeming of herkenbare aanduiding. Het is niet vereist dat de betrokkene werd beledigd of aangevallen (Gent 12 februari 1881,

B.J. 1881, 227; *Pas.* 1881, II, 126). Een tweede strekking vereiste dat de vermelding om een of andere reden krenkend moest zijn of het antwoord uitgelokt moest hebben (zie daarover: M. PLATEL, *a.w.*, nr. 26).

26 De Wet van 23 juni 1961 kent het recht van antwoord toe aan elke natuurlijke of rechtspersoon, die in een periodiek geschrift bij name is genoemd of impliciet aangewezen. Het volstaat dus dat men genoemd is of aangewezen is in een bepaalde publicatie: de wet vereist dus niet dat de publicatie waarop men een repliek eist een krenkend of foutief karakter zou hebben (memorie van toelichting, *Parl. St. Kamer* 1952-53, 6 oktober 1953, nr. 706). Ook op een neutraal – of zelfs positief – artikel kan men reageren door middel van een recht van antwoord: het volstaat dat men in dat artikel is genoemd. Wie het recht van antwoord uitoefent, oordeelt voor zichzelf of hij daarbij belang heeft. Wie regelmatig gebruik maakt van zijn recht van antwoord, maakt daarom geen misbruik van zijn recht. De wet sluit geen enkele categorie van personen uit van het recht van antwoord, zodat ook de ambtenaar of de politicus die aan de door de wet gestelde voorwaarden voldoet, persoonlijk van dat recht gebruik kan maken. Deze ruime toegang tot het recht van antwoord staat geregeld ter discussie en in de sector van de gedrukte pers bestaat een duidelijke wrevel tegen het vigerende stelsel (D. VOORHOOF, *a.w.*, *D.C.C.R.* 1992-93, p. 305, nr. 5.1.3).

In de oorspronkelijke versie van het wetsontwerp werd het recht van antwoord beperkt door de bepaling dat wie antwoordt, blijk moest geven van een rechtmatig belang om aanspraak te kunnen maken op de inlassing van een antwoord. Deze beperking werd aangenomen door de Kamer van Volksvertegenwoordigers, maar stuitte op heftige weerstand in de Senaatscommissie voor Justitie. Deze sloot zich aan bij de stelling van het Hof van Beroep van Gent, waarvan eerder (nr. 25) reeds sprake. De Senaatscommissie meende dat alleen de vernoemde of aangeduide persoon kon oordelen “over het belang dat hij heeft een antwoord te eisen en over de wenselijkheid ervan”. Voorts oordeelde de commissie de uitdrukking “rechtmatig belang” te vaag en schrapte ze dan maar (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 29). In de Memorie van Toelichting wordt uitdrukkelijk gezegd dat de nieuwe bepaling in de ruimste zin moest worden uitgelegd: het antwoord vereist geen provocatie, geen aanval. Om het even welk belang, al was het slechts eigenliefde, volstaat om een antwoord te wettigen (*Parl. St. Kamer* 1952-53, 6 oktober 1953, nr. 706, p. 3).

Dit werd in de rechtsleer betreurd (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 29). Er wordt verwezen naar het rechtsbeginsel: “geen actie zonder belang”. Dit is echter een beginsel uit het procesrecht (art. 17 Ger. W.) dat niet zomaar kan worden overgebracht naar het domein van het recht van antwoord. Ook wordt verwezen naar de passage uit de memorie van toelichting, waarin wordt gesproken over “welk belang ook” (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 29). Dit zou dan toch een belang veronderstellen. Toch wordt die vermelding tegengesproken door andere uitdrukkelijke verklaringen in de memorie van toelichting. Soms werd aanvaard dat wie een recht van antwoord wil uitoefenen, over een bijzonder

belang moet beschikken (Brussel 28 mei 1965, *J.T.* 1965, 641; *Pas.* 1966, II, 144; Brussel 2 oktober 1973, *J.T.* 1974, 337). Ook nu gaan er nog stemmen op om het recht van antwoord afhankelijk te maken van het bestaan van een belang (S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *a.w.*, nr. 824).

De meerderheidsopvatting is echter anders: het belang wordt vermoed aanwezig te zijn. Alleen de betrokkene kan oordelen over het belang en de opportuniteit van het recht van antwoord. Het komt de rechter niet toe de redenen na te gaan die vanwege de genoemde persoon aanleiding tot antwoord gaven (Brussel 13 december 1976, *R.W.* 1976-77, 1963 met noot J. LIEVENS; Antwerpen 17 december 1981, *R.W.* 1982-83, met noot L. NEELS). De uitoefening van het recht van antwoord vereist dus niet dat een belang wordt aangetoond (Cass. 14 oktober 1974, *Arr. Cass.* 1975, 205; *J.T.* 1975, 10; *Pas.* 1975, I, 188; *R.W.* 1974-75, 1761; Antwerpen 17 december 1981, *R.W.* 1982-83, 451 met noot L. NEELS). De strafrechter hoeft niet te onderzoeken welke redenen een burgerlijke partij die bij name werd genoemd in een periodiek tijdschrift, heeft om van haar recht van antwoord gebruik te maken. Hij moet evenmin de gepastheid ervan onderzoeken (Antwerpen 13 juni 1996, *R.W.* 1999-2000, 19 met noot A. VANDEPLAS). Het recht van antwoord werd van oudsher beschouwd als een absoluut recht (Cass. 3 november 1880, *Pas.* 1880, I, 300). Door te beslissen dat de weigering tot publicatie van het antwoord geen misdrijf oplevert daar het geïncrimineerde artikel geen aanval of kritiek op de genoemde persoon inhoudt, stelt de rechter de uitoefening van het recht van antwoord afhankelijk van een voorwaarde die de wet niet vereist (Cass. 14 oktober 1974, *R.W.* 1974-75, 1761).

De inzender van een recht van antwoord kan dus, zodra hij in de pers werd genoemd, om 't even welke kans te baat grijpen om zichzelf te bewieroken, om zijn beleid als gezagsdrager te verdedigen, zelfs als er niet direct iets negatiefs over hem wordt geschreven. Men kan bij wijze van voorbeeld denken aan de reactie van een politicus, die in een persartikel wordt genoemd en die een recht van antwoord uitoefent om uiteen te zetten wat hij nog allemaal heeft verwezenlijkt. Dergelijke situaties worden door de media als storend ervaren, en niet geheel ten onrechte. Hier moet echter een kanttekening gemaakt worden. Zoals F. VAN ISACKER schrijft, sluit de wet (art. 2 tweede lid) het recht van antwoord in beginsel uit bij artistieke, letterkundige of wetenschappelijke kritiek (zie verder, nr. 37): "voor wetenschapslieden en kunstenaars van allerlei slag, die door de publicatie van hun werken of het publiek bekendmaken van hun werkzaamheden, bij wijze van spreken de kritiek van de pers uitlokken, kan de eenvoudige vermelding van de naam niet volstaan om een recht van antwoord uit te lokken. Ongetwijfeld een correcte beslissing van de wetgever, maar niet minder zeker ook te beperkt. Wat geldt voor wetenschapslieden en kunstenaars, is in niet mindere mate onder meer ook het geval voor sportlieden, firma's die hun producten op de markt verspreiden en politici. Waarom zou de sportkritiek een ander lot moeten worden beschoren dan dat van wetenschap of (klein)kunst? Wie zijn waren op de markt brengt, moet de kritiek ondergaan, zonder dat de eenvoudige vermelding van zijn naam een reactie van zijn kant

zou kunnen rechtvaardigen. Men bedenke hierbij dat men, in de huidige situatie, gespecialiseerde bladen als *Test-Aankoop* binnen afzienbare tijd alleen al door een overmatig gebruik van het recht van antwoord, het leven onmogelijk zou kunnen maken, in de letterlijke betekenis van het woord. Zonder het recht van vrije kritiek op de verrichtingen van de gezagdragers, mag men een kruis maken over de democratie. Dat behoeft, mag men aannemen, geen commentaar. Zij die een openbaar ambt of een politiek mandaat bekleden, zouden dus vooraan moeten prijken in de opsomming van het tweede lid van artikel 1. Wellicht hebben ze zichzelf uit bescheidenheid vergeten, in 1961. Tot nog toe heeft deze vergetelheid weinig of geen hinder bezorgd aan de pers. De heren politici waren discreet op dit gebied. Sinds de zaak VDB/Knack kan men daar anders gaan over denken. Hoewel het argument van de verdediging, misbruik van recht, juridisch moeilijk opgaat, valt er toch wel iets voor te zeggen dat het deontologisch andersom zou kunnen zijn. Indien politici met geen grote bescheidenheid van het recht van antwoord gebruik blijven maken, zou men uiteindelijk voor een dilemma kunnen staan: wat gaan we nou kwijtspelen, het recht van antwoord of de persvrijheid? Dus, een werkelijk noodzakelijke wetswijziging is de uitbreiding van het tweede lid van artikel 1, een uitbreiding in de eerste plaats tot de openbare ambten en de politieke mandaten” (F. VAN ISACKER, noot onder *Corr. Brussel* 24 augustus 1979, *R.W.* 1981-82, 126).

27 Artikel 10.1 E.V.R.M. waarborgt de vrijheid van meningsuiting. Dit recht omvat de vrijheid een mening te koesteren en de vrijheid om inlichtingen of denkbeelden te ontvangen of door te geven, zonder inmenging van overheidswege en ongeacht grenzen.

Wanneer de uitgever verplicht is een recht van antwoord in zijn periodiek geschift op te nemen, moet hij bepaalde inlichtingen of denkbeelden (vaak tegen zijn zin) doorgeven, en zou men kunnen zeggen dat zijn vrijheid terzake aan banden wordt gelegd. Het tweede lid van artikel 10 E.V.R.M. bepaalt dat, aangezien de uitoefening van deze vrijheden plichten en verantwoordelijkheden met zich brengt, zij kan worden onderworpen aan bepaalde formaliteiten, voorwaarden, beperkingen of sancties, welke bij de wet worden voorzien en die in een democratische samenleving nodig zijn in het belang van 's lands veiligheid, de bescherming van de openbare orde en het voorkomen van strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden, de bescherming van de goede naam of de rechten van anderen om de verspreiding van vertrouwelijke mededelingen te voorkomen of om het gezag en de onpartijdigheid van de rechterlijke macht te waarborgen.

Om de vrijheid van meningsuiting te beperken moet dus voldaan zijn aan drie voorwaarden:

- 1) in de beperking moet bij wet zijn voorzien: dit is hier ongetwijfeld het geval;
- 2) zij moet noodzakelijk zijn in een democratische samenleving: Het recht van antwoord is één van de waarborgen van het pluralisme in de media (*Besl. E.C.R.M.*, *Ediciones Tiempo/ Spanje*, 12 juli 1989, verz. nr. 13010/87);

3) zij moet in het leven geroepen zijn om een door artikel 10.2 opgesomd doel te dienen: hier knelt het schoentje. Wanneer het recht van antwoord dient als herstel van de schade die iemand lijdt ten gevolge van een lasterlijk, eerrovend of beledigend artikel: dan dient het om zijn goede naam te beschermen. Als het recht van antwoord er enkel toe strekt zichzelf wat meer in de verf te zetten, dan lijkt het niet meteen te kaderen in de doeleinden van artikel 10.2.

In de resoluties van het Comité van Ministers in de schoot van de Raad van Europa van 2 juli 1974 en 15 december 2004 (zie boven, nr. 4) wordt het bestaan van een belang vooropgesteld.

28 Soms wordt in de rechtspraak een meer genuanceerde stelling naar voor gebracht: het is enkel de auteur van een recht van antwoord die de opportuniteit hiervan kan beoordelen. Dat recht mag nochtans niet misbruikt worden en moet binnen de perken blijven van een antwoord op het gelaakte artikel. Het doel van een recht van antwoord is niet aan de auteur toe te laten voor zichzelf of voor de organisatie waartoe hij behoort publiciteit te maken: de publicatie vragen, ten titel van een recht van antwoord, van een pamflet samen met het werkelijke antwoord rechtvaardigt de weigering van invoeging (Corr. Brussel 20 oktober 1998, *AM* 2000, 101; *J.L.M.B.* 1999, 959).

Wat de audiovisuele media betreft, vereist de wet een belang. De wetgever kan overwegen om de audiovisuele en de geschreven media op voet van gelijkheid te behandelen. Door bij elk recht van antwoord te vereisen dat de inzender ervan aantoonst dat hij daarbij een belang heeft, zouden heel wat voor het publiek zinloze antwoorden kunnen worden geweerd.

HOOFDSTUK III GESCHRIFTEN

AFDELING I

PERIODIEKE GESCHRIFTEN

29 Het aangevochten artikel moet in een periodiek geschrift zijn verschenen. Dit betekent dat de publicatie met een zekere regelmaat wordt verspreid (Rb. Brussel 17 april 1962, *J.T.* 1963, 43). Het recht van antwoord kan niet worden uitgeoefend tegen beweringen uit een boek (Rb. Brussel 14 december 1993, *A.J.T.* 1994-95, 70 met noot D. VOORHOOF). Boeken die in afleveringen verschijnen, worden niet beschouwd als periodieke publicaties. Dat is bijvoorbeeld het geval voor encyclopedieën, geannoteerde wetboeken en woordenboeken. Ook wordt algemeen een uitzondering aangenomen voor juridische vaktijdschriften en het officiële gedeelte van het Belgisch Staatsblad (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 33; zie verder, nr. 34).

De Franse Wetten van 9 juni 1819 en 28 juli 1832 beperken het recht van antwoord tot de periodieke geschriften die ten minste eenmaal per maand verschenen. De Belgische wet stelt geen voorwaarden meer inzake periodiciteit. Ook een jaarboek kan worden beschouwd als een periodiek geschrift in de zin van artikel 1 van de Wet van 23 juni 1961 (Rb. Brussel 17 april 1962, *J.T.* 1963, 43).

30 Het recht van antwoord geldt niet voor een boek. Al verschijnt een roman in schuifjes of al wordt een lexicon in opeenvolgende afleveringen bezorgd, toch zijn het geen periodieke geschriften. Soms is het moeilijk uit te maken of bepaalde reeksen, mededelingen of verslagen onder de tijdschriften dan wel onder de boekwerken moeten worden gerekend. In zo'n geval zal de feitenrechter moeten uitmaken of het om een periodiek geschrift gaat of niet.

De vorm van het periodieke geschrift speelt geen rol. Het kan zowel om een zondagsblad, een modejournaal, een schoolkrant, een magazine, een digest, een parochieblad, een gratis nummer, een bijblad, een extra uitgave, een huis-aan-huisblad, een reclameblad, een beurskrant of een feestnummer gaan. De wet geldt ook voor een tijdschrift met een zeer beperkte verspreiding (een bedrijfskrant of een dienstblad), dat slechts aan welbepaalde personen wordt verzonden (M. GELDERS en A. VANDEPLAS, *a.w.*, *R.W.* 2000-01, 1269, nr. 11).

AFDELING II

SOORTEN TEKSTEN

31 Elke tekst die in een periodiek geschrift wordt opgenomen, kan aanleiding geven tot een recht van antwoord. Het is niet nodig dat de aangevochten tekst afkomstig is van een journalist van de betrokken publicatie of van een medewerker van het blad (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 34). Dus ook wat “derden” in het blad schrijven of laten opnemen (verklaringen in een interview, lezersbrief, gastcolumn, vrije tribune) kan aanleiding geven tot een recht van antwoord.

Om het even welke passage, citaat of artikel van een tijdschrift kan aanleiding geven tot een antwoord, of het nu gaat om een advertentie, een krantenkop, een overlijdensbericht, een stripverhaal, een rebus, een kadertje of een ingezonden lezersbrief. Wat in een krant of tijdschrift verschijnt, kan wrevel of misnoegen opwekken en een repliek uitlokken die de uitgever publiceren moet, zelfs al kan hij aantonen dat zijn redacteurs niet hebben meegewerkt aan de gewraakte tekst (M. GELDERS en A. VANDEPLAS, *a.w.*, *R.W.* 2000-01, 1268-1274, nr. 12).

AFDELING III

BIJZONDERE GEVALLEN

§ 1. Verslagen over parlementaire debatten

32 Een parlementslid is onschendbaar (art. 58 G.W.). Wanneer hij in het parlement verklaringen aflegt die lasterlijk zijn, kan geen aansprakelijkheidsprocedure worden ingesteld. Dit is op zichzelf geen schending van artikel 6.1 E.V.R.M. dat het recht op toegang tot de rechter waarborgt (E.H.R.M. 17 december 2002, *AM* 2003, 66; *NjW* 2003, 13).

Men vraagt zich dan ook af of een verslag over een parlementair debat aanleiding kan geven tot een recht van antwoord. Soms wordt aangenomen dat journalisten die over de parlementaire werkzaamheden verslag uitbrengen geen artikel schrijven in de zin van de wet; hun verslagen kunnen in geen geval aanleiding geven tot een recht van antwoord (H. SCHUERMANS, *Code de la presse*, Brussel, 1881, 86). Ook oudere rechtspraak deelt dit standpunt (Rb. Charleroi 21 juni 1912, *Pas.* 1912, III, 258; *Pand. Pér.* 1913, 30). De uitgever is niet verplicht om, op verzoek van een volksvertegenwoordiger, een antwoord op te nemen dat een redevoering bevat van dit parlementslid in de Kamer en dat beledigend is voor derden (Cass. 11 april 1904, *Pas.* 1904, I, 199). Anderzijds wordt aangenomen dat de weergave van een parlementair debat in dagbladen en andere periodieke publicaties een artikel is zoals alle

andere. Het verslag heeft geen enkel authentiek karakter; de journalist heeft geen enkele officiële opdracht en het betrokken blad publiceert het verslag uit eigen beweging, zonder dat het daartoe kan verplicht worden (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 37; G. DUPLAT, *Le journal*, Brussel, 1929, p. 490; *Pand. b.*, tw. *Droit de Réponse*, n° 22). Soms maakt men een onderscheid tussen enerzijds verkorte weergaven van een parlementair debat, die echter door hun vorm en scherpte een origineel karakter hebben en anderzijds getrouwe en objectieve weergaven van parlementaire debatten (Rb. Charleroi 21 juni 1912, *Pas.* 1912, III, 258; *Pand. Pér.* 1913, 30). De vraag is of men vandaag in de pers nog dergelijke objectieve weergaven zal vinden. De ganse discussie lijkt ons dan ook voorbijgestreefd en overbodig. De wet is duidelijk en formeel: het recht van antwoord geldt voor alle artikelen in een periodiek geschrift, wat ook het onderwerp ervan is.

In de Resolutie van 15 december 2004 van het Comité van Ministers van de Raad van Europa (zie boven, nr. 4) wordt gezegd dat een getrouwe weergave (“*un compte rendu fidèle*”) van zittingen van openbare overheden geen aanleiding geeft tot een recht van antwoord.

§ 2. Gerechtelijke verslaggeving

33 Een gelijkaardige discussie rijst bij het probleem van de weergave van rechtszittingen en het eventueel daaraan verbonden recht van antwoord. Artikel 148 van de Grondwet maakt de openbaarheid van de debatten verplicht. De journalist zou niets anders doen dan die wettelijke publiciteit in werkelijkheid omzetten (H. SCHUERMANS, *a.w.*, II, 86 en 106). Deze stelling is vandaag niet meer realistisch. Het is de kranten toch niet mogelijk verslag uit te brengen over alle aan de gang zijnde processen, zodat een keuze onvermijdelijk is. Die keuze impliceert meer publiciteit voor één zaak dan voor een andere; de keuze is bovendien volledig subjectief. Het verslag over een rechtszitting – dat trouwens zelden nog zeer objectief is – is een artikel zoals elk ander uit een periodiek geschrift (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 37).

Sommigen nemen aan dat een verslag over wat in de rechtszaal gebeurt en de daaraan verbonden persoonlijke commentaar van de journalist, aanleiding kunnen geven tot een recht van antwoord, als de betrokken persoon bewijst bij die rectificatie belang te hebben (G. DUPLAT, *a.w.*, p. 49; zie ook *Pand. b.*, tw. *Droit de Réponse*, nr. 18; Rb. Luik 21 november 1883, *Pas.* 1884, III, 22; Brussel 4 maart, 1933, *Pand. Pér.* 1933, 273; *J.T.* 1933, 281). Ook werd geoordeeld dat een verslag van een terechtzitting geen weergave kan zijn van alles wat tijdens die zitting gebeurt of gezegd wordt. Het feit dat een gebeurtenis of een verklaring niet of onvolledig is opgenomen, schept geen recht van antwoord voor de personen die in het rechtsgeding betrokken zijn (Voor. Rb. Brussel 14 februari 2002, *AM* 2004, 187).

In de Resolutie van 15 december 2004 van het Comité van Ministers van de Raad van Europa (zie boven, nrs. 4 en 33) wordt eveneens gezegd dat een

getrouwe weergave (“*un compte rendu fidèle*”) van gerechtszittingen geen aanleiding geeft tot een recht van antwoord.

§ 3. Publicatie van gerechtelijke beslissingen

34 Alle vonnissen en arresten worden in openbare zitting uitgesproken. Belangstellende partijen kunnen er naderhand kennis van nemen op de griffie van de rechtbank (zie daarover: Antwerpen 22 mei 2000, *A.J.T.* 1999-2000, 970). Zo werd aangenomen dat de openbaarmaking van gerechtelijke beslissingen geen aanleiding geeft tot een recht van antwoord (Brussel, 4 maart 1933, *Pand. Pér.* 1933, 159). Geen enkele wettekst verplicht echter de dag- of weekbladpers die arresten en vonnissen op te nemen, behoudens die gevallen waar dit uitdrukkelijk door de rechter werd bevolen.

Tijdens de besprekingen van de wet betreffende het recht tot antwoord rees de vraag of dit recht ook gold bij dergelijke verslaggeving (*Parl. St.* Senaat 1959-60, 6 april 1960, p. 1111). Uit de besprekingen kan men afleiden dat het recht van antwoord geldt, zodra iemand bij naam wordt genoemd of impliciet wordt aangewezen. De minister stipte echter wel aan dat in geval van de publicatie van vonnissen en arresten op bevel van de rechtbank geen recht van antwoord bestaat, omdat de opening ervan niet spontaan gebeurt.

De rechtspraak neemt over het algemeen aan dat voor de gespecialiseerde juridische tijdschriften het recht van antwoord is uitgesloten (Brussel, 22 juni 1959, *J.T.* 1959, 562: het Hof neemt aan dat zulks het geval is omdat de namen van de partijen niet worden gepubliceerd). De minister van Justitie beklemtoonde uitdrukkelijk deze jurisprudentie niet te willen veranderen (*Parl. St.* Senaat 1959-60, 6 april 1960, p. 1111). Toch heeft men die uitzondering niet in de wet opgenomen. De meeste gespecialiseerde tijdschriften zijn privé-uitgaven die niet beschikken over een wettelijk mandaat om vonnissen en arresten te publiceren. Het is niet ondenkbaar dat de partijen in een zaak, waarvan het vonnis in eerste aanleg wel werd gepubliceerd, zo niet een recht van antwoord, dan toch een aanvullende rechtzetting kunnen vragen wanneer een latere hervormende beslissing is tussengekomen (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 38).

§ 4. Recht van antwoord op foto's, tekeningen en karikaturen

35 Zoals artikel 13 van het Decreet van 20 juli 1831, spreekt ook de Wet van 23 juni 1961 betreffende het recht tot antwoord (meer bepaald art. 2 en 3, 1°) uitdrukkelijk over teksten. Dat zijn verzamelingen van woorden, die een geheel vormen. Vroeger werd voor tekeningen en karikaturen het recht van antwoord verworpen (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 39) omdat die mogelijkheid niet in de wet is opgenomen. Niettegenstaande tekeningen en karikaturen als een soort vernoeming kunnen beschouwd worden, wordt aangenomen dat ze uitgesloten worden van de toepassing van het recht van antwoord voor zover er geen begeleidende commentaar aan verbonden werd. Deze laatste valt dan vanzelfsprekend onder de toepassing van het recht van antwoord. In dat geval

wordt de oppervlakte van de tekening bij gerekend om de omvang van het antwoord te bepalen (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 39). Men kan de zaken echter ook anders bekijken: wie op herkenbare wijze in een karikatuur wordt afgebeeld, wordt in een periodiek geschrift impliciet aangewezen (als men niet kan aannemen dat die persoon “genoemd” wordt) in de zin van artikel 1 van de wet. De vermelding van het woord “tekst” in de artikelen 2 en 3 slaat op de publicatie zelf van het recht van antwoord, of op de weigering ervan. De lengte van het antwoord mag niet meer bedragen dan “het dubbel van de ‘ruimte’ ingenomen door de tekst die het antwoord rechtvaardigt”. Hier houdt de rechtspraak wel rekening met de ruimte, ingenomen door illustraties (zie verder). De wet sluit niet uit dat een tekening aanleiding geeft tot een recht van antwoord (Hier wordt in het midden gelaten of het opportuun zou zijn dat iemand, via een recht van antwoord, reageert op een cartoon).

De vordering tot publicatie van een foto in een recht van antwoord als verweer op een andere publicatie van een foto bij het gewraakte persartikel, strookt volkomen met de geest van artikel 4 van de wet, op voorwaarde natuurlijk dat voldaan is aan de voorwaarden van artikel 3 (Antwerpen 3 oktober 1991, *R.W.* 1991-92, 615; zie Cass. Fr. 27 mei 1972, *Gaz. Pal.* 1972, 610; S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *a.w.*, nr. 835). Hetzelfde geldt voor prenten of tekeningen die deel uitmaken van de repliek op een geïllustreerde tekst in een periodiek geschrift (*R.P.D.B.*, tw. *Liberté de presse et droit de réponse*, nr. 96; Rb. Brussel 1 juli 1908, *Pand. Pér.* 1908, 1265; *R.D.P.* 1909, 59).

§ 5. Artikelen overgenomen uit andere publicaties

36 Als een artikel wordt overgenomen uit een ander blad, bestaat de kans dat de uitgever die dat artikel heeft overgenomen een recht van antwoord zal moeten inlassen. Het is zelfs niet nodig dat het antwoord eerst wordt toegezonden aan de publicatie die het oorspronkelijke artikel publiceerde, of dat een antwoord wordt geëist in alle publicaties die eventueel het aangevochten artikel zouden overgenomen hebben (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 43).

Eenzelfde opvatting kan worden aangenomen wanneer in een periodiek geschrift passages worden overgenomen uit een boek, of wanneer de inhoud van het boek in dat geschrift in afleveringen verschijnt.

AFDELING IV

UITZONDERING: WETENSCHAPPELIJKE, ARTISTIEKE OF LETTERKUNDIGE KRITIEK

37 De wetenschappelijke, artistieke of letterkundige kritiek levert slechts een recht van antwoord op indien dit tot doel heeft een zakelijk element recht te zetten of een aantasting van de eer af te weren.

Het antwoord dat een aanvulling of een reactie is naar aanleiding van een wetenschappelijke, artistieke of letterkundige kritiek, moet slechts worden opgenomen indien het de rechtzetting (rectificatie) beoogt van een zakelijk element of een reactie is op een aantasting van de eer. De wet zegt niet dat beide voorwaarden (onjuist feitelijk element of aantasting van de eer) samen moeten zijn vervuld. Wel kan een (historisch-wetenschappelijke) juiste bewering de eer van een persoon aantasten (bv.: de bewering dat iemand tijdens WO II heeft gecollaboreerd met de bezetter). Het lijkt niet de bedoeling van de wetgever te zijn geweest om aan de betrokkene in een vergelijkbare situatie het recht van antwoord toe te kennen, tenzij deze kan aantonen dat de feitelijke omstandigheden omtrent zijn gedrag verkeerd of onvolledig werden weergegeven. Het zal voor de rechter geen gemakkelijke taak zijn om op dat terrein de grenzen af te bakenen.

38 Deze beperking van het recht van antwoord heeft van in den beginne protest uitgelokt (J. FREDERICQ, "Le droit de réponse en matière scientifique, artistique et littéraire", *J.T.* 1958, 1; W. CALEWAERT, "Het recht tot antwoord", *R.W.* 1961-62, 248). Deze uitzondering was geïnspireerd door een arrest van het Hof van Cassatie van 17 juni 1887 (*Pas.* 1887, I, 313 met conclusies procureur-generaal Mestach de ter Kiele). De kunstenaar of de auteur van een letterkundig werk sluit als het ware een overeenkomst af: hij onderwerpt zijn werk aan kritiek met het oog op publiciteit. Daardoor wordt hij vermoed afstand te hebben gedaan van zijn recht van repliek. Deze nogal kunstmatige zienswijze is vatbaar voor kritiek. Afstand van recht wordt immers niet vermoed (W. CALEWAERT, *a.w.*, *R.W.* 1961-62, 249). In de oorspronkelijk voorgestelde tekst was het recht van antwoord in geval van literaire of wetenschappelijke kritiek volledig uitgesloten (*Parl. St. Kamer* 1956-57, nr. 773-2). Daarop kwam hevige kritiek (J. FREDERICQ, *a.w.*, *J.T.* 1958, 1).

De oorspronkelijke tekst van het wetsontwerp van 6 oktober 1953 sloot zich aan bij de beperkende opvatting van het Hof van Cassatie. Het tweede lid van artikel 1 bepaalde dat de wetenschappelijke, artistieke of letterkundige kritiek geen aanleiding gaf tot een recht van antwoord ten bate van hem die, zelfs onrechtstreeks, om kritiek heeft verzocht, behalve in geval van misbruik (*Parl. St. Kamer* 1952-53, nr. 706, wetsontwerp nr. 6). De Kamercommissie deed het nog drastischer: op aandringen van de Algemene Persbond schrapte ze het recht van antwoord volledig voor artistieke en wetenschappelijke kri-

तिक (zie *Parl. St. Kamer* 1956-57, nr. 773-2). Na de kritiek van J. FREDERICQ opende de Senaatscommissie voor Justitie het recht van antwoord bij wetenschappelijke en artistieke kritiek tot de rechtzetting van feitelijke mededelingen of tot gevallen van een aantasting van de eer. Deze formule, zo zegt het verslag van de Senaatscommissie, eerbiedigt het wettig zelfverdedigingsrecht van de geleerden en kunstenaars en beschermt tegelijk het kritiekrecht van dagbladen en andere periodieke publicaties” (*Parl. St. Senaat*, 1959-60, verslag van de heer Ancot, nr. 121, p. 6 en 12). Voorts wordt erop gewezen dat de wetenschappelijke en artistieke kritiek vaak onmogelijk is zonder het noemen van namen. Als men aan allen het recht verleent de inlassing van een antwoord te vorderen, dan wordt de criticus gedwongen te zwijgen of kan hij zich enkel nog beperken tot een paar nietszeggende opmerkingen. Anderzijds meent de Senaatscommissie ook het standpunt van het Hof van Cassatie terug te moeten nemen in verband met de stilzwijgende afstand van het recht van antwoord inzake wetenschappelijke en artistieke kritiek. Ook daarop werd kritiek geleverd (P. KLUYSKENS, “Vrijheid en beperkingen in de kunstkritiek”, in *Actuele Problemen rond Krant, Radio en TV*, uitgave R.U.G., p. 48-51). W. CALEWAERT uit zijn twijfel over de waarde van de nu aangenomen bepaling aan de hand van een voorbeeld (W. CALEWAERT, *a.w.*, *R.W.* 1961-62, 248). Hij stelt namelijk de vraag of de Franse filosoof SARTRE meer zou gekwetst worden door een kritiek, waarin gezegd wordt dat hij blijk geeft van een gebrek aan kennis van de marxistische wijsbegeerte in zijn “*Critique de la raison dialectique*”, dan door een kritiek over datzelfde werk waarin beweerd wordt dat hij een zedenbederver is. Zal de auteur in het ene geval geen, in het andere geval wel het recht van antwoord hebben? Prof. KLUYSKENS wijst erop dat “voor menig kunstenaar elke afdoende of afbrekende kritiek, als een aanslag op zijn eer zal worden beschouwd”. Als men bovendien aanneemt dat een auteur door zijn publicatie zijn gedachten voor een zeker forum wil brengen en hij dus een reactie wil uitlokken, dan is het niet helemaal duidelijk waarom hem het recht van antwoord wordt ontzegd, daar waar het aan anderen praktisch zonder restricties wordt toegekend. Een mogelijke schending van het gelijkheidsbeginsel?

39 Wie deelneemt aan het openbare leven moet kritiek kunnen verdragen. De wet riep een uitzondering in het leven voor kunstenaars en wetenschappers. Gezagsdragers of politici vallen niet onder die uitzonderingsregeling. Dat kan worden betreurd (F. VAN ISACKER, noot onder *Corr. Brussel* 24 augustus 1979, *R.W.* 1981-82, 126). De wetgever “vergat” een hele reeks andere personen die door hun openbaar optreden in de media worden vernoemd of kritiek vanwege die media uitlokken, en die wel mogen reageren: sportlui, bepaalde beroepsbeoefenaars (denk aan het mediaoptreden van bepaalde advocaten...), personen die men kwalificeert als “bekende Vlamingen” (diegenen onder hen die niet als “kunstenaar” kunnen worden beschouwd) en niet in het minst de politici (zie boven, nr. 39). Misschien kan al wie “zijn nek uitsteekt” door de wetgever hier op gelijke wijze worden behandeld.

40 De rechtspraak heeft het bijzonder moeilijk met de bepaling van het wetenschappelijk karakter van de kritiek (vgl. Brussel 14 juni 1966, *Pas.* 1967, II, 106; Brussel 15 oktober 1980, *J.T.* 1982, 10, met noot L. NEELS). Volgens *Van Dale* is wetenschap “het systematisch geordende geheel van het weten en van de regels, wetmatigheden, theorieën, hypothesen en systemen waarmee verdere kennis kan worden verkregen”. Dat is niet bepaald een definitie waarmee de jurist onmiddellijk vooruit kan. “*L’expression ‘critique scientifique’ vise le compte rendu de l’examen fait généralement selon un ordre logique en vue de porter un jugement de valeur quant à des travaux concernant des connaissances caractérisées par un objet et une méthode déterminés et fondées sur des relations objectives vérifiables: un article de vulgarisation ne répond pas à une telle notion*” (Brussel 15 oktober 1980, geciteerd). Zo kan men zich de vraag stellen of recht een wetenschap is (zie daarover: C.A.J.M. KORTMANN, “Rechtswetenschap?”, *N.J.B.* 2004, 1748 en S. WIEGERSMA, “Is de rechtskunde een wetenschap?”, *N.J.B.* 2004, 2245).

Men kan zich terecht afvragen op grond van welke criteria de rechter moet nagaan of een kritiek betrekking heeft op wetenschappelijke, artistieke of letterkundige gegevens (M. GELDERS en A. VANDEPLAS, *a.w.*, *R.W.* 2000-01, 1269, nr. 12). Het is dus moeilijk uit te maken waar de grenzen tussen kritiek en artikel liggen of om te kwalificeren wat wetenschappelijke, letterkundige of artistieke kritiek is (D. VOORHOOF, *a.w.*, p. 171). Zo maakte het Hof van Beroep van Brussel een onderscheid tussen wetenschappelijke kritiek die de vervolmaking van de wetenschappelijke kennis op het oog heeft aan de ene kant en wetenschappelijke artikelen, die geïnspireerd worden door de verbetering van de materiële en particuliere belangen (Brussel 14 juni 1966, *Pas.* 1966, II, 106). De publicatie in een consumentenmagazine van een vergelijkende warentest kan worden beschouwd als een wetenschappelijke kritiek (D. VOORHOOF, *a.w.*, *D.C.C.R.* 1992-93, p. 306, nr. 5.1.4; Brussel 9 juni 1982, *Ing. Cons.* 1983, 113; anders: een consumentenmagazine dat een vergelijkende test publiceert, geeft geen wetenschappelijke kritiek weer, zodat ieder die rechtstreeks of onrechtstreeks genoemd werd, het recht van antwoord kan inroepen, Brussel 14 juni 1966, *J.T.* 1966, 635; *Pas.* 1967, II, 106). Anderzijds worden filosofische, politieke en religieuze discussies met literaire kritiek gelijkgesteld (Rb. Luik 9 februari 1901, *Jur. Liège* 1901, 93; S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *a.w.*, nr. 827).

Wat de ‘exacte wetenschappen’ (wiskunde, fysica, enz.) betreft, stellen zich op het eerste gezicht niet zo vaak problemen. De meeste moeilijkheden duiken op bij hetgeen men de ‘humane wetenschappen’ noemt. Bijvoorbeeld de geschiedenis (en vooral de recente geschiedenis). Hier worden onvermijdelijk namen genoemd. Soms wordt kritiek geleverd over de houding of het optreden van een bepaalde persoon. Niet elke vermelding zal een recht van antwoord openen, alleen wanneer de feiten onjuist zijn weergegeven of de eer is aangetast, zal de betrokkene een recht van antwoord kunnen uitoefenen. Het zal ook niet altijd gemakkelijk zijn om de grens te trekken tussen bepaalde journalistieke

verslaggeving en sommige verhandelingen over, bijvoorbeeld, een aspect van de politieke, economische of sociale wetenschap. In het eerste geval is wel een recht van antwoord mogelijk, in het tweede geval niet.

Een vulgariserend krantenartikel in verband met godsdienstige sekten is evenwel niet te beschouwen als een wetenschappelijke kritiek in de zin van de wet (Brussel 15 oktober 1980, *Pas.* 1981, II, 8; *J.T.* 1982, 10, met noot L. NEELS).

Beledigingen uitgebracht naar aanleiding van een kunstkritiek kunnen aanleiding geven tot een vordering tot schadevergoeding (Rb. Brussel 8 februari 1995, *J.T.* 1995, 707).

HOOFDSTUK IV VOORWAARDEN TOT UITOEFENING

AFDELING I

TOEZENDING VAN HET ANTWOORD

41 Artikel 2 laatste lid bepaalt dat de vordering tot inlassing de nauwkeurige opgave van de teksten, vermeldingen of aanhalingen moet bevatten waarop het antwoord betrekking heeft. De wet zegt niet hoe de vordering aan de uitgever moet worden toegestuurd.

De rechtspraak aanvaardt dat de vordering zowel bij gewone, bij aangetekende brief of gerechtsdeurwaardersexploot aan de uitgever kan worden gestuurd (Brussel 28 mei 1965, *Pas.* 1966, II, 144, waartegen de voorziening tot cassatie werd verworpen door Cass. 4 april 1966, *Pas.* 1966, I, 1011).

De aanvraag tot de publicatie van een recht van antwoord kan worden ingediend bij gewone brief (Gent 29 november 1875, *B.J.* 1876, 190), zelfs door eenvoudige afgifte op het kantoor (Cass. 2 oktober 1863, *Pas.* 1863, I, 420; Cass. 3 november 1880, *Pas.* 1881, I, 7). Een aangetekend schrijven (Cass. 21 mei 1928, *Pas.* 1928, I, 165) is niet verplicht maar verdient strikte aanbeveling aan de zijde van de aanvrager, met het oog op de bewijslevering in geval van betwisting van de data van indiening en/of publicatie van het recht van antwoord (D. VOORHOOF, *a.w.*, *D.C.C.R.* 1992-93, p. 307, nr. 5.2.3; M. PLATEL, *a.w.*, nr. 51). Vragen dat het antwoord bij deurwaardersexploot zou worden betekend, is strijdig met de wet, die een dergelijke formaliteit niet oplegt (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 51). Het verzoek om inlassing kan ook bij dagvaarding worden ingediend, mits die dagvaarding geschiedt binnen de wettelijke termijn (drie maanden) volgend op de publicatie van het gewraakte artikel (Voorz. Rb. Brussel 29 april 1998, *AM* 1998, 375; *J.L.M.B.* 1999, 906).

Het antwoord wordt ingezonden door de betrokkene of door zijn wettelijke vertegenwoordiger of raadsman (D. VOORHOOF, *a.w.*, *D.C.C.R.* 1992-93, p. 307, nr. 5.2.3).

De verantwoordelijke uitgever van de betrokken publicatie, die het antwoord ter publicatie krijgt toegestuurd, moet uit voldoende feitelijke gegevens kunnen opmaken dat de persoon die de inlassing van het antwoord vordert en de genoemde of aangeduide persoon, één en dezelfde zijn. Het ondertekenen van het antwoord is wettelijk niet verplicht, maar is zeker wenselijk. Sommige rechtbanken hebben vroeger de legalisatie gevraagd van de ondertekening, zodat elke twijfel uitgesloten is (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 41). Bij afwezigheid van ondertekening is de onzekerheid omtrent de oorsprong van het antwoord weggenomen wanneer de identiteit van de steller zonder enige twijfel uit de tekst blijkt (Rb. Antwerpen 17 juni 1955, *R.W.* 1955-56, 846). De afwezigheid

van de handtekening van de auteur van het antwoord kan op zich niet de weigering tot inlassing rechtvaardigen indien geen enkele twijfel bestaat no-pens de identiteit van de auteur ervan.

Het indienen van een recht van antwoord valt niet onder het “mandaat *ad litem*” van de advocaat (art. 440 tweede lid Ger. W.). De grenzen van dat mandaat worden bepaald door het doel ervan, het voeren van de procedure. Het omvat alle rechtshandelingen om een rechtsgeding tot een goed einde te brengen (J. STEVENS, *Comm. Ger. art. 440*, nr. 8). De advocaat zal dus moeten kunnen bewijzen dat hij beschikt over een volmacht om het recht van antwoord uit te oefenen. Wanneer de bestemming aan de advocaat echter op het ogenblik van de ontvangst van de brief niet verzoekt zijn mandaat te bewijzen, kan hij dit mandaat later niet meer in twijfel trekken (Corr. Brussel 18 januari 2000, *AM* 2000, 143). Soms werd aangenomen dat het recht van antwoord persoonlijk door de indiener ervan moest worden ondertekend en niet door de advocaat (zie daarover: P. LAMBERT, *Règles et usages de la profession d'avocat du barreau de Bruxelles*, 3e uitg., Brussel, Bruylant, 1994, 711). Die zienswijze vindt geen steun in de toepasselijke regels.

De aanvraag tot inlassing van het recht van antwoord moet worden ingediend ten kantore van het periodieke geschrift (art. 4 eerste lid). Die aanvraag kan zowel worden gericht aan de (verantwoordelijke) uitgever, als aan het redactieadres van de krant of het tijdschrift. Indien het periodieke geschrift geen aanduiding bevat van de naam en woonplaats van de uitgever, wordt de drukker verondersteld de uitgever te zijn en kan het recht van antwoord naar hem worden gestuurd (D. VOORHOOF, *a.w.*, *D.C.C.R.* 1992-93, p. 307, nr. 5.2.1). Aangezien de uitgever verantwoordelijk is voor de eventuele weigering van inlassing, is het praktisch aangewezen het antwoord te richten aan deze uitgever. Aangenomen wordt dat het antwoord dat gericht werd aan het kantoor van de publicatie, geacht wordt in handen te zijn gegeven van de uitgever zelf (Brussel 4 augustus 1880, *Pas.* 1880, II, 286). Het is nochtans niet noodzakelijk dat de uitgever persoonlijk het antwoord in handen zou gekregen hebben; het mag gewoon worden afgegeven op het kantoor van de publicatie, aan een redacteur van het betrokken blad (Brussel 4 augustus 1880, *Pas.* 1880, II, 286; Corr. Verviers 21 mei 1875, *Pas.* 1876, III, 122), aan de echtgenote van de uitgever (Rb. Verviers 17 februari 1881, *Pas.* 1881, II, 251) of aan een andere persoon, bijvoorbeeld de hoofdredacteur (Brussel 12 augustus 1884, *Pas.* 1884, II, 333). De persoon die de inlassing van het antwoord vordert, zal moeten bewijzen dat het antwoord wel degelijk besteld werd op het kantoor van de publicatie (Cass. 8 november 1937, *Pas.* 1937, I, 330; *J.T.* 1937, 692; Rb. Brussel 17 maart 1965, *J.T.* 1965, 349). De rechtbanken zullen over deze bewijzen uitspraak moeten doen (Cass. 9 maart, 1885, *Pas.* 1885, I, 86). Veel moeilijkheden had men kunnen vermijden door gewoon in de wet te bepalen dat het antwoord bij aangetekend schrijven moest gericht worden aan de verantwoordelijke uitgever, of bij ontstentenis van deze, aan de drukker, ten kantore van de betrokken publicatie (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 51).

AFDELING II

TAAL VAN HET ANTWOORD

42 Een antwoord dat is gesteld in een andere taal dan die van de publicatie, moet niet worden opgenomen. Dat wordt uitdrukkelijk bepaald door artikel 3 vierde lid van de wet. Hoewel de uitgever niet verplicht is het anderstalige antwoord te publiceren, is het niet verboden dit te doen. In geen geval kan gevraagd worden dat de uitgever op eigen kosten en of op eigen initiatief het antwoord zou vertalen.

Dit voorschrift heeft in de Kamer van Volksvertegenwoordigers wel enige tegenstand ondervonden. Een volksvertegenwoordiger meende immers dat men bij het recht van antwoord gebruik moest kunnen maken van de grondwettelijk gewaarborgde taalvrijheid zodat de verplichting om het antwoord te stellen in de taal van de publicatie ongrondwettig zou zijn. Een amendement om die verplichting te schrappen, werd echter in de Kamercommissie verworpen (*Parl. St. Kamer 1960-61, stuk nr. 505-3, 14 juni 1960*).

Elke bestuurder is meester over zijn dagblad en kan bijgevolg een antwoord weigeren als dit is gesteld in een andere taal dan deze welke hij voor zijn blad koos (*W. CALEWAERT, a.w., R.W. 1961-62, 254*).

De resolutie van 15 december 2004 van het Comité van Ministers van de Raad van Europa biedt de lidstaten de mogelijkheid om antwoorden, gesteld in een andere taal, te laten weigeren.

43 Sommigen nemen aan dat een antwoord met al te veel taalfouten zou geweigerd kunnen worden, omdat de verantwoordelijke uitgever zich door de publicatie ervan belachelijk zou maken. Men verwijst naar artikel 3 § 2 dat toelaat een beledigend antwoord te weigeren. Die stelling lijkt al te verregaand. De uitgever mag de tekst van het antwoord niet wijzigen of aanpassen (*Rb. Luik 19 december 1989, J.L.M.B. 1990, 414, met noot F. JONGEN*). Het lijkt veiliger het antwoord als dusdanig te publiceren met een voorafgaande nota van de redactie dat de tekst onveranderd werd weergegeven. Op die manier wordt elke verantwoordelijkheid van de uitgever voor de taal van het antwoord afgewezen (*M. PLATEL, a.w., nr. 47*).

AFDELING III

OMVANG VAN HET ANTWOORD

§ 1. Algemene regel

44 Artikel 2 luidt als volgt:

“Het antwoord mag niet meer bedragen dan duizend letters schrift of het dubbel van de ruimte ingenomen door de tekst die het recht van antwoord rechtvaardigt.

De in de zaak betrokken persoon mag ineens het recht van antwoord uitoefenen op teksten die in verschillende opeenvolgende nummers zijn verschenen.

In dat geval mag zijn antwoord niet meer bedragen dan duizend letters schrift of het dubbel van de ruimte ingenomen door de langste van die teksten.”

45 Het antwoord is dus onderworpen aan een dubbele begrenzing; duizend letters schrift ofwel het dubbel van de ruimte ingenomen door de tekst die aanleiding gaf tot het recht van antwoord. De betrokkene heeft de keuze tussen beide maxima (Cass. 4 april 1966, *Pas.* 1966, I, 1011; Cass. 19 april 1988, *Arr. Cass.* 1987-88, 1030, *Pas.* 1988, I, 969, *R.W.* 1988-89, 94 met noot A. VANDEPLAS; Cass. 5 oktober 1999, *R.W.* 1999-2000, 1296 met noot A. VANDEPLAS; D. VOORHOOF, *a.w.*, *D.C.C.R.* 1922-93, p. 309, nr. 5.4.1). In de praktijk komt het erop neer dat de eerste formule (1000 letters schrift) een ruimere marge biedt indien het antwoord een reactie inhoudt op een kort persartikel, terwijl de tweede formule (het dubbele van de ruimte) alle mogelijkheden biedt voor een extensief antwoord op een langer artikel (D. VOORHOOF, *a.w.*, *D.C.C.R.* 1992-93, p. 309, nr. 5.4.3). De minimumgrens bedraagt dus 1000 letters. Dat wil zeggen dat wie genoemd wordt in een artikel van 400 letters, een antwoord kan inzenden dat 1000 letters bedraagt, voor zover het aangevochten artikel volledig op hem betrekking heeft. De maximumgrens wordt beperkt tot het dubbele van de tekst die het recht van antwoord rechtvaardigt. Als iemand genoemd wordt in een artikel van 550 letters, dat volledig op hem betrekking heeft, dan kan hij de inlassing vragen van een antwoord dat 1100 letters telt (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 43). Deze grenzen moeten met gezond verstand worden toegepast. Beleefdheidsformules en adressering bijvoorbeeld worden niet bijgeteld, voor zover ze tenminste een aanvaardbare grens niet overschrijden. Dat wil echter niet zeggen dat men ze mag weglaten: het antwoord moet integraal worden ingelast. De wet bepaalt ook in het vierde lid van artikel 2 dat de aanduidingen betreffende de teksten waarop het antwoord betrekking heeft, niet mogen worden bijgeteld (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 43).

Als de tekst meer bedraagt dan hetgeen wettelijk is toegelaten, mag het antwoord worden geweigerd (Corr. Gent 8 november 1996, *T.G.R.* 1997, 80).

46 De wet maakt gewag van “de tekst die het recht van antwoord rechtvaardigt” om de omvang van het antwoord te bepalen. Bedoeld wordt de passage die aanleiding geeft tot de repliek, nl. deze passages die expliciet of impliciet betrekking hebben op de persoon die antwoordt (Cass. 5 oktober 1999, *R.W.* 1999-2000, 1296, met noot A. VANDEPLAS). De woorden “tekst die het antwoord rechtvaardigt” moeten in ruime zin worden begrepen (W. CALEWAERT, *a.w.*, *R.W.* 1961-62, 253). Bij de omvang van het toegestane antwoord moet rekening worden gehouden, niet alleen met de zinnen waarin de aanvrager wordt genoemd, maar ook met het geheel van het artikel dat aanleiding geeft tot het recht van antwoord indien zowel de titel van het stuk als de globale inhoud ervan verband houdt met de toestand van de aanvrager (Antwerpen 20 mei 1999, *AM* 2000, 85). Mocht de feitenrechter van oordeel zijn dat heel het gewraakte artikel over de betrokkene handelt, dan zal hij aanvaarden dat het antwoord zich tot het dubbele van dat artikel kan uitstrekken (Corr. Brussel 24 augustus 1979, *R.W.* 1981-82, 126, met noot F. VAN ISACKER).

§ 2. Ruimte ingenomen door foto's en tekeningen

47 Voor de berekening van de omvang van het recht van antwoord mag rekening worden gehouden met de ruimte ingenomen door de foto's die aansluiten bij de tekst van het gewraakte artikel. Als de rechter van oordeel is dat de in het gewraakte artikel voorkomende woorden en de prenten, foto's of tekeningen een onafscheidbaar geheel vormen en derhalve een enkele geïllustreerde tekst uitmaken, dan moet hij ook een zodanig geheel in aanmerking nemen om de ruimte te bepalen die mag worden ingenomen door de tekst die het antwoord verantwoordt (Cass. 18 januari 1983, *Arr. Cass.* 1982-83, 669; *Pas.* 1983, I, 589; D. VOORHOOF, *a.w.*, *D.C.C.R.* 1992-93, p. 309, nr. 5.4.3).

§ 3. Artikelen in opeenvolgende nummers

48 Voor teksten die in verschillende al dan niet opeenvolgende nummers zijn verschenen, voorziet de wet in een bijzondere regeling. Het recht van antwoord mag ineens worden uitgeoefend, maar dan wordt het antwoord beperkt tot 1000 letters of het dubbele van de ruimte ingenomen door de langste van die teksten. De betrokken persoon kan echter op iedere tekst afzonderlijk antwoorden en in dat geval gelden de hierboven uiteengezette regels. De verschillende teksten moeten geen eenheid vormen en moeten ook niet zonder onderbreking gepubliceerd zijn. Voor verschillende teksten in een en dezelfde publicatie, kan één antwoord worden geëist voor elke tekst afzonderlijk (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 44).

§ 4. Overschrijding van de omvang

49 Als het antwoord te omvangrijk is, kan de uitgever de publicatie ervan weigeren. Hij mag zelf de tekst niet inkorten. Hij is immers verplicht het antwoord integraal te publiceren, en mag het dus niet inkorten, ook al zou

de antwoorder daartoe uitdrukkelijk toelating gegeven hebben. Alleen de persoon, aan wie het recht van antwoord toekomt, kan het te omvangrijke antwoord tot normale proporties herleiden. De uitgever kan niet verantwoordelijk worden gesteld voor het laattijdig publiceren van een antwoord dat oorspronkelijk te lang was (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 45).

HOOFDSTUK V

VORM EN INHOUD VAN HET ANTWOORD

50 De ingestuurde tekst moet een 'antwoord' zijn. Een antwoord is een mondelinge of schriftelijke reactie op wat door een ander gezegd, geschreven of gedaan werd (*Van Dale, Groot Woordenboek der Nederlandse taal*). Tussen tekst en antwoord moet dus steeds een soort verhouding bestaan van actie en reactie (Corr. Brussel 10 december 1910, *B.J.* 1910, 102; M. PLATEL, *a.w.*, nr. 41). De opneming van een antwoord mag worden geweigerd indien het niet onmiddellijk in verband staat met de geïncrimineerde tekst en de rechter kan en moet nagaan of het geschrift een antwoord is in de gewone betekenis van het woord (Cass. 14 oktober 1974, *R.W.* 1974-75, 1761; Rb. Brussel 14 juni 1979, *J.T.* 1980, 87). Het recht van antwoord mag niet worden gebruikt voor commerciële of publicitaire doeleinden, bijvoorbeeld door aan te raden overschrijvingen op een opgegeven bankrekening te doen (Voorz. Rb. Luik 10 augustus 1992, *R.G.A.R.* 1995, 12418). Het antwoord mag geen publiciteit zijn, noch voor zichzelf, noch voor de organisatie waartoe men behoort (Corr. Brussel 20 oktober 1998, *J.L.M.B.* 1999, 959). Er moet een verband bestaan tussen de bestreden tekst en het antwoord, maar dit laatste moet evenwel niet alle aantijgingen weerleggen (W. CALEWAERT, *a.w.*, *R.W.* 1961-62, 252; *R.P.D.B.*, tw. *Liberté de presse et droit de réponse*, nr. 108). Het antwoord moet dus niet noodzakelijk een weerlegging inhouden van alle onderdelen van het aangevochten artikel (Cass. 4 november 1912, *Pas.* 1912, I, 436; *Pand. Pér.* 1913, 35; Brussel 3 februari 1843, *Pas.* 1844, II, 176; Corr. Doornik 23 juli 1913, *Pas.* 1913, III, 365; Corr. Brussel 31 december 1930, *J.T.* 1931, 46; *Pand. Pér.* 1933, 716). Het is de persoon aan wie het recht van antwoord toekomt, die zelf oordeelt waarop hij wenst te antwoorden. Het komt aan de rechter toe om uit te maken wat een antwoord is en wat niet (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 41).

Ook wat de vorm van het antwoord betreft, is de persoon die wil antwoorden, heer en meester, echter binnen de door de wet gestelde beperkingen. Hij kan antwoorden met een gewone brief, door het toezenden van een uittreksel uit een rechterlijke beslissing, met een tekst van een redevoering of met een verklaring van derden (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 41).

51 Het antwoord kan volledig geweigerd worden indien de tekst grotendeels geen verband houdt met het gelaakte artikel (Brussel 11 juni 1971, *J.T.* 1972, 104). Wie een recht van antwoord indient, moet bij de kern van de zaak blijven, iets waarmee veel mensen het nogal moeilijk hebben. Wanneer het antwoord in zijn geheel in verband staat met het gewraakte artikel, kan de omstandigheid dat sommige passages geen rechtstreeks verband houden met de bestreden tekst, geen weigeringsgrond inhouden (Corr. Antwerpen 10 juli 1980, *R.W.* 1981-82, 1089).

Wie er zich in het antwoord toe beperkt zich voor te stellen en de doelstellingen van zijn beweging bekend te maken, geeft geen antwoord in onmiddellijk verband met het gewraakte artikel, wanneer dit handelde over de wijze waarop door de betrokkene een bepaalde vereniging werd opgericht (Antwerpen 6 november 1980, *R.W.* 1981-82, 1085, noot).

HOOFDSTUK VI HANDELINGSTERMIJN

52 Het recht van antwoord moet binnen drie maanden na de publicatie van het aangevochten artikel worden ingestuurd. Die vrij korte termijn is verantwoord. Het recht van antwoord is uiteraard een ‘spoedige’ reactie. De pers wordt van haar kant beschermd tegen zinloze verplichtingen (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 52).

Niet de publicatiedatum vermeld op het tijdschrift zelf, noch de datum van verzending of van afgifte op het postkantoor geldt als aanvangsdatum, maar wel deze van de reële verspreiding onder het publiek. Dit is het ogenblik dat de lezer kennis krijgt van het publiek geschrift. Geschiedt evenwel de verspreiding vóór de publicatiedatum vermeld op het tijdschrift, dan geldt weer wel deze publicatiedatum als aanvangsdatum voor de vorderingstermijn van het recht van antwoord. De termijn wordt berekend van dag tot dag (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 52).

Voor dagbladen, weekbladen, maandbladen of andere periodieke geschriften die regelmatig en ‘klokvast’ verschijnen, zal niet onmiddellijk en probleem rijzen voor wat het vaststellen van de verspreidingsdatum betreft. Anders is het wanneer een tijdschrift onregelmatig en met vertraging verschijnt (men denke maar aan bepaalde vaktijdschriften, ook in de juridische sfeer). Hier zal de uitgever de reële verspreidingsdatum moeten bewijzen.

Gaat het om een reeks artikelen, dan loopt de termijn vanaf de dag na de publicatie van het laatste artikel. De betrokkene mag wel zijn recht van antwoord uitoefenen zodra het door hem gelaakte artikel is verschenen.

De wet zegt niet dat het antwoord ten kantore van de uitgever moet zijn ingediend vóór het verstrijken van de termijn van drie maanden, maar spreekt over het recht om de “kosteloze inlassing te vorderen”. Hier rijst de vraag wat er moet gebeuren met een recht van antwoord dat per post is toegezonden op de laatste dag van de termijn en dus na het verstrijken van die termijn op de redactie toekomt. Als men zich richt naar de rechtspraak van het Arbitragehof inzake gerechtsbrieven (arrest nr. 170/2003 van 17 december 2003, *J.L.M.B.* 2004, 140; *J.T.* 2004, 45 met noot J. VAN DROOGHENBROECK; *P & B* 2004, 49 met noot E. BREWAEYS; *R.W.* 2003-04, met noot J. LAENENS) kan men stellen dat het de datum van verzending is, al houdt het Hof van Cassatie er een andere opvatting op na (Cass. 26 november 2004, *R.W.* 2004-05, 1671). Het gaat niet om een termijn van rechtspleging (“om een proceshandeling te stellen”) in de zin van artikel 48 Ger. W. Wanneer die termijn verstrijkt op een zaterdag, zondag of wettelijke feestdag is er dus geen verplaatsing van de vervalddag naar de eerstvolgende werkdag zoals voorzien door artikel 53 Ger. W. Die regel is immers geen algemeen rechtsbeginsel (*R.v.St.* 24 november 1994, *T.B.P.* 1995, 345).

53 Indien de bedoelde persoon overleden is, behoort het recht van antwoord aan al de bloedverwanten in de rechte lijn en aan de echtgenoot of, bij ontstentenis van dezen, aan de naaste bloedverwanten; het recht wordt slechts eenmaal en door de meest gereede onder hen uitgeoefend; indien, op de dag van het overlijden van de genoemde of aangewezen persoon, de bij het eerste lid bepaalde termijn van drie maanden is ingegaan, beschikken de rechthebbenden alleen over het nog overblijvende gedeelte van die termijn (art. 1 derde lid).

De wet zegt niet wie daarbij eerst in aanmerking komt. Er wordt enkel gezegd dat het recht slechts eenmaal kan worden uitgeoefend en wel door de meest gereede partij, dat wil dus zeggen dat de uitoefening van het recht van antwoord toekomt aan die persoon, die er het meest belang bij heeft of er het dichtst bij betrokken is. Eventuele betwistingen moeten aan de appreciatie van de rechter overgelaten worden (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 51).

Vroeger kon over een overledene alles geschreven worden wat denkbaar was, zonder gevaar te lopen een recht van antwoord te moeten opnemen. Dat recht was immers niet overdraagbaar. Dit uiterst individualistische karakter van het recht van antwoord werd ook in persmiddens als te eng gevoeld. Sinds de Wet van 23 juni 1961 betreffende het recht tot antwoord, bestaat het onderscheid niet meer tussen vermeldingen die gebeurden vóór of na het overlijden. Het recht van antwoord kan nu overgaan op de ouders, grootouders, kinderen en kleinkinderen, alsmede op de echtgenoot. Indien het artikel vóór het overlijden is verschenen en voor zover de betrokkene niet heeft geantwoord, zullen alleen zijn naaste bloedverwanten, al dan niet erfgenamen, het recht van antwoord bezitten, alleen maar op grond van de solidariteit onder familieleden; zij zullen datzelfde recht van antwoord bezitten, indien het artikel na de dood van de hun rechtsvoorganger is verschenen, in dezelfde hoedanigheid en om dezelfde reden. Onder bloedverwanten in 'de rechte lijn' wordt verstaan zowel de wettige of natuurlijke erkende verwantschap, als deze uit adoptie. De belanghebbenden putten hun recht uit door het antwoord dat zij in de plaats van de overledene instuurden; zet het blad zijn polemieek voort, dan geeft het daardoor aanleiding tot een nieuw recht van antwoord aan de zijde van de belanghebbenden (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 19).

54 De uitoefening van het recht van antwoord is niet beperkt tot één verzoek tot inlassing. Wanneer dit verzoek zonder effect bleef, kan de ongeoorloofde weigering tot inlassing van een nieuw antwoord opnieuw aanleiding geven tot een burgerlijke vordering en een strafvordering, die verjaren na drie maanden te rekenen vanaf de dag waarop de opneming van het nieuwe antwoord had moeten plaatshebben (Cass. 10 mei 1965, *Pas.* 1965, I, 965; *J.T.* 1965, 404). Indien het ingestuurde antwoord wordt geweigerd omdat het niet beantwoordt aan de wettelijke verplichtingen, dan kan dus alsnog binnen dezelfde termijn een nieuw en wetsconform antwoord worden ingestuurd (D. VOORHOOF, *a.w.*, *D.C.C.R.* 1992-93, p. 307, nr. 5.2.2.).

HOOFDSTUK VII INLASSING VAN HET ANTWOORD

AFDELING I

ALGEMEEN

55 De verplichte inlassing van het antwoord geldt als algemene regel, en de gronden voor de weigering zijn limitatief opgesomd in artikel 3 (Rb. Luik 20 november 1990, *J.L.M.B.* 1992, 1254). Deze gronden zijn wel wat vaag en moeilijk objectiveerbaar. “*De strijdige stellingen van enerzijds personen die zich onheus behandeld voelen en anderzijds uitgevers die zich beroepen op hun informatieplicht, vereisen een afweging van belangen die zelfs een breedgeschouderde strafrechter uit zijn evenwicht kan brengen.*” (M. GELDERS en A. VAN-DEPLAS, *a.w.*, *R.W.* 2000-01, p. 1270, nr. 18)

56 De vordering tot inlassing van het recht van antwoord moet een nauwkeurige aanduiding bevatten van de teksten, vermeldingen of aanhalingen waarop het antwoord betrekking heeft (art. 2 laatste lid). Aan die wettelijke vereiste is voldaan wanneer wordt verwezen naar het betwiste artikel. Een precieze vermelding in de antwoordtekst van elke regel waarop het antwoord betrekking heeft, is niet vereist (Corr. Brussel 18 januari 2000, *AM* 2000, 143).

Bovendien (art. 3):

- moet het antwoord in onmiddellijk verband staan met de bestreden tekst;
- mag het niet beledigend zijn of niet in strijd zijn met de wetten of de goede zeden;
- mag het niet zonder noodzaak derden in de zaak betrekken;
- en moet het gesteld zijn in dezelfde taal als het periodieke geschrift.

AFDELING II

WEIGERING VAN INLASSING

§ 1. Beoordeling

57 Het recht van antwoord is een systeem van wettige zelfverdediging, geen aanval. Dat principe is de basis van artikel 3 van de wet, dat de redenen opsomt waarom een antwoord kan worden geweigerd (Luik, 6 oktober 1999, *AM* 2000, 94; M. PLATEL, *a.w.*, nr. 58; G. BAETEMAN, J. GERLO, E. GULDIX, A. WYLLEMAN, V. DE SAEDELEER en K. JACOBS, “Overzicht van rechtspraak, personen- en familierecht, 1988-94”, *T.P.R.* 1994, p. 2101, nr. 56).

De uitgever is als het ware de ‘eerste rechter’. Hij oordeelt in eerste instantie over het al dan niet rechtmatig karakter van het ingezonden recht van antwoord. Acht hij het niet in overeenstemming met de (negatieve) voorschriften van artikel 3, dan mag hij de publicatie weigeren. Dit oordeel is echter niet soeverein. Het geschiedt op eigen risico en brengt een zware verantwoordelijkheid mee. Het zal uiteindelijk de rechter zijn die beslist of een antwoord op wettige wijze mocht worden geweigerd. Die beoordeling kan vanzelfsprekend verschillen: de gegevens zijn niet wiskundig vast te leggen: wanneer kan worden gezegd dat het antwoord verband houdt met de tekst? Wanneer is het beledigend? Op grond van welke criteria oordeelt men dat “derden ten onrechte in de zaak” worden betrokken? Die vaagheid kan in conflict komen met het legaliteitsbeginsel in strafzaken. Dit beginsel vereist dat het iedereen mogelijk is op het ogenblik dat hij zijn houding aanneemt te weten of deze al dan niet strafbaar is (Arbitragehof nr. 69/2003, 14 mei 2003, *J.L.M.B.* 2003, 1076; *J.T.* 2004, 15; *R.W.* 2003-04, 1098; *T.B.P.* 2004, 371; zie ook: Arbitragehof nr. 92/2005, 11 mei 2005). Terloops kan worden verwezen naar het arrest van het Hof van Cassatie van 2 oktober 2002 waarin werd geoordeeld dat het loutere feit dat iemand, zelfs door een advocaat, verkeerd werd geadviseerd, geen onoverwinnelijke dwaling uitmaakt (*T. Gez.* 2004-2005, 131).

De uitgever van een krant of tijdschrift is verplicht over te gaan tot de publicatie van het recht van antwoord binnen de door de wet vastgestelde modaliteiten. Dit impliceert tegelijk dat indien een vordering tot inlassing van een recht van antwoord niet voldoet aan alle door de wet gestelde vereisten, de uitgever niet gehouden is tot publicatie ervan. Als de uitgever van oordeel is dat aan één of meerdere voorwaarden niet voldaan is, kan hij het recht van antwoord integraal naar de prullenmand verwijzen. Hij hoeft zijn weigering niet mede te delen aan de aanvrager. In de praktijk komt het wel voor dat de uitgever contact opneemt met de aanvrager, waarbij er onderhandeld wordt over het al dan niet publiceren van bepaalde passages uit het recht van antwoord. Degene die het recht van antwoord vordert, hoeft met de voorgestelde wijzigingen of schrappingen niet in te stemmen, in zoverre hij er zeker van is dat zijn recht van antwoord voldoet aan de bij wet gestelde vereisten en de voorgestelde schrappingen een wezenlijke afbreuk inhouden van de in het recht van antwoord vervatte repliek (*D. VOORHOOF, a.w., D.C.C.R.* 1992-93, p. 311, nr. 5.6.2).

Anderzijds is de uitgever niet verplicht een recht van antwoord, dat niet aan de wettelijke voorwaarden voldoet, te weigeren. Het feit dat de krant antwoorden uitgaande van andere in de betwiste geschriften bij name vernoemde personen heeft ingelast ondanks het beledigend karakter ervan ten aanzien van de redactie, kan niet in aanmerking worden genomen. Er bestaat immers geen verplichting om de inlassing van een antwoord met een beledigend karakter te weigeren, zodat het de krant geval per geval vrijstaat naar eigen goeddunken of willekeur zo’n antwoord niet op te nemen (Brussel 29 oktober 2002, *R.W.* 2004-05, 1467). Het is echter zeer de vraag of de uitgever niet alle betrokkenen op gelijke wijze moet behandelen. Wat hij toestaat aan de ene

kan hij niet zomaar weigeren aan de andere. Aldus zou hij tekort komen aan de algemene plicht tot loyauteit. Wel kan hij een aanvaardbare reden hebben om het ene antwoord niet en het andere wel op te nemen. Het is de rechter die daarover zal oordelen.

§ 2. Ondeelbaar karakter van het antwoord

58 Op grond van artikel 4 moet het antwoord “in zijn geheel” worden opgenomen. Het recht van antwoord is ondeelbaar. Zodra het niet voldoet aan een van de hierna opgesomde criteria kan het worden geweigerd (Luik, 6 oktober 1999, *AM* 2000, 94; G. BAETEMAN, J. GERLO, E. GULDIX, A. WYLLEMAN, V. DE SAEDELEER en K. JACOBS, “Overzicht van rechtspraak, personen- en familierecht, 1988-94”, *T.P.R.* 1994, p. 2101, nr. 56). De uitgever kan zich aan zijn publicatieverplichting niet onttrekken door een samenvatting te publiceren of door een selectie te maken uit de ingezonden tekst (Corr. Brussel 24 augustus 1979, *J.T.* 1982, 62 met noot J. EECKHOUT). Hij mag het antwoord niet censureren (Antwerpen 15 februari 1991, *R.W.* 1991-92, 445 met noot A. VANDEPLAS). De rechter mag evenmin beslissen dat bepaalde passages worden weggelaten (Brussel 14 juni 1966, *Pas.* 1967, II, 106). Vanzelfsprekend mag hij de tekst van het antwoord niet wijzigen of aanpassen (Rb. Luik 19 december 1989, *J.L.M.B.* 1990, 414, met noot F. JONGEN).

AFDELING III

WEIGERINGSGRONDEN

§ 1. Niet in verband met bestreden tekst

59 Een dergelijke algemene richtlijn is natuurlijk vatbaar voor interpretatie. Moeten alle aanvullingen, rechtzettingen of weerleggingen louter zakelijk blijven en moeten alle gegevens die daarbij worden vermeld in rechtstreeks verband staan met de aangevochten passages? Mogen insinuaties, aanvallen of sfeerschepping met gelijke middelen worden bestreden? (M. GELDERS en A. VANDEPLAS, *a.w.*, *R.W.* 2000-01, p. 1270, nr. 20) De strafrechter heeft hier uiteraard een grote beoordelingsvrijheid, maar de vraag rijst of de wetgever niet te veel heeft overgelaten aan de persoonlijke inschatting door de rechter (vgl. Corr. Antwerpen 10 juli 1980, *R.W.* 1981-82, 1089 gewijzigd door Antwerpen 6 november 1980, *R.W.* 1981-82, 1085). Het is duidelijk dat men hier voor een feitenkwestie staat (een voorbeeld: Corr. Brussel 2 november 1999, *AM* 2000, 129: het antwoord dat gesteld wordt in de vorm van een rechthoekige ruimte gemerkt door gedactylografieerde kruisen kan worden geweigerd omdat het geen verband houdt met het bestreden artikel). De rechtbanken zullen elk geval afzonderlijk moeten onderzoeken (Cass. 4 november 1912, *Pas.* 1912, I, 436; Brussel 3 februari 1843, *Pas.* 1844, II, 176; Luik 31 okt. 1889, *Pas.* 1890, II, 84; Corr. Brussel 25 oktober 1905, *Pas.* 1906, III, 20).

Het Hof van Cassatie heeft geoordeeld dat niet alle elementen van het antwoord een rechtstreeks verband met het betwiste geschrift moeten hebben (Cass. 14 oktober 1974, *Arr. Cass.* 1975, 205; zie ook: Brussel 15 oktober 1980, *J.T.* 1982, 10, met noot L. NEELS; *Pas.* 1981, II, 8; anders: Brussel 11 juni 1970, *J.T.* 1972, 104; Brussel 2 oktober 1973, *J.T.* 1974, 337). Dat wil echter niet zeggen dat de betrokkene van de gelegenheid gebruik mag maken om onjuistheden of verkeerde voorstellingen, waarmee hij geen uitstaans heeft, recht te zetten (M. GELDERS en A. VANDEPLAS, *a.w.*, *R.W.* 2000-01, p. 1270, nr. 21). Het gaat dus vaak om een moeilijke feitenkwestie waaromtrent ook de rechtspraak geen zeer duidelijke criteria hanteert. In bepaalde gevallen beoordeelde de rechtbank deze vereiste eerder soepel, terwijl in andere uitspraken het noodzakelijk verband tussen het bestreden artikel en het ingezonden antwoord uitermate streng werd beoordeeld. Het feit dat een aantal passages niet direct in verband staan met het bestreden artikel, is op zich geen voldoende grond om het recht van antwoord te weigeren. Wordt evenwel op geen enkele wijze het gewraakte artikel aangevochten of tegengesproken en beperkt het recht van antwoord zich tot een aantal opmerkingen naast de kwestie, dan bestaat de mogelijkheid tot weigering van het antwoord (D. VOORHOOF, *a.w.*, *D.C.C.R.* 1992-93, p. 308, nr. 5.3.2). De inlassing van een recht tot antwoord kan echter niet worden geweigerd op grond alleen dat één zin van het antwoord geen rechtstreeks verband zou hebben met de bestreden tekst (Brussel 29 oktober 2002, *R.W.* 2004-05, 1467).

§ 2. Beledigend of onwettig antwoord

60 Het beledigend karakter van het antwoord kan gelden tegenover de journalisten, de uitgever, derden, enz. Antwoorden die beledigend zijn voor de magistratuur of de gestelde lichamen moeten niet worden opgenomen, aangezien ze de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de verantwoordelijke uitgever in het gedrang kunnen brengen (art. 561 zevende lid S.W.; Corr. Brussel 28 december 1887, *Pas.* 1888, III, 60; *J.T.* 1888, 59; Corr. Brussel 8 december 1909, *Pand. Pér.* 1910, 188). De burgerlijke rechtbank van Oudenaarde oordeelde dat de tekst van een vordering tot schadevergoeding niet beledigend kon worden geacht als antwoord (Rb. Oudenaarde 1 mei 1855, *B.J.* 1855, 687). De Correctionele Rechtbank van Brussel achtte destijds het herhaalde gebruik van de term “franskiljon” in taalpolemieken “*hautement injurieux*” (Corr. Brussel 25 oktober 1886, *J.T.* 1886, 1247; Brussel 30 april 1898, *Pand. Pér.* 1898, 676). Op de vraag of antwoorden die beledigend waren voor een van de in ons land beleden godsdiensten moeten worden opgenomen, antwoordde de rechtspraak onder meer: “*que le journaliste, s’il a attaqué les convictions de la personne citée, doit s’attendre à voir la riposte porter sur les siennes, et que la justice n’a pas à s’immiscer dans les questions religieuses en discutant ces points*” (Corr. Brussel 6 februari 1878, *Pas.* 1878, III, 50; anders: Corr. Hasselt 13 juli 1889, *Pand. Pér.* 1889, 1485). Dit aspect wordt opnieuw actueel (zie de actuele maatschappelijke discussie over “godslastering”: P. CLITEUR, “Godslastering en zelfcensuur na de moord op Theo Van Gogh”, *N.J.B.* 2004, 2328; R. VAN GESTEL, “Godslastering, symboolwetgeving en de

waan van de dag”, *N.J.B.* 2004, 2345; J. TEN VOORDE, “Godslastering en de grenzen van de vrijheid van meningsuiting”, *N.J.B.* 2004, 2354; zie ook: E.H.R.M. 20 september 1994, Otto-Preminger / Oostenrijk; *Jaarboek Mensenrechten* 1994, 205, met noot D. VOORHOOF; *Rev. Trim. D.H.* 1995, 455).

Het louter affirmeren van een tegengestelde mening is niet beledigend (Corr. Brussel 14 juli 2003, L. t. Van Th.). Het enkele feit dat de wijze waarop bepaalde passages in het antwoord zijn geformuleerd door sommigen als storend wordt ervaren, verleent hieraan geen beledigend karakter (Antwerpen 19 december 2003, *NjW* 2004, 415).

Hoewel het recht van antwoord een recht van verdediging uitmaakt, is het feit dat bepaalde artikelen mogelijk scherp uitvallen nog geen reden op zich om zelf ook beledigende termen te gebruiken. Noch de omstandigheid dat de betrokkene in de betwiste geschriften zelf in zijn eer diep wordt gekrenkt, noch de overtuiging dat de redactie van de krant zeer lichtzinnig een reeks verdachtmakingen ten opzichte van hem aan het lezerspubliek bezorgt en daarbij de indruk wekt dat deze gegrond zijn, nemen op zichzelf het beledigend karakter van het antwoord weg of verantwoorden dit (Brussel 29 oktober 2002, *R.W.* 2004-05, 1467). De beschuldiging van laster in een antwoordtekst komt neer op het kwalificeren van de publicatie tot een strafrechtelijk misdrijf. Ook de term ‘nestbevuilers’ kan voor de geveiseerde personen beledigend overkomen (Rb. Brussel 12 september 2000, *AM* 2002, 172).

Bij de beoordeling van de toon van het antwoord mag rekening worden gehouden met de toon van het aangevochten artikel. De levendigheid van bepaalde uitdrukkingen, de scherpte van de polemische toon mogen geen reden zijn om een antwoord te weigeren. Het onderscheid, soms zeer subtiel, moet dus liggen tussen “belediging” en “polemie” (Brussel 31 december 1857, *Pas.* 1858, II, 192; Brussel 3 december 1863, *Pas.* 1864, II, 157; Gent 29 november 1875, *Pas.* 1876, II, 72; *B.J.* 1876, 190; Gent 14 januari 1891, *Pas.* 1891, II, 183). Het antwoord dat termen bevat die minder scherp zijn dan deze gebruikt in het betwiste artikel kan niet als beledigend worden beschouwd (Corr. Brussel 18 januari 2000, *AM* 2000, 143). Het lijdt geen twijfel dat bij de beoordeling van de toon en het hartstochtelijk karakter van het antwoord rekening mag worden gehouden met de aard van het aangevochten artikel, met de stijl van het dagblad en de gemeenheid van de aantijgingen (vgl. Corr. Namen 2 september 1970, *J.T.* 1970, 653 met noot J. EECKHOUT; Corr. Brussel 24 augustus 1979, *R.W.* 1981-82, 126, met noot F. VAN ISACKER). Er zal m.a.w. toepassing worden gemaakt van het evenredigheidsbeginsel (D. VOORHOOF, *a.w.*, *D.C.C.R.* 1992-93, p. 308, nr. 5.3.3). In een arrest van 24 juni 1982 oordeelde het Hof van Beroep te Antwerpen “dat het derhalve geen verwondering kan baren dat de repliek ter zake aangepast was aan de zwaarwichtigheid van de aanval en aan de agressiviteit van de bestreden artikelenreeks; dat gedaagden zich door de gebruikte toon en argumentatie mochten verwachten aan een analoog verweer; dat in dit opzicht de toon van de antwoorden even scherp uitvallen als die van de basisartikelen en derhalve binnen de perken enerzijds van de polemie tussen partijen en anderzijds van de wet gebleven

zijn” (Antwerpen 24 juni 1982, geciteerd door D. VOORHOOF, *a.w.*, en bevestigd door Cass. 18 januari 1983, *Pas.* 1983, I, 589).

Dat wil natuurlijk niet zeggen dat beledigingen met gelijke munt mogen worden betaald en dat een smadelijk artikel een vrijbrief is om het tijdschrift, de journalist of derden door het slijk te halen. Beledigingen en aantastingen van de eer mogen niet op soortgelijke wijze worden beantwoord en de inlassing van een dergelijk antwoord mag worden geweigerd (Brussel 24 juni 1985, *R.W.* 1985-86, 2906, met noot A. VANDEPLAS; Brussel 29 oktober 2002, *R.W.* 2004-05, 1467).

Het antwoord mag eveneens worden geweigerd als het onwettig is. Dit is het geval wanneer het wordt gebruikt om racistische propaganda te voeren, wat strijdig is met de Antiracismewet van 30 juli 1981 (Corr. Brussel 20 april 1993, *T. Vreemd.* 1994, 101 met noot D. VOORHOOF).

Het zal niet altijd duidelijk zijn of een antwoord strijdig is met de wet. Het kan gebeuren dat een geneesheer in de media wordt genoemd naar aanleiding van een medische ingreep die mislukt is en dat deze geneesheer een recht van antwoord uitoefent om zich te rechtvaardigen. Maar daardoor kan hij zijn beroepsgeheim schenden, en dus een onwettigheid begaan (over het beroepsgeheim van de arts bij persmededelingen: zie Rb. Antwerpen 7 april 2000, Antwerpen 14 juni 2001, Cass. 2 oktober 2002 en Gent 28 november 2003, *T. Gez.* 2004-2005, 126 e.v. met noot T. BALTHAZAR; Brussel 21 december 2001, *AM* 2002, 180). Komt het aan de uitgever toe te oordelen of een antwoord uitgaande van een drager van een beroepsgeheim strijdig is met de wet omdat daarin dit professioneel geheim wordt geschonden? Artikel 460ter S.W. bestraft elk gebruik door de inverdenkinggestelde of de burgerlijke partij van door de inzage in het dossier verkregen inlichtingen, dat tot doel en tot gevolg heeft het verloop van het gerechtelijk onderzoek te hinderen, inbreuk te maken op het privéleven, de fysieke of morele integriteit, of de goederen van een in het dossier genoemde persoon (zie daarover: Gent 25 mei 2004, *NjW* 2005, 206, bevestigd door Cass. 7 december 2004, *NjW* 2005, 200). Ook de indiener van een recht van antwoord kan dit voorschrift overtreden. De vraag is hoe dit door de uitgever kan worden gecontroleerd.

Er werd geoordeeld dat wie zich bezondigt aan onwettigheden geen aanspraak kan maken op een recht van antwoord tegen mediaberichten waarin die onwettigheden aan de kaak worden gesteld (S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *a.w.*, nr. 842 en de aldaar geciteerd rechtspraak). Dit standpunt lijkt nogal verregaand, zeker wanneer de verweten onwettigheid nog niet definitief door de (straf-)rechter is vastgesteld. Dit lijkt strijdig met het vermoeden van onschuld, vervat in artikel 6.2 E.V.R.M. Zelfs wanneer de betrokkene strafrechtelijk is veroordeeld, kan op grond daarvan de mogelijkheid om zijn mening te uiten niet zomaar aan banden gelegd worden (zie E.H.R.M. De Becker t. België, 8 januari 1960, verz. 214/56, zie daarover D. VOORHOOF, *a.w.*, 37).

Het feit dat de inhoud van het antwoord strijdig is met de ideologische strekking van het dagblad is geen reden om het antwoord te weigeren (Corr. Brussel 31 december 1930, *J.T.* 1931, 46).

Het begrip ‘goede zeden’ is vaag en moeilijk te omschrijven. Het wordt steeds maar ruimer en breder geïnterpreteerd. Het antwoord mag niet tot ontucht aanzetten (M. GELDERS en A. VANDEPLAS, *a.w.*, *R.W.* 2000-01, p. 1270, nr. 23). Ooit werd geoordeeld dat een antwoord mocht worden geweigerd omdat daarin het gebruik van voorbehoedsmiddelen werd aangeraden (Parijs 22 maart 1907, *D.P.* 1907, 191)...

§ 3. Het antwoord dat zonder noodzaak derden bij de zaak betreft

61 Een ‘derde’ is elke persoon die niet heeft meegewerkt aan de redactie van het aangevochten artikel, hetzij rechtstreeks hetzij onrechtstreeks (G. DUPLAT, *a.w.*, 486). Het beoordelen van de noodzaak om bij het recht van antwoord derden in de zaak te betrekken, is een feitenkwestie (Cass. 8 december 1986, *R.W.* 1965-66, 1260; Cass. 5 oktober 1999, *Arr. Cass.* 1999, 1220; *R.W.* 1999-2000, 1296 met noot A. VANDEPLAS). De nadruk moet echter wel liggen op de toelichting “zonder noodzaak”: een vernoeming of verwijzing, nodig voor het goed begrip van het antwoord, kan geen reden zijn om het antwoord te weigeren (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 58). Het noodzakelijk karakter van het al dan niet betrekken van een derde in een recht van antwoord dient beoordeeld te worden rekening houdend met het tijdstip van de vraag tot publicatie van de antwoordtekst (Rb. Brussel 12 september 2000, *AM* 2002, 172). Het feit dat een derde in rechtstreeks verband staat met de gewraakte tekst houdt nog niet in dat hij in de tekst van het antwoord moet worden vernoemd (Cass. 17 mei 1977, *Pas.* 1977, I, 955). In een arrest van 14 oktober 1974 (*R.W.* 1974-75, 1761) heeft het Hof van Cassatie geoordeeld dat de weigering pas antwoord is als het antwoord melding maakt “van een welbepaalde natuurlijke of rechtspersoon die hierin termen vindt om zijn recht van antwoord persoonlijk uit te oefenen”. Dit criterium werd vaak letterlijk toegepast (Brussel 15 oktober 1980, *J.T.* 1982, met noot L. NEELS; Brussel, 13 januari 1982, *J.T.* 1982, 531 met noot G. LEROY; Luik 10 augustus 1992, *J.L.M.B.* 1994, 338). Daaraan werd toegevoegd dat de omstandigheid dat het onwaarschijnlijk is dat de derde van het antwoord gebruik zou maken, irrelevant is (Brussel 15 oktober 1980, *J.T.* 1982, 10; D. VOORHOOF, “Het recht tot antwoord en het vermelden van derden in de antwoordtekst”, *D.C.C.R.* 1994-95, 476).

Het verbod van de vermelding van derden zonder dat dit noodzakelijk is in de argumentatie van het antwoord, heeft tot doel te vermijden dat een krant of tijdschrift zou overstelpt worden met rechten van antwoord. Immers, de vermelding van derden heeft mogelijks een lawine-effect, aangezien deze vermelde derden telkens op hun beurt een recht van antwoord zouden kunnen vorderen (K. LEMMENS, *a.w.*, nr. 666). Op hun beurt zouden deze derden nog andere derden kunnen vermelden die dan weer, enz. Daarom is het slechts toegelaten in het antwoord melding te maken van een derde in zoverre dit

strikt noodzakelijk is voor de bewijslevering of de waarheidsgetrouwheid van de repliek van het recht van antwoord (D. VOORHOOF, *a.w.*, *D.C.C.R.* 1992-93, p. 309, nr. 5.3.4).

De rechtspraak die de weigering van de inlassing rechtvaardigt wegens het vernoemen van een derde, die eventueel op zijn beurt het recht van antwoord kan opeisen, leidt tot het enigszins absurde resultaat dat in geen enkel geval een derde, rechtstreeks of impliciet, nog mag worden vermeld in het antwoord. Of hij nu louter vermeld wordt of rechtstreeks betrokken, impliciet aangewezen of met name genoemd, steeds heeft deze derde het recht van antwoord (M. GELDERS en A. VANDEPLAS, *a.w.*, *R.W.* 2000-01, p. 1271, nr. 26).

Men stelt dan ook voor een onderscheid te maken tussen het “vernoemen” van derden, wat in beginsel verantwoord kan zijn, en het “in de zaak betrekken van derden”, wat niet geoorloofd is (K. LEMMENS, *a.w.*, nr. 667). Het onderscheid tussen het betrekken van een derde in een zaak en het vernoemen lijkt echter flinterdun en vindt noch in de parlementaire voorbereiding, noch in de rechtspraak steun (L. NEELS, “Le droit de réponse et la mise en cause d’un tiers”, *J.T.* 1982, 11; F. JONGEN, “Observations”, *J.L.M.B.* 1993, 1222; F. JONGEN, “Le droit de réponse dans la presse et l’audiovisuel”, in A. STROWEL en F. TULKENS, “*Prévention et réparation des préjudices causés par les médias*”, Brussel, Larcier, 1998, 58).

De wetgever heeft gewild dat derden niet “zonder noodzaak” in de zaak worden betrokken, en in geval van betwisting moet de strafrechter uitdrukkelijk vaststellen dat vermelding van derden noodzakelijk was (Cass. 17 mei 1997, *Arr. Cass.* 1977, 957). D. VOORHOOF zegt dat de vermelding van derden slechts toegelaten is “in zoverre dit strikt noodzakelijk is voor de bewijslevering of de waarheidsgetrouwheid van de repliek” (D. VOORHOOF, *a.w.*, 476). Wellicht is deze interpretatie van artikel 3, 3°, van de Wet van 23 juni 1961 nog iets te restrictief, en moet worden aangenomen dat de vermelding van derden soms ook noodzakelijk is voor de verduidelijking, de verstaanbaarheid of de zingeving van de repliek (Brussel 30 mei 1997, *R.W.* 1996-97, 919; *AM* 1997, 79; M. GELDERS en A. VANDEPLAS, *a.w.*, *R.W.* 2000-01, p. 1271, nr. 27). De enkele vaststelling dat in een antwoord in een periodiek geschrift, een persoon niet bij name is genoemd, dat deze persoon niet beledigd is of dat zijn belangen niet werden geschaad, moet niet tot de gevolgtrekking leiden dat hij in de zaak mocht worden betrokken. Daartoe is vereist dat zulks niet zonder noodzaak geschiedt (Cass. 22 februari 1983, *R.W.* 1983-84, 1341, met noot A. VANDEPLAS).

Uit het arrest van het Hof van Cassatie van 14 oktober 1974 kan worden afgeleid dat het Hof heeft onderzocht wie als derde betrokken is in een antwoord, nl. hij die bij name of impliciet in een periodiek geschrift wordt genoemd, hetgeen hem het recht verleent om op zijn beurt persoonlijk het recht van antwoord uit te oefenen. Maar het Hof van Cassatie heeft nooit gepo-

neerd dat in het antwoord nooit iemand mag worden vermeld, die op zijn beurt van het recht van antwoord gebruik zou kunnen maken (A. VANDEPLAS, "Betreffende het recht van wederwoord", *R.W.* 1983-84, 1342).

Het verbod om derden bij de zaak te betrekken, is dus niet absoluut. Er is geen sprake van het zonder noodzaak betrekken van derden wanneer de personen waarop diegene die het antwoord instuurt allusie maakt net bij naam worden genoemd, het noodzakelijk is naar deze derden te verwijzen om het antwoord ook verstaanbaar te maken voor niet-ingewijden en de journalist in het bestreden artikel ook reeds had verwezen naar die derden, zonder ze bij naam te noemen (Corr. Brussel 28 april 2004, *Journ. proc.* 2004, afl. 484, 20). De noodzaak om een derde in het antwoord te betrekken kan onder meer voortvloeien uit de vereiste dat de lezer het antwoord goed moet kunnen begrijpen of om de controle van de inhoud van het antwoord mogelijk te maken (Brussel 30 mei 1996, *R.W.* 1996-97, 919; Voorz. Rb. Brussel 29 april 1998, *AM* 1998, 375; *J.L.M.B.* 1999, 906). Bij de beoordeling van de noodzakelijkheid om in een recht van antwoord derden in de zaak te betrekken, moet niet alleen acht worden geslagen op de wijze waarop de bestreden passages uit het antwoord hadden kunnen worden geformuleerd om zonder vermelding van derden toch verstaanbaar te blijven, maar ook op de algemene draagwijdte van het betwiste geschrift. Een poging tot weerlegging van een gedetailleerd feitenrelaas vergt dat het antwoord, om geloofwaardig over te komen, eveneens precieze feitelijke gegevens weergeeft, al worden hierbij derden, die in de betwiste artikelen niet worden vernoemd, op hun beurt bij name vernoemd (Brussel 29 oktober 2002, *R.W.* 2004-05, 1467).

De correctionele rechtbank te Brussel heeft terecht beslist dat de redacteur van het betwiste artikel niet kan worden beschouwd als een derde in de zin van artikel 3, 3° (Corr. Brussel 25 februari 1993, *J.L.M.B.* 1993, 1218, met noot F. JONGEN). De hoofdredacteur kan in een antwoord worden betrokken in zoverre hij, in deze hoedanigheid, de verschijning van het betwiste artikel heeft toegestaan (Corr. Brussel 18 januari 2000, *AM* 2000, 143).

Wie ten onrechte als strafrechtelijk verantwoordelijke wordt gedagvaard, is natuurlijk geen derde "die zonder noodzakelijkheid in de zaak wordt betrokken" in de zin van artikel 3, 3° (Brussel 28 mei 1965, *Pas.* 1966, II, 144). Hoe dan ook, het is de feitenrechter die op onaantastbare wijze moet vaststellen of het noodzakelijk was een derde in de zaak te betrekken. Een louter verband met de zaak is onvoldoende. De wetgever heeft hier zoveel ruimte voor interpretatie aan die "noodzakelijkheid" gelaten. Een gevaar voor willekeur is niet uitgesloten.

Het antwoord is ondeelbaar. Wanneer derden in het antwoord worden genoemd, kan het in zijn geheel worden geweigerd (Luik 6 oktober 1999, *AM* 2000, 94).

§ 4. Het antwoord gesteld in een andere taal

62 Zoals reeds eerder aangeduid (zie boven, nr. 42) mag de verantwoordelijke uitgever de opname weigeren van een antwoord gesteld in een andere taal dan die van zijn publicatie (zie daarover S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *a.w.*, nr. 844). Elke bestuurder is meester over zijn dagblad. De eventuele weigering is dus gerechtvaardigd als het antwoord niet is opgesteld in de taal die hij voor zijn blad koos (W. CALEWAERT, *a.w.*, *R.W.* 1961-62, 254). Deze redenering overtuigt niet helemaal. Hierboven werd reeds gezegd dat de uitgever zich niet kan verzetten tegen een recht van antwoord waarvan de inhoud strijdig is met de ideologie van zijn blad (zie boven, nr. 61). Men kan zich de vraag stellen wat er moet gebeuren met een antwoord dat anderstalige passages bevat. In het gerechtelijk recht (de Wet van 15 juli 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken) is het antwoord onverbidlijk: gerechtelijke akten die gedeeltelijk zijn gesteld in een andere taal zijn nietig (Cass. 18 oktober 2004; Rb. Turnhout 10 januari 2003, *R.W.* 2004-05, 1278). Het is zeer de vraag of die strenge opvatting ook kan gelden in de sfeer van het recht van antwoord. Vooreerst omdat de Grondwet enkel een wettelijke beperking van het beginsel van de taalvrijheid mogelijk maakt voor handelingen van het openbaar gezag en voor gerechtszaken (art. 30 G.W.). Men kan moeilijk beweren dat een recht van antwoord onder die noemer valt. In de tweede plaats is het een kwestie van gezond verstand. Het antwoord moet begrijpelijk zijn voor de lezers. Als wordt verwezen naar anderstalige passages (bv. een gerechtelijke beslissing, teksten uit andere publicaties, verklaringen van derden) lijkt dit geen beletsel te zijn om het antwoord op te nemen, mits uit de tekst van het antwoord, gesteld in dezelfde taal als het gewraakte stuk, duidelijk blijkt dat het om een antwoord gaat op dit artikel en welke de draagwijdte is van het antwoord zelf. Anderzijds behoort het recht van antwoord tot het strafrecht, en zijn de voorschriften van strikte interpretatie. Een uitgever die weigert een antwoord op te nemen dat niet volledig in dezelfde taal is gesteld als het bestreden artikel zou dus vrijuit kunnen gaan.

§ 5. Andere weigeringsgronden

63 Hoewel de wetgever uitdrukkelijk vier redenen heeft aangegeven waarom een antwoord kan geweigerd worden, kunnen uit de wet zelf echter nog een aantal andere motieven gehaald worden.

Zo moet het antwoord niet worden ingelast:

- wanneer het uitgaat van een persoon die geen aanspraak kan maken op een recht van antwoord of als er ernstige twijfel bestaat nopens de identiteit van de persoon die antwoordt;
- als de betrokken persoon al eerder een recht van antwoord liet gelden voor hetzelfde artikel;
- wanneer het antwoord de vastgestelde maximumgrenzen overschrijdt;
- als de vordering tot inlassing niet tijdig op het kantoor van het periodieke geschrift werd ingediend en ten slotte

– wanneer bij wetenschappelijke, artistieke en letterkundige kritiek iets anders wordt beoogd dan de rechtzetting van een zakelijk element of de reactie op een aantasting van de eer (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 59).

AFDELING IV

OMSTANDIGHEDEN DIE DE VERPLICHTING TOT INLASSING NIET AANTASTEN

64 Noch de uitgever, noch de rechter, moeten nagaan of de indiener enig belang heeft om een antwoord in te dienen. Zij kunnen zich evenmin uitspreken over de gepastheid van dat antwoord (M. GELDERS en A. VANDEPLAS, *a.w.*, *R.W.* 2000-01, p. 1272, nr. 38). Wie een antwoord uitoefent, oordeelt zelf over de gepastheid daarvan (Brussel 29 oktober 2002, *R.W.* 2004-05, 1467).

65 De verplichting tot opneming van het antwoord blijft onverkort bestaan ook als de klager ondertussen zelf een pamflet heeft uitgegeven om de aantijgingen te weerleggen of als hij in andere periodieke geschriften zijn mening over de gewraakte tekst heeft bekendgemaakt (Brussel 28 mei 1965, *Pas.* 1967, II, 144).

HOOFDSTUK VIII VORMVOORSCHRIFTEN VOOR DE INLASSING

AFDELING I

ALGEMEEN

66 In artikel 13 van het Decreet van 20 juli 1831 was niet voorgeschreven op welke manier het antwoord moest worden gepubliceerd. Deze lacune veroorzaakte heel wat moeilijkheden. Om dat te verhelpen stelden de auteurs van de verschillende ontwerpen tot regeling van het recht van antwoord, een vrij gedetailleerde reeks vormvoorschriften op voor de inlassing. Daarbij werd vooral uitgegaan van het standpunt dat wie de oorspronkelijke tekst gelezen had, de kans moest krijgen om in de beste omstandigheden ook kennis te nemen van het antwoord: het antwoord moest een even grote en gelijkwaardige publiciteit krijgen als het aangevochten artikel. De Wet van 23 juni 1961 sluit aan bij de vroegere jurisprudentie terzake (de memorie van toelichting verwijst uitdrukkelijk naar die rechtspraak: “De artikelen 3, 4 en 7 bepalen er zich over het algemeen toe de bij een vaste rechtspraak bevestigde beginselen over te nemen”; *Pand. b.*, tw. *Droit de Réponse*, nr. 156 e.v.). Het antwoord moet in zijn geheel worden opgenomen zonder tussenvoeging, op dezelfde plaats en in dezelfde lettertekens als de tekst waarop het betrekking heeft (art. 4 eerste lid).

AFDELING II

IN ZIJN GEHEEL

67 Het antwoord moet integraal worden opgenomen of volledig geweigerd. De uitgever mag niet een deel van de tekst weglaten, of het antwoord gedeeltelijk publiceren (in die zin: Brussel 14 juni 1966, *Pas.* 1966, II, 106; Brussel 2 juni 1855, *Pas.* 1855, II, 233; Corr. Brussel 15 juli 1902, *J.T.* 1902, 1153; *Pand. Pér.* 1902, 1429; Corr. Brussel 1 april 1922, *J.T.* 1922, 335). Hij kan zich bijgevolg niet aan zijn verplichting onttrekken door een samenvatting te publiceren of door een selectie te maken uit de toegezonden tekst (Corr. Brussel 24 augustus 1979, *J.T.* 1982, 62 met noot J. EECKHOUT). Hij mag het antwoord niet censureren (Antwerpen 15 februari 1991, *R.W.* 1991-92, 445 met noot A. VANDEPLAS). De rechter kan niet beslissen dat bepaalde passages moeten worden weggelaten (Brussel 14 juni 1966, *Pas.* 1967, II, 106). Hij mag evenmin de tekst ervan wijzigen of aanpassen (Rb. Brussel 12 september 2000, *AM* 2002, 172; Rb. Luik 19 december 1989, *J.L.M.B.* 1990, 414 met noot F. JONGEN). De uitgever mag de tekst van het antwoord niet wijzigen of aanpassen, zelfs niet om taalfouten te corrigeren. Het lijkt dus veiliger het ant-

woord als zodanig te publiceren met een voorafgaande nota van de redactie dat de tekst onveranderd werd weergegeven. Op die manier wordt elke verantwoordelijkheid van de uitgever voor de taal van het antwoord afgewezen (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 47).

AFDELING III

ZONDER TUSSENVOEGING

68 Redactionele opmerkingen en tussenvoegingen verminken het antwoord. In dat geval kan er mogelijks zelfs sprake zijn van een nieuw recht van antwoord (*Pand. b.*, *tw. Droit de Réponse*, nr. 156). De uitgever mag echter wel vóór of na het antwoord een opmerking laten plaatsen, voor zover hij zulks noodzakelijk acht, maar dat wordt een nieuw artikel, met alle mogelijke gevolgen inzake de toepassing van het recht van antwoord. Als het antwoord vergezeld gaat van een commentaar of een dupliek heeft de steller van het antwoord het recht de publicatie te eisen van een nieuw wederantwoord als reactie op die commentaar (M. GELDERS en A. VANDEPLAS, *a.w.*, *R.W.* 2000-01, p. 1271, nr. 32; D. VOORHOOF, *a.w.*, *D.C.C.R.* 1992-93, p. 310, nr. 5.3.4). Soms wordt voorgehouden dat de reactie op het antwoord moet voldoen aan een reële informatienoodzaak (S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *a.w.*, nr. 855). Die voorwaarde vloeit echter niet voort uit de wet (K. LEMMENS, *a.w.*, nr. 674). De reactie op het recht van antwoord kan zelfs aanleiding geven tot een vordering tot schadevergoeding (Rb. Brussel 22 november 1994, *R.G.A.R.* 1995, 12449; Gent 3 maart 1995, *R.W.* 1996-97, 541; Gent 14 maart 1995, *AM* 1996, 159; Rb. Brussel 23 juni 1998, *J.T.* 1999, 196; D. VOORHOOF, *a.w.*, p. 173). De mogelijkheid van een tegenreactie van de journalist zet een rem op de uitoefening van het recht van antwoord (K. LEMMENS, *a.w.*, nr. 831; F. JONGEN, “L’indispensable réforme du droit de réponse”, *AM* 2000, 168). Het kan worden beschouwd als de achillespees van het systeem: velen vrezan – niet helemaal ten onrechte – dat hun antwoord door de journalist zal worden becommentarieerd en dat het effect daarvan helemaal zal worden tenietgedaan. Het gebeurt soms dat journalisten nogal kregeliger reageren wanneer in een recht van antwoord kritiek wordt geleverd op hun artikel en vaak houden zij nog “enkele troeven achter de hand” om, in hun repliek op het recht van antwoord, de indiener ervan nog dieper de grond in te boren.

De deontologie van de journalist of van de uitgever kan wel die mogelijkheid beperken. Er zijn voorbeelden gekend van kranten die zichzelf als regel hebben gesteld geen commentaar te geven bij een recht van antwoord (K. LEMMENS, *a.w.*, nr. 832). Een alternatief zou zijn om de pers te verplichten, wanneer een repliek wordt gegeven, deze in een volgend nummer te publiceren (F. JONGEN, *a.w.*, *AM* 2000, p. 168). Zo’n repliek kan dan weer het voorwerp uitmaken van een volgend recht van antwoord. Het risico bestaat dat de partijen dan in een draaimolen terechtkomen van antwoord, repliek, weder-

antwoord en misschien nog een repliek. Uiteindelijk weet het publiek soms niet meer waarover de discussie gaat.

Verbieden dat de journalist commentaar uitbrengt bij het antwoord lijkt strijdig te zijn met de vrijheid van meningsuiting.

AFDELING IV

OP DEZELFDE PLAATS

69 De plaats waar het antwoord wordt gepubliceerd, heeft belang omdat de lezer van het aangevochten artikel ook het antwoord moet kunnen vinden (in die zin: Corr. Brussel 30 januari 1894, *J.T.* 1894; Corr. Luik 13 juli 1908, *Pas.* 1908, III, 285. Zie ook Memorie van Toelichting, *Parl. St.* Kamer 1952-53, 6 oktober 1953, 706, p. 3). Het is evident dat een antwoord op een artikel uit de sportbladzijden niet naar de beursberichten moet worden verwezen, terwijl een antwoord voor de artistieke bladzijde niet naar de advertenties mag worden verplaatst. Sommige bladen hebben ook de neiging om een ‘recht van antwoord’ in te lassen in de rubriek “lezersbrieven”. Dergelijke methode is zeker niet te verantwoorden (D. VOORHOOF, *a.w.*, p. 173; M. PLATEL, *a.w.*, nr. 53), evenmin trouwens als het recht van antwoord in een los bijvoegsel of in een extra nummer op te nemen (Brussel 16 november 1877, *Pas.* 1878, II, 33; Gent 31 juli 1872, *B.J.* 1872, 1189). Het feit dat het bedoelde weekblad het recht van antwoord gewoonlijk weergeeft in een klein letterteken en opneemt in een welbepaalde rubriek en de omstandigheid dat in het verleden daarover geen klachten werden geuit, zijn geen dienende argumenten om de opneming van het antwoord op een andere plaats en in andere lettertekens dan de tekst waarop het betrekking heeft te rechtvaardigen (Brussel 26 februari 1979, *R.W.* 1979-80, 1140 met noot A. VANDEPLAS).

Een recht van antwoord dat repliceert op een artikel dat verscheen op de frontpagina moet ook op die frontpagina worden afgedrukt, met dezelfde grootte van titel (D. VOORHOOF, *a.w.*, *D.C.C.R.* 1992-93, p. 310, nr. 5.3.4). De plaats in het periodieke geschrift, de hoofding, de lay-out en het lettertype moeten dus volkomen overeenstemmen met het gewraakte artikel, zelfs al zou dat bijkomende financiële of technische problemen opleveren (Rb. Brussel 14 juni 1979, *J.T.* 1980, 87; M. GELDERS en A. VANDEPLAS, *a.w.*, *R.W.* 2000-01, p. 1271, nr. 32).

AFDELING V

IN DEZELFDE LETTERTEKENS

70 Juist zoals bij de drie voorgaande punten moet de uitgever blijk geven van loyauteit (zie daarover: Cass. 4 november 1912, *Pas.* 1912, I, 436). Lichte verschillen kunnen geduld worden voor zover niet getornd wordt aan het principe dat het antwoord moet worden ingelast (Brussel 2 juli 1883, *Pas.* 1883, II, 406; *J.T.* 1883, 519; M. PLATEL, *a.w.*, nr. 53).

De vordering tot publicatie van een foto in een recht van antwoord als verweer op een eerdere publicatie van een andere foto strookt volkomen met de geest van artikel 4, mits natuurlijk voldaan is aan de voorwaarden van artikel 3 (Antwerpen 3 oktober 1991, *R.W.* 1991-92, 615). Men neemt aan dat hetzelfde geldt voor prenten of tekeningen die deel uitmaken van de repliek op een geïllustreerde tekst in een periodiek geschrift (M. GELDERS en A. VANDEPLAS, *a.w.*, *R.W.* 2000-01, p. 1271, nr. 33). Die opvatting kadert in onze hedendaagse ‘beeldcultuur’ (zie daarover Antwerpen 21 juni 2004, *NjW* 2005, 410; *AM* 2005, 76).

AFDELING VI

GERINGE VERSCHILLEN

71 Hierboven werd reeds gezegd dat lichte verschillen in beginsel kunnen worden geduld. Zeer geringe wijzigingen in de gepubliceerde antwoordtekst ten opzichte van de oorspronkelijke tekst van het recht van antwoord wettigen niet de invordering van de dwangsom gekoppeld aan het bevel tot integraal opnemen van die antwoordtekst, als die wijzigingen inhoudelijk geen weerslag hebben en integendeel veeleer verhelderend zijn zonder aan de betekenis van de tekst iets toe te voegen of te veranderen. Wanneer in die omstandigheden de dwangsommen toch worden ingevorderd, stemt dit niet overeen met hetgeen een redelijk mens in dezelfde omstandigheden zou doen (Rb. Brussel (beslagrechter) 12 september 2003, *AM* 2004, 373).

AFDELING VII

VERSCHILLENDE EDITIES VAN HET PERIODIEKE GESCHRIFT

72 Als de publicatie verschillende edities heeft (hetzij geografisch, hetzij in de tijd) moet het antwoord worden opgenomen in die edities waarin het gewraakte artikel is verschenen (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 54).

AFDELING VIII

STOPZETTING VAN DE PUBLICATIE

73 Het gebeurt al eens dat een krant of tijdschrift uit het medialandschap verdwijnt. De uitgever die zijn periodieke publicatie stopzet voordat het antwoord werd opgenomen, kan worden veroordeeld tot een bijkomende editie. Deze moet identiek onder dezelfde voorwaarden worden verspreid als de oorspronkelijke editie (Gent 2 juli 1878, *Pas.* 1878, II, 263; *B.J.* 1878, 924; Corr. Brussel 15 mei 1879, *Pas.* 1876, III, 328; Corr. Brugge 4 mei 1878, *Pas.* 1878, III, 306). Volgens M. PLATEL heeft de benadeelde in zulk geval nog andere middelen om de geleden schade vergoed te zien, zoals een geldelijke schadevergoeding of de publicatie in andere periodieke geschriften van de gerechtelijke beslissing die eventueel tegen de uitgever zou worden uitgesproken (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 55). Het valt moeilijk in te zien hoe een uitgever in zo'n geval zou kunnen worden verplicht om een extra editie op de markt te brengen van het periodieke geschrift dat heeft opgehouden te bestaan.

HOOFDSTUK IX TERMIJN VOOR PUBLICATIE

74 Op grond van artikel 4 tweede lid moet het dagblad of tijdschrift de tekst van het antwoord inlassen in het eerste nummer dat verschijnt na afloop van een termijn van twee vrije dagen (zondagen en feestdagen worden niet inbegrepen). Deze termijn gaat in op de dag waarop het antwoord ten kantore van het periodieke geschrift werd ingediend.

Voor wat de tijdschriften betreft, moet rekening worden gehouden met de technische onmogelijkheid om in bepaalde gevallen aan deze voorwaarde te voldoen (D. VOORHOOF, *a.w.*, *D.C.C.R.* 1992-93, p. 310, nr. 5.5.1).

Toch wordt aangenomen dat de bewoordingen van artikel 4 algemeen en absoluut zijn, en dat geen onderscheid moet worden gemaakt naargelang het gaat om dag- of weekbladen (Brussel 26 februari 1979, *R.W.* 1979-80, 114 met noot A. VANDEPLAS). Er is geen rechtvaardigingsgrond voorhanden wanneer het voor de uitgever niet onmogelijk was het antwoord onmiddellijk op te nemen, maar wanneer dit alleen bijkomende financiële en andere lasten meebracht (A. VANDEPLAS, "Over het recht van wederwoord", *R.W.* 1979-80, 1143). Het Hof van Cassatie oordeelde evenwel dat de rechter, wanneer hij vaststelt dat het voor de uitgever materieel volstrekt onmogelijk was het antwoord, dat hem was gezonden, binnen de wettelijke termijn in het blad op te nemen, erkent dat zulks voor de uitgever een rechtvaardigingsgrond in de zin van artikel 71 S.W. oplevert (Cass. 10 januari 1972, *Arr. Cass.* 1972, 456).

75 Het indienen van het antwoord ten kantore van het periodieke geschrift is niet aan bepaalde vormvereisten onderworpen (zie boven, nr. 41). Wel moet de benadeelde kunnen bewijzen dat het antwoord op de wettelijk voorgeschreven plaats is afgegeven (M. GELDERS en A. VANDEPLAS, *a.w.*, *R.W.* 2000-01, p. 1272, nr. 35) en wanneer dit is geschied. Het is van geen belang dat de uitgever of zijn aangestelde het antwoord weigerden in ontvangst te nemen (Brussel 28 mei 1965, *Pas.* 1967, II, 144; in dit geval was het antwoord aan de uitgever per deurwaardersexploot bezorgd).

HOOFDSTUK X
KOSTELOZE INLASSING

76 De wet zegt uitdrukkelijk dat het antwoord kosteloos moet worden opgenomen. Aan de betrokken persoon kan niet worden gevraagd te betalen voor het gedeelte van het antwoord dat eventueel de maximaal toegestane lengte overschrijdt (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 56). De uitgever kan dus niet weigeren gratis een antwoord in te lassen (Corr. Namen 2 september 1970, *J.T.* 1970, 653). De omstandigheid dat de uitgave van een periodiek geschrift een publicitair en betalend karakter heeft, sluit de toepassing van de Wet van 23 juni 1961 niet uit en beperkt evenmin de verantwoordelijkheid van de uitgever. Er kan niet contractueel worden afgeweken van het wettelijk voorschrift om het antwoord kosteloos op te nemen (Vred. Dendermonde 19 september 1995, *R.W.* 1996-97, 62).

HOOFDSTUK XI SANCTIEREGELING

AFDELING I

STRAFRECHTELIJK

§ 1. Algemeen

77 Artikel 5 van de Wet van 23 juni 1961 luidt als volgt:

“In geval van overtreding van artikel 4, wordt de uitgever gestraft met geldboete van 26 euro tot 5000 euro.

Artikel 85 van het Strafwetboek is op dit misdrijf van toepassing.

Indien de dag van het vonnis het antwoord nog niet werd opgenomen, gelast de rechtbank de opnemingsinstelling binnen een termijn die zij vaststelt, en veroordeelt zij bovendien de uitgever tot een geldboete van 100 euro per dag vertraging van het verstrijken vanaf deze termijn; in een speciaal met redenen omklede beschikking kan zij verklaren dat het gedeelte van het vonnis dat de opnemingsinstelling beveelt uitvoerbaar is bij voorraad niettegenstaande verzet of beroep”.

Hetzelfde artikel bevat ook nog een lid dat verwijst naar artikel 9 van de Wet van 31 mei 1888 waarbij de voorwaardelijke invrijheidstelling en de voorwaardelijke veroordelingen in het strafstelsel worden ingevoerd, zoals het bij de Wet van 14 november 1947 werd gewijzigd. Deze wet, die sinds de Wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie de “wet tot invoering van de voorwaardelijke invrijheidstelling in het strafstelsel” wordt genoemd, werd opgeheven bij artikel 18 van de Wet van 5 maart 1998 betreffende de voorwaardelijke invrijheidstelling. Artikel 5 bedoelt dat geen opschorting van een veroordeling of uitstel van de tenuitvoerlegging kan worden toegestaan.

§ 2. Strafbare feiten

78 Mogelijke overtredingen van artikel 4 waarin de vormvoorschriften voor de inlassing uitdrukkelijk werden opgenomen, zijn:

- ongerechtvaardigde weigering van inlassing;
- onvolledige inlassing;
- inlassing met tussenvoeging;
- gebruik van sterk verschillende lettertekens;
- laattijdige inlassing;
- inlassing op een andere plaats, dan wettelijk vereist.

(M. PLATEL, *a.w.*, nr. 60; W. CALEWAERT, *a.w.*, *R.W.* 1961-62, 256).

Hetzelfde geldt als de uitgever zich niet houdt aan de redactionele verplichtingen inzake de plaatsing van het recht van antwoord en bijvoorbeeld het recht van antwoord ergens 'wegmoffelt' in een klein lettertype tussen de advertenties of de lezersbrieven, het recht van antwoord onderbreekt of aanvult met eigen tussenvoegingen of de korte termijn van plaatsing laat verstrijken. Ook de laatijdige publicatie van het recht van antwoord houdt een inbreuk in op de Wet van 21 juni 1961 (D. VOORHOOF, *a.w.*, *D.C.C.R.* 1992-93, p. 311, nr. 5.6.2).

79 De materie behoort tot de strafrechtelijke sfeer. Men kan zich terecht afvragen of dit een goede situatie is. Wie gebruik wil maken van het recht van antwoord wordt niet in zijn wettige rechten hersteld door een straf te laten opleggen aan degene die weigert zich te gedragen naar de wet. Bovendien kan een verplichte toepassing van het strafrecht in deze materie een rem zetten op het optreden van de rechter. Met strafrecht moet zuinig worden omgesprongen en de regels moeten restrictief worden geïnterpreteerd.

In sommige buurlanden (Duitsland, Nederland) bestaat een strekking om het recht van antwoord uit de sfeer van het strafrecht te halen. Ook in het Verenigd Koninkrijk wordt het recht van antwoord niet op repressieve wijze georganiseerd en wordt het zoveel mogelijk overgelaten aan zelfregulering binnen de sector. De handhaving door straffen is derhalve niet in overeenstemming met het algemene opzet van de wet, die tot doel heeft eventuele geschillen tussen de media en de burger in der minne en snel te beslechten, in voorkomend geval door bemiddeling van een verzoeningsorgaan. Indien die aanpak niettemin zou mislukken, kan de rechter nog optreden. Hij zou de verantwoordelijke voor de periodieke media op verzoek van een partij kunnen veroordelen tot betaling van een dwangsom. Dit was trouwens de – tot op heden niet-gerealiseerde – bedoeling van de wetgever (*Parl. St. Kamer* 1998-99, nr. 49/2034). Het ware wenselijk dat de wetgever die weg verder zou bewandelen. Er kan misschien ook aan worden gedacht om, zoals in de Vlaamse regelgeving inzake radio en televisie, de geschillenregeling ook toe te vertrouwen aan 'een bevoegd orgaan van de sector'. Waarom zou de Raad voor de journalistiek hier geen rol kunnen spelen? Dit is de onafhankelijke instelling voor zelfregulering van de media. Hij werd opgericht door de Vlaamse journalistenverenigingen, de uitgevers en de mediahuizen. De raad behandelt klachten over de journalistieke beroepsethiek.

§ 3. Aard van het misdrijf

80 De vraag kan worden gesteld of de ongerechtvaardigde weigering van inlassing een persmisdrijf is. De grondwetgever, noch de gewone wetgever hebben duidelijk omschreven wat zo'n misdrijf eigenlijk is. Algemeen wordt aangenomen dat er sprake is van een persmisdrijf wanneer door een misdrijf op de rechten van de maatschappij of de burgers inbreuk wordt gepleegd door misbruik van de vrije meningsuiting, door middel van gedrukte en bekendgemaakte geschriften. Een persdelict vereist dus drie elementen:

- een misbruik bij de uiting van een mening of een gedachte;
- dat misdrijf moet gepleegd worden door middel van de drukpers;
- aan het misdrijf, ten slotte, moet een zekere ruchtbaarheid worden gegeven.

De uitgever maakt bij het weigeren van een recht van antwoord geen gebruik (of misbruik) van het grondwettelijk recht op vrije meningsuiting om zijn opvattingen te verkondigen. Integendeel, hij bewaart het stilzwijgen. Hij maakt in zulk geval vanzelfsprekend geen gebruik van de drukpers en uiteraard wordt aan het geschrift geen ruchtbaarheid gegeven vermits het niet wordt gepubliceerd. Algemeen wordt dus aangenomen dat de ongerechtvaardigde weigering van inlassing geen persmisdrijf is (*R.P.D.B.*, tw. *Liberté de presse et droit de réponse*, nr. 76), omdat er geen sprake is van aantasting van de vrije meningsuiting. Het besproken misdrijf moet beschouwd worden als een onthoudingsmisdrijf (W. CALEWAERT, *a.w.*, *R.W.* 1961-62, 256). De uitgever voert een hem door de wet opgelegde verplichting niet uit. Het misdrijf is gepleegd en voltooid door het verstrijken van de termijn binnen welke de verplichting van inlassing is gesteld. De tekst die aanleiding gaf tot het recht van antwoord kan op zichzelf onrechtmatig zijn en op die manier een persmisdrijf uitmaken. Dit is echter geen noodzakelijke voorwaarde voor de uitoefening van het recht van antwoord. Ten overstaan van een zelfde tekst kan soms enerzijds worden vastgesteld dat het om een persdelict gaat en (of) anderzijds dat die tekst een recht van antwoord in het leven roept wanneer de voorwaarden daartoe vervuld zijn, zonder dat beide elkaar beïnvloeden (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 65).

§ 4. Strafrechtelijke verantwoordelijke

81 Alleen de uitgever is strafrechtelijk verantwoordelijk voor de niet-gewettigde weigering van een inlassing van het antwoord (Cass. 30 november 1982, *R.W.* 1983-84, 502 met noot A. VANDEPLAS). De verantwoordelijke uitgever is de enige die, zowel in burgerlijke zaken als in correctionele zaken, in rechte kan worden aangesproken in verband met de weigering van het recht van antwoord (Voorz. Rb. Brussel 2 december 2001, *AM* 2002, 191). Dit geldt ook als het antwoord werd toegezonden aan de hoofdredacteur van het dagblad en aan de auteur van het gewraakte artikel (Corr. Brussel 20 oktober 1998, *AM* 2000, 99). Artikel 299 S.W. verbiedt enigerlei drukwerk uit te geven of te verspreiden zonder vermelding van de ware naam en woonplaats van de schrijver of van de drukker. De wet vereist de identiteit van een fysiek persoon (Gent 22 maart 1957, *R.W.* 1958-59, 298). De wetgever wil dat duidelijk blijkt wie kan worden aangesproken voor onrechtmatige of strafbare daden. De verantwoordelijke uitgever is de persoon die als dusdanig vermeld staat in het periodieke geschrift, zelfs wanneer dit een 'stroman' is die geen enkele beslissingsbevoegdheid heeft betreffende het al dan niet inlassen van het antwoord (A. VANDEPLAS, "Betreffende de strafrechtelijk verantwoordelijke uitgever", *R.W.* 1983-84, 504). Teneinde de vervolging in de praktijk niet illusoir te maken dient men zich te houden aan de vermeldingen die in het periodieke geschrift voorkomen. Naar buiten uit is het niet steeds bekend wie de effec-

tieve beslissingsbevoegdheid heeft (D. VOORHOOF, "Wie is strafrechtelijk verantwoordelijk voor de ongerechtvaardigde weigering van een recht van antwoord in geval van verandering van verantwoordelijke uitgever?", *P & B* 1994, 97, nr. 3).

Het is niet de persoon die als verantwoordelijke was aangeduid op het ogenblik van de publicatie van de gewraakte tekst die strafrechtelijk aansprakelijk kan worden gesteld, maar diegene die uitgever was op het ogenblik dat het antwoord moest worden opgenomen (Gent 18 januari 1994, *P & B* 1994, 94 met noot D. VOORHOOF). Wie op het ogenblik van de publicatie van het gewraakte artikel en op het ogenblik van het toezenden van het eerste verzoek tot publicatie van het antwoord de verantwoordelijke uitgever was van het periodieke geschrift is de in artikel 5 van de wet bedoelde strafrechtelijk verantwoordelijke uitgever, zelfs zo hij niet meer als dusdanig was aangeduid op het ogenblik van de dagvaarding voor de strafrechter (Rb. Brussel 20 april 1993, *T.Vreemd.* 1994, 101). Vroeger werd aangenomen dat wanneer een rechtspersoon als uitgever vermeld staat, de personen door wie de vennootschap heeft gehandeld de strafrechtelijke verantwoordelijkheid voor de weigering zullen dragen (Cass. 21 mei 1928, *Pas.* 1928, I, 165; Corr. Brussel 24 augustus 1979, *R.W.* 1981-82, 126 met noot F. VAN ISACKER). Het gaat om de persoon, belast met het dagelijks bestuur en met de leiding van het magazine die in feite moest zorgen voor de inlassing van het recht van antwoord in het tijdschrift en die door zijn met de klager gevoerde briefwisseling te kennen heeft gegeven dat hij mee te beslissen had over het al dan niet inlassen van het antwoord. Thans moet hier toepassing worden gemaakt van artikel 5 S.W (Wet van 4 mei 1999): een rechtspersoon is strafrechtelijk verantwoordelijk voor misdrijven die hetzij een intrinsiek verband hebben met de verwezenlijking van zijn doel of de waarneming van zijn belangen, of die, naar blijkt uit de concrete omstandigheden, voor zijn rekening zijn gepleegd.

Bij gebreke van aanduiding van de naam van de uitgever in het periodieke geschrift, wordt de drukker, behoudens het tegenbewijs, verondersteld de uitgever te zijn (art. 6).

De dagvaarding van de verantwoordelijke uitgever wordt op geldige wijze betekend aan de zetel van de krant (Corr. Brussel 25 februari 1993, *J.L.M.B.* 1993, 1218 met noot F. JONGEN: zo kan een verantwoordelijke uitgever van een Brusselse Franstalige krant in Brussel voor een Franstalige kamer worden gedagvaard hoewel hij gedomicilieerd is in het Nederlandse taalgebied). Wanneer dit adres is aangeduid in de krant, moet worden aangenomen dat aldaar keuze van woonst wordt gedaan.

82 De vordering wegens onrechtmatige weigering van opname van een recht van antwoord kan niet worden gericht tegen de journalist wanneer de uitgever gekend is (Rb. Brussel 30 april 1992, *R.D.P.* 1992, 920; *Journ. proc.* 1992, afl. 222, 28 met noot F. JONGEN).

De getrapte verantwoordelijkheid, gewaarborgd door artikel 25 van de Grondwet komt te dezen niet te pas (Rb. Brussel 12 september 2000, *AM* 2002, 172). Het gaat niet om de persvrijheid, maar om een verplichting die aan de uitgever van periodieke geschriften wordt opgelegd (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 63; M. GELDERS en A. VANDEPLAS, *a.w.*, *R.W.* 2000-01, p. 1272, nr. 41). Toch werd ten onrechte geoordeeld dat de regel van de getrapte verantwoordelijkheid ook op vorderingen betreffende het recht van antwoord van toepassing is. Hieruit volgt dat die vordering niet ontvankelijk is wanneer ze is gericht tegen de uitgever van het tijdschrift, waarin de aangeklaagde tekst is verschenen, terwijl de schrijver gekend is en zijn woonplaats in België heeft (Voorz. Rb. Brussel 3 februari 2000, *AM* 2000, 336; Brussel 30 mei 1996, *AM* 1997, 79; *R.W.* 1996-97, 919; Rb. Luik 28 juni 1988, *J.L.M.B.* 1990, 264 met noot F. JONGEN).

Wanneer geen verantwoordelijke uitgever is aangeduid, wordt op grond van artikel 6 de drukker, behoudens tegenbewijs, verondersteld de uitgever te zijn. De persoon die de werkelijke beslissingsmacht heeft, komt slechts ter sprake als het periodieke geschrift geen uitgever vermeldt (M. GELDERS en A. VANDEPLAS, *a.w.*, *R.W.* 2000-01, p. 1272, nr. 41) en wanneer de drukker die op het geschrift is vermeld, kan bewijzen dat een andere persoon de werkelijke beslissingsmacht bezat. Dit zal ook het geval zijn wanneer het geschrift, in strijd met artikel 299 S.W. geen namen vermeldt. Dan zal de benadeelde moeten aantonen wie de werkelijke beslissingsmacht heeft, wat niet altijd voor de hand ligt.

§ 5. Geldboeten

83 Als het antwoord op de dag van het vonnis nog niet werd opgenomen, gelast de strafrechter de opnemingskosten ervan binnen een termijn die hij vaststelt en veroordeelt hij bovendien de uitgever tot een geldboete van 100 euro per dag vertraging. In geval van veroordeling wegens laattijdige publicatie is er uiteraard geen aanleiding om het antwoord opnieuw te publiceren (Rb. Brussel 30 april 1991, *Journ. proc.* 1992, afl. 222, 28).

Men is onzeker over de aard van deze boete (M. GELDERS en A. VANDEPLAS, *a.w.*, *R.W.* 2000-01, p. 1273, nr. 42; over de verwarring bij het totstandkomen van de wet zie M. PLATEL, *a.w.*, nr. 72). Soms wordt aangenomen dat het om een dwangsom gaat (A. VANDEPLAS, "Betreffende de uitoefening van het recht van wederwoord", *R.W.* 1990-91, 545). Anderen nemen dan weer aan dat het om een strafrechtelijke geldboete gaat (Antwerpen 31 juli 1988, *R.W.* 1987-88, 511 met kritische noot A. VANDEPLAS "De dwangsom bij vertraging van inlassing van het wederwoord"). In een arrest van 8 december 1965 (*R.W.* 1965-66, 1259) oordeelde het Hof van Cassatie dat de geldboete bedoeld bij artikel 5 derde lid onder de toepassing valt van artikel 1 van de Wet van 5 maart 1952 betreffende de opdecimen op de strafrechtelijke geldboete. In een arrest van 9 juni 1975 (*Pas.* 1975, I, 970) werd dan beslist dat de "geldboete" (toen van 100 fr. per dag vertraging) louter strekte tot vergoeding van de schade die

door het misdrijf werd veroorzaakt en dat deze boete geen strafrechtelijk karakter had.

Als het een strafrechtelijke boete is, moet het bedrag worden verhoogd met de opdecimen en moet een vervangende gevangenisstraf worden uitgesproken. De verzwaring in beroep van deze geldboete moet geschieden met eenparigheid van stemmen en deze eenparigheid moet uitdrukkelijk worden vermeld (Cass. 8 december 1965, *R.W.* 1965-66, 1259). Dit alles is niet het geval als men aanneemt dat het om een forfaitaire schadevergoeding gaat (M. GELDERS en A. VANDEPLAS, *a.w.*, *R.W.* 2000-01, p. 1273, nr. 43).

Soms worden hogere bedragen opgelegd (D. VOORHOOF, *a.w.*, *D.C.C.R.* 1992-93, p. 312, nr. 5.6.5). Dit zou strijdig zijn met het legaliteitsbeginsel in strafzaken (art. 14 G.W.) als het om een strafrechtelijke geldboete zou gaan.

Het Hof van Cassatie oordeelde dat de betrokken "geldboete" uitsluitend de volledige vergoeding beoogt van de door de benadeelde geleden schade (Cass. 9 juni 1975, *Arr. Cass.* 1975, 1073; *J.T.* 1975, 532). In een later arrest werd beslist dat de opneming van het antwoord als civielrechtelijke veroordeling, zelfs onder oplegging van de geldboete per dag vertraging, geen afbreuk doet aan het recht op geldelijke vergoeding op grond van artikel 3 van de voorafgaande titel van het wetboek van strafvordering (Cass. 21 juni 1994, *Arr. Cass.* 1994, 645; *P & B* 1995, 8; *Pas.* 1994, I, 630).

Wanneer door de rechter bevel is opgelegd tot publicatie van een antwoordtekst in de eerstvolgende editie van een krant na betekening van de uitspraak en dit onder verbeurte van een dwangsom van 1000 euro per dag vertraging, moet wel degelijk de datum van de rechtsgeldige betekening in aanmerking worden genomen en niet de datum van de beweerde kennisneming door de hoofdredacteur. Zeer geringe wijzigingen in de gepubliceerde antwoordtekst ten opzichte van de oorspronkelijke tekst van het recht van antwoord wettigen niet de invordering van de dwangsom gekoppeld aan het bevel tot integraal opnemen van die antwoordtekst, wanneer die wijzigingen inhoudelijk geen weerslag hebben en integendeel veeleer verhelderend zijn zonder aan de betekenis van de tekst iets toe te voegen of te veranderen. Als in die omstandigheden de dwangsommen toch worden ingevorderd, stemt dit niet overeen met hetgeen een redelijk mens in dezelfde omstandigheden zou doen (Rb. Brussel (beslagrechter) 12 september 2003, *AM* 2004, 373).

§ 6. Klachtmisdrijf

84 Vervolging geschiedt alleen op klacht of op rechtstreekse dagvaarding van de verzoeker. Deze kan in elke stand van het geding afstand doen. Die afstand doet de strafvordering vervallen (art. 16). De afstand van het verzoek tot inlassing van het antwoord is geen afstand van klacht (Cass. 5 oktober 1999, *Arr. Cass.* 1999, 1220; *R.W.* 1999-2000, 1296). De mededeling door de aanvrager van een antwoordtekst dat deze mogelijk vrede zou nemen met de publicatie van de aangepaste tekst impliceert niet de afstand van de gevraagde

publicatie noch van de met het recht van antwoord verbonden mogelijkheid tot het neerleggen van een klacht of tot het overgaan tot dagvaarding (Antwerpen 20 mei 1999, *AM* 2000, 85).

Het feit dat het hier om een klachtmisdrijf gaat, is volledig in overeenstemming met het principe dat de persoon die wil antwoorden binnen de perken van de wet de enige meester is over het recht van antwoord (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 61).

§ 7. Verjaring

85 De strafvordering en de burgerlijke vordering wegens overtreding van de Wet van 23 juni 1961 verjaren na drie maanden te rekenen van de dag waarop de opneming (of de uitzending) hadden moeten plaatshebben.

Volgens sommigen zou deze termijn moeten worden berekend overeenkomstig de regels van de artikelen 52 en 54 Ger. W. (vanaf de dag na de verspreiding van het bewuste geschrift tot de “dag voor de zoveelste”) (A. VANDEPLAS, “Het recht van wederwoord”, *R.W.* 1985-86, 2907). Toch gaat het hier niet om een termijn van rechtspleging in de zin van artikel 48 Ger. W. Inzake het recht van antwoord in de Vlaamse audiovisuele communicatiemediën wordt uitdrukkelijk gezegd dat de termijnen wel zijn onderworpen aan bepaalde regels uit het Gerechtelijk Wetboek (zie verder, nrs. 150-151).

86 Het vertrekpunt van de verjaringstermijn is de verschijningsdatum van het nummer waarin het antwoord had moeten worden ingelast (Kh. Brussel 14 september 1978, *J.T.* 1978, 667), dus de derde vrije dag na het afgeven van het antwoord op het kantoor van het periodieke geschrift (Gent 19 januari 1994, *R.W.* 1996-97, 817 met noot A. VANDEPLAS).

In beginsel zal de datum vermeld in het tijdschrift in aanmerking worden genomen, zelfs als de verspreiding plaats vindt vóór de aldus aangegeven datum (M. GELDERS en A. VANDEPLAS, *a.w.*, *R.W.* 2000-01, p. 1273, nr. 47). De termijn gaat in op het ogenblik dat de eiser kennis krijgt van het periodieke geschrift. De afgifte op het postkantoor kan niet als aanvangsdatum van de termijn gelden (Brussel 24 juni 1985, *R.W.* 1985-86, 2906 met noot A. VANDEPLAS “Het recht van wederwoord”). Als de publicatiedatum werd geantidateerd, zal de strafrechter de werkelijke verspreidingsdatum in aanmerking nemen. De antidatering zal meestal blijken uit de archieven van de drukker (M. GELDERS en A. VANDEPLAS, *a.w.*, *R.W.* 2000-01, p. 1273, nr. 47).

87 Overeenkomstig artikel 25 tweede lid van de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering wordt, wanneer het misdrijf verjaart door verloop van een termijn van minder dan zes maanden, de verjaring gestuit door daden van onderzoek en van vervolging, verricht niet alleen gedurende de eerste termijn, maar ook gedurende elke nieuwe termijn die voortvloeit uit de stuiting, maar zonder dat de termijn van verjaring aldus kan worden ver-

lengd tot meer dan één jaar sedert de dag van het misdrijf (Gent 19 januari 1994, *R.W.* 1996-97, 817 met noot A. VANDEPLAS).

Indien na een eerste weigering, binnen de wettelijk voorziene termijn, een nieuw verzoek tot inlassing werd ingediend, vangt de verjaringstermijn aan vanaf de dag waarop de opneming na de nieuwe aanmaning had moeten gebeuren (Cass. 10 mei 1965, *Pas.* 1965, I, 965; zie boven, nr. 54).

De verjaringstermijn wordt uiteraard geldig gestuit door de inleidende dagvaarding (Corr. Gent 8 november 1996, *T.G.R.* 1997, 80; Antwerpen 20 mei 1999, *AM* 2000, 85).

Artikel 17 heeft betrekking op de verjaring van de strafvordering en de burgerlijke vordering *ex delicto* betreffende misdrijven die door de nationale wetgever konden worden ingesteld en behoort derhalve tot diens bevoegdheid (Arbitragehof nr. 14/91, 28 mei 1991, *R.W.* 1991-92, 497 met noot P. PEETERS).

AFDELING II

CIVIELRECHTELIJK

§ 1. Schadevergoeding

88 De rechtbank kan de uitgever die in gebreke is gebleven om het recht van antwoord (tijdig) te publiceren ook veroordelen tot het betalen van een schadevergoeding (Rb. Brussel 30 april 1992, *R.D.P.* 1992, 920; G. BAETEMAN, J. GERLO, E. GULDIX, A. WYLLEMAN, G. VERSCHULDEN en S. BROUWERS, “Overzicht van rechtspraak, personen- en familierecht, 1995-2000”, *T.P.R.* 2001, p. 1682, nr. 172) en/of tot het publiceren van de tussen te komen gerechtelijke beslissing eventueel ook in andere kranten en tijdschriften (D. VOORHOOF, *a.w.*, *D.C.C.R.* 1992-93, p. 312, nr. 5.6.6). Het verzuim van inlassing berokkent morele schade, die kan worden vergoed door toekenning van een symbolisch bedrag (destijds: één frank) en publicatie van het vonnis (Corr. Antwerpen 10 juli 1980, *R.W.* 1981-82, 1089). Wanneer de krant het recht van antwoord toch heeft opgenomen, moet de publicatie van het vonnis niet worden bevolen (Rb. Luik 28 juni 1989, *J.L.M.B.* 1990, 264 met noot F. JONGEN). Dit ontnemt de burgerlijke partij niet de mogelijkheid in een andere procedure integrale schadevergoeding te bekomen wegens onrechtmatige publicatie (Rb. Luik 20 maart 1980, *J.T.* 1980, 437). Het niet opnemen van een recht van antwoord opent niet automatisch een recht op schadevergoeding. De rechter moet nagaan of de oorspronkelijke tekst een fout uitmaakt en of de eiser schade heeft geleden (Rb. Brussel 14 juni 1979, *J.T.* 1979, 87). Het verplicht opleggen van het recht van antwoord houdt in beginsel geen vooroordeel in over de latere, volledig autonome, vordering tot schadevergoeding (S. HOEBEKE en S. MOUFFE, *a.w.*, nrs. 875-876).

§ 2. Bevoegde rechter

89 Krachtens de Wet van 23 juni 1961 is de strafrechter bevoegd om de opneming van een recht van antwoord te bevelen. Dit tast de bevoegdheid van de burgerlijke rechter evenwel niet aan (Rb. Brussel 12 september 2000, *AM* 2002, 172; Voorz. Rb. Luik 10 augustus 1992, *J.L.M.B.* 1994, 338; W. CALEWAERT, *a.w.*, *R.W.* 1961-62, 258). Hoewel de schrijver van een niet-opgenomen antwoord beschikt over een strafrechtelijke vordering strekkend tot gedwongen opneming, kan hij zich ook tot de burgerlijke rechter wenden teneinde schadevergoeding te bekomen (Rb. Luik 20 maart 1980, *J.T.* 1980, 437). De territoriaal bevoegde rechter is deze van de plaats van het kantoor van het periodieke geschrift (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 66).

Over alle vorderingen inzake het recht van antwoord moet volgens artikel 18 van de wet uitspraak worden gedaan met voorrang boven alle andere zaken. De rechtbank kan vanzelfsprekend een bijkomend onderzoek bevelen. De grote kracht van het recht van antwoord ligt in de snelheid waarmee gereageerd wordt (M. PLATEL, *a.w.*, nr. 67). Dit voorschrift heeft eerder een symbolische betekenis. Het is meer een wens dan een juridisch afdwingbare regel (J. ECKHOUT, "La loi du 23 juin 1961", *J.T.* 1962, 599).

90 De bepaling van artikel 18 van de wet betreffende het recht tot antwoord, volgens dewelke de hoven en rechtbanken met voorrang boven alle andere zaken uitspraak doen over de vorderingen die op grond van deze wet worden ingesteld, is, bij gebrek aan nader uitgewerkte inhoud, een wens van de wetgever; ze maakt bijgevolg een behandeling van een vordering tot inlassing van een recht van antwoord door de rechter in kort geding niet overbodig (Brussel 30 mei 1996, *AM* 1997, 79; *Pas.* II, 85; *R.W.* 1996-97, 919). Recente rechtspraak acht dan ook de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg als kortgedingrechter bevoegd om kennis te nemen van een spoedeisend verzoek tot opname van een recht van antwoord in de gedrukte pers (Voorz. Rb. Brussel 2 december 2001, *AM* 2002, 191; Voorz. Rb. Luik 20 november 1990, *J.L.M.B.* 1992, 1254; Voorz. Rb. Luik 19 december 1989, *J.L.M.B.* 1990, 414 met noot F. JONGEN; D. VOORHOOF, *a.w.*, *D.C.C.R.* 1992-93, p. 312, nr. 5.6.7), doch alleen wanneer wordt aangetoond dat de zaak spoedeisend is. Soms wordt aangenomen dat dit in het domein van het recht van antwoord steeds het geval is (D. VOORHOOF, *a.w.*, *D.C.C.R.*, 1992-93, p. 312, nr. 5.6.7 en de aldaar aangehaalde rechtspraak).

91 Anderzijds wordt dan weer geoordeeld dat de kortgedingrechter niet bevoegd is, omdat de eiser zich kan (moet) wenden tot de correctionele rechtbank die, op grond van artikel 18 van de wet uitspraak doet met voorrang boven alle andere zaken (Voorz. Rb. Brussel 14 februari 1996, *AM* 1996, 337; Voorz. Rb. Brussel 4 november 1992, *R.W.* 1992-93, 1066). Bovendien zou de beoordeling van de rechtmatigheid van een recht van antwoord een beslissing over de grond van de zaak inhouden, wat is uitgesloten door artikel 1039 Ger. W. (D. VOORHOOF, *a.w.*, *D.C.C.R.* 1992-93, p. 313, nr. 5.68 en de aldaar

geciteerde rechtspraak). Het bevelen in kort geding van het opnemen van een recht van antwoord in kort geding is geen voorlopige maatregel meer (Voorz. Rb. Brussel, 3 februari 2000, *AM* 2000, 336; F. JONGEN, “Le droit de réponse au pénal”, *J.L.M.B.* 1993, p. 1221; K. LEMMENS, *a.w.*, nr. 686).

Inzake de audiovisuele middelen heeft de wet op duidelijke wijze de gerechtelijke procedure uitgetekend. De voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg beslist zoals in kort geding (zie boven, nr. 114). Wat de geschreven pers betreft, was door de wetgever voorzien dat het recht van antwoord in de eerste plaats door de strafrechter wordt opgelegd. Daarnaast is men meer en meer een beroep beginnen doen op het civielrechtelijk kort geding. Ook daarover bestaat discussie. Wanneer de rechter in kort geding een gedrukt periodiek geschrift verplicht een recht van antwoord op te nemen, doet hij toch meer dan “bij voorraad” uitspraak. De opgelegde maatregel kan niet zomaar ongedaan worden gemaakt. Het wordt tijd dat de wetgever ook voor de gedrukte geschriften een burgerlijke procedure “zoals in kort geding” uitwerkt, al was het maar om de juristen te bevrijden van de hersenspinsels over het al dan niet voorlopige karakter van de opgelegde maatregel en het nadeel dat deze al dan niet toebrengt aan de zaak.

92 Gelet op de overbelasting van de rol van de gewone rechtbank is artikel 18 – als het al een daadwerkelijk voorschrift bevat – dode letter geworden, en kan het de bevoegdheid van de rechter in kort geding niet uitsluiten (Voorz. Rb. Brussel 29 april 1998, *AM* 1998, 0375; *J.L.M.B.* 1999, 906; Voorz. Rb. Luik 10 augustus 1992, *J.L.M.B.* 1994, 338). Bij gebrek aan nader uitgewerkte inhoud is deze bepaling eerder een wens van de wetgever en maakt zij de behandeling van een vordering tot inlassing van een recht van antwoord door de rechter in kort geding niet overbodig (Brussel 30 mei 1996, *AM* 1997, 79; *R.W.* 1996-97, 919). Soms komt de kortgedingrechter tussen na eenzijdig verzoekschrift (Voorz. Kh. Brussel 6 maart 1995, *Mediaforum*, 1995, 55). Hier is echter de grootste voorzichtigheid geboden (S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *a.w.*, nr. 863; D. VOORHOOF, “Recht tot antwoord en persvrijheid: het evenwicht verstoord?”, *Mediaforum*, 1995, 46).

§ 3. Bewijs

93 De eiser moet aantonen dat geen gevolg werd gegeven aan de aanmaning tot opname en wanneer de aanvraag werd ontvangen door het periodieke geschrift (Corr. Rb. Gent 31 december 1992, *T.G.R.* 1993, 151).

De uitgever van een tijdschrift dat alleen aan abonnees wordt toegestuurd, moet, wanneer dit wordt gevraagd door degene die een recht van antwoord vorderde, een exemplaar van het tijdschrift, met het daarin opgenomen antwoord, aan de aanvrager toesturen, opdat deze zou kunnen controleren of het antwoord tijdig en correct werd opgenomen. Wanneer hij dit bewijs pas levert nadat hij voor de rechter is gedaagd, moet hij worden veroordeeld tot de gerechtskosten (Gent 23 oktober 2003, *NjW* 2004, 275).

TITEL III
AUDIOVISUELE MEDIA

HOOFDSTUK I BEGINSEL

94 Artikel 7 van de Wet betreffende het recht tot antwoord, ingevoegd bij artikel 2 (W. 4 maart 1977, *B.S.* 15 maart 1977), bepaalt dat onverminderd de andere rechtsmiddelen elke natuurlijke persoon of rechtspersoon, elke feitelijke vereniging die bij name is genoemd of impliciet is aangewezen in een audiovisuele uitzending, uitgave of programma van periodieke aard, het recht heeft, onder aanwijzing van een persoonlijk belang, kosteloos de uitzending of de opnemings van een antwoord te vorderen om één of meer onjuiste feiten die hem betreffen, recht te zetten of om te antwoorden op één of meer feiten of verklaringen die van zodanige aard zijn dat zij de eer aantasten.

De Wet van 4 maart 1977 houdt rekening met de technische bijzonderheden van de audiovisuele media. Zij heeft niet alleen radio en televisie op het oog, maar eveneens de mogelijkheden die geboden worden via de kabel, de videocassette, de videoplaten en eender welk klankvoortbrengend of visueel middel (Memorie van Toelichting, *Parl. St. Senaat*, 1975-76, 1 juni 1976, 879, nr. 1).

Vandaag is de krant niet alleen maar een gedrukt medium, maar is zij ook vaak te lezen via het internet. Hetzelfde geldt trouwens voor radio en televisie. Nieuws en duiding zijn niet alleen meer louter te bekijken of te beluisteren, men kan de items ook lezen op het internet.

Wie een recht van antwoord wil uitoefenen als reactie op een artikel in de geschreven of audiovisuele media kan, op grond van de wettelijke bepalingen, niet eisen dat dit antwoord meteen ook wordt opgenomen op het internet. Dit kan als een leemte worden beschouwd.

Daarnaast zijn er de steeds talrijker wordende websites waarin teksten voorkomen die soms een periodiek karakter hebben en ook wel eens een antwoord kunnen oproepen. Ook hetgeen daar wordt geschreven, kan onrechtmatig zijn. Die berichten worden beschouwd als “geschriften” in de zin van artikel 444 S.W. (Brussel 27 juni 2000, *AM* 2001, 142 met noot D. VOORHOOF).

De wet bepaalt daarover niets inzake recht van antwoord. Vermits de wetgeving inzake het recht van antwoord in de eerste plaats strafrecht is, moeten de bepalingen restrictief worden geïnterpreteerd (M. CORNIL, “Droit de réponse et journal parlé”, *R.G.A.R.* 1939, 3133). Een wettelijke regeling die ook in zulke gevallen het recht van antwoord mogelijk maakt, dringt zich op.

In de resolutie van het Comité van Minister van de Raad van Europa van 15 december 2004 (zie boven, nr. 4) worden ook berichten op het internet vernoemd als mogelijke aanleiding tot een recht van antwoord.

95 Er zijn dus enkele belangrijke verschillen zijn tussen het recht van antwoord in de geschreven pers en het recht van antwoord in de audiovisuele media:

- ook feitelijke verenigingen kunnen een recht van antwoord vorderen;
- de indiener van het recht moet een persoonlijk belang kunnen aantonen;
- de “recht te zetten feiten” moeten onjuist zijn of van aard zijn de eer aan te tasten

(K. LEMMENS, *a.w.*, nr. 670).

96 Het recht van antwoord inzake audiovisuele middelen staat dus ook open voor feitelijke verenigingen (Voorz. Rb. Brussel 19 mei 1982, *J.T.* 1983, 152 met noot G. LEROY).

97 In tegenstelling tot het recht van antwoord in de geschreven pers moet de aanvrager van dit recht in de audiovisuele media een persoonlijk belang bij zijn verzoek kunnen aantonen (Voorz. Rb. Brussel 5 mei 1998, *AM* 1999, 96 met noot F. JONGEN). Het recht van antwoord kan dus slechts worden aanvaard als de verzoeker hierbij een persoonlijk belang heeft en het antwoord niet verder gaat dan nodig om de onjuiste of grievende feiten te corrigeren. De omroep heeft niet tot taak een mening over het politieke beleid, die vrij mag geuit worden in het kader van een opgenomen interview, te bespreken. Een dergelijke mening, indien correct weergegeven, biedt geen grond voor een recht van antwoord voor degene die zich door die mening geïmponeerd acht (Voorz. Rb. Brussel 7 april 1993, *P & B* 1993, 164; *R.W.* 1993-94, 471, met noot J. CEULEERS).

98 De eiser moet aantonen dat de betwiste uitzending één of meer elementen bevat van foutieve feiten die hem betreffen of één of meerdere feiten of uitspraken die zijn eer kunnen aantasten (Voorz. Rb. Brussel 7 mei 2002, *AM* 2002, 458). Om een recht van antwoord op de radio of televisie te kunnen vorderen, moet de aanvrager persoonlijk, impliciet of expliciet, zijn aangewezen in een audiovisuele uitzending, uitgave of programma van periodieke aard (Voorz. Rb. Brussel 30 december 1992, *P & B* 1993, 162 met noot D. VOORHOOF). Het feit dat een politieke partij ter sprake komt in een bepaalde uitzending – in dit geval door de auteur van een boek over die partij te interviewen – verleent haar niet automatisch een recht van wederwoord (Vlaamse Geschillenraad Radio en Televisie 2 mei 2001, *Juristenkrant* 2001, afl. 32, 6). Door in een tv-reportage over “assistenten” met een bepaalde assisenzaak als achtergrond niet te vermelden dat de jury de beklaagde had vrijgesproken van moord, hebben de samenstellers van de gewraakte uitzending onjuiste achtergrondinformatie verstrekt aan de kijkers met schadelijke gevolgen van dien voor de vrijgesproken beklaagde. Dit geeft aanleiding tot een recht van antwoord (Voorz. Rb. Brussel 25 juni 1997, *AM* 1997, 420). Is gegrond de vordering tot recht van antwoord die erop gericht is de aantijging te weerleggen volgens dewelke eiseres verkozen heeft het stilzwijgen te bewaren, daar waar zij voorafgaand aan de uitzending journalisten heeft ontmoet maar geweigerd heeft om gefilmd te worden (Voorz. Rb. Brussel 2 oktober 1997, *AM* 1999, 90 met noot F. JONGEN; *J.L.M.B.* 1999, 895). De insinuatie in een tv-reportage als zouden eisers een fascistisch ideeëngoed propageren, kan be-

schouwd worden als een aantasting van de eer, hetgeen aanleiding geeft tot een recht van antwoord (Voorz. Rb. Brussel 7 april 1992, *J.L.M.B.* 1992, 1245; *J.T.* 1992, 519). Ook het gebruik van de term ‘terrorist’ kan een recht van antwoord rechtvaardigen (Voorz. Rb. Brussel 12 februari 1998, *AM* 1999, 93; *J.L.M.B.* 1999, 955).

99 Artikel 7 betreft elke uitzending of audiovisueel programma van periodieke aard, dus ook uitzendingen van debatprogramma’s. Het heeft geen belang dat de verklaringen die aanleiding geven tot de vordering werden uitgesproken door een van de panelleden en niet door een beroepsjournalist (Voorz. Rb. Brussel 12 februari 1998, *AM* 1999, 93; *J.L.M.B.* 1999, 955). De vrijheid om te weigeren deel te nemen aan een uitzending vermindert geenszins de vrijheid om de uitoefening van een recht van antwoord te eisen na die uitzending (Voorz. Rb. Brussel 10 september 1997, *J.L.M.B.* 1999, 893, met noot F. JONGEN; Voorz. Rb. Brussel 17 maart 1982, *J.T.* 1983, 154, met noot G. LEROY; S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *a.w.*, nr. 848). De geïnterviewde kan door een recht van antwoord reageren op de uitgezonden reportage waarin zijn interview is vervat, in zoverre dit recht van antwoord strekt tot de rectificatie van een onjuiste mededeling of een reactie beoogt op een lasterlijke of beledigende passage uit de reportage (D. VOORHOOF en E. BREWAEYS, “Het interview op radio en televisie en de rechten van de geïnterviewde”, *T.B.B.R.* 1991, 249).

Het zogenoemde mozaïekbeeld is alleen maar een verzameling op één enkel scherm van alle uitzendingen en programma’s van radio- en televisieomroepen die door de betrokken kabelmaatschappij worden doorgegeven. Dergelijk beeld kan niet als een ‘eigen’ uitzending van de kabelmaatschappijen worden beschouwd. Inlichtingen over het aanbod van programma’s, die middels een bericht op het scherm door de kabelmaatschappijen worden verstrekt, zijn geen uitzendingen, uitgaven of programma’s in de zin van de Antwoordrechtwet. Bovendien kunnen zulke inlichtingen niet als uitzendingen van periodieke aard worden beschouwd (Voorz. Rb. Brussel 5 mei 1998, *AM* 1999, 96 met noot F. JONGEN).

Een bedrijf dat vreest op negatieve wijze aan bod te komen in een aangekondigde televisie-uitzending heeft daarom nog niet het recht op voorlezing van een verklaring tijdens de uitzending van het betreffende programma (Voorz. Rb. Dendermonde 27 november 2001, *AM* 2002, 87). Een ‘anticipatief’ recht van antwoord is dus uitgesloten.

100 Indien de betrokken persoon overleden is, behoort het recht van antwoord aan al de bloedverwanten in de rechte lijn of aan de echtgenoot of, bij ontstentenis van dezen, aan de naaste bloedverwanten; het recht wordt slechts eenmaal en door de meest gerede onder hen uitgeoefend; indien, op de dag van het overlijden van de genoemde of aangewezen persoon, de termijn van dertig dagen, bepaald in artikel 8 eerste lid van de wet (dertig dagen na de uitzenden-

ding), is ingegaan, beschikken de rechthebbenden alleen over het nog overblijvende gedeelte van die termijn.

HOOFDSTUK II AANVRAAG

101 Op straffe van onontvankelijkheid moet de aanvraag tot antwoord:

- uiterlijk de dertigste dag na de datum van de uitzending, het programma of de uitgave bij ter post aangetekende brief worden toegezonden aan de producent van de uitzending of het programma of aan de uitgever;
- de volledige identiteit van de verzoeker alsmede zijn woonplaats vermelden, indien het een natuurlijke persoon betreft. Bij rechtspersonen worden de firmanaam, de juridische aard, de maatschappelijke zetel en de hoedanigheid van de ondertekenaar van het verzoek vermeld. Bij feitelijke verenigingen worden de naam, de zetel, de statutaire organen en de hoedanigheid van de ondertekenaar van het verzoek vermeld;
- alle nodige inlichtingen geven zodat kan worden vastgesteld om welke bestreden uitzending, programma of uitgave en om welke gewraakte passages het gaat;
- met redenen omkleed en ondertekend zijn;
- het gevraagde antwoord bevatten; de tekst ervan moet in ten hoogste drie minuten kunnen worden gelezen of bestaan uit ten hoogste 4.500 typografische tekens (art. 8).

102 De wettelijke verplichtingen om in het verzoek een persoonlijk belang aan te wijzen en een dergelijk verzoek met redenen te omkleeden, zijn ontvankelijkheidsvereisten van dat verzoek (Voorz. Rb. Brussel 5 mei 1998, *AM* 1999, 96 met noot F. JONGEN).

103 De vormvoorwaarden moeten evenwel soepel worden geïnterpreteerd. De aangetekende brief waarbij een persoon om een recht van antwoord vraagt, moet niet door een jurist zijn opgesteld. Een gebrekkig opgestelde brief dient dan ook in zijn gehele context te worden beoordeeld (Voorz. Rb. Brussel 10 september 1997, *J.L.M.B.* 1999, 893 met noot F. JONGEN). De ontvankelijkheidsvereisten tot het recht van antwoord in de audiovisuele media, volgens dewelke alle nodige inlichtingen moeten worden opgegeven zodat kan worden vastgesteld om welke bestreden uitzending en om welke bestreden passages het gaat, mogen niet met een overdreven mate van strengheid worden geïnterpreteerd (Voorz. Rb. Luik 4 juni 1986, *J.T.* 1987, 737 met noot M. VERDUSSEN).

104 De aanvraag is geldig ondertekend door de advocaat van de betrokkene (Voorz. Rb. Brussel 25 juni 1997, *AM* 1997, 420). Hij moet dan wel uitdrukkelijk melding maken van zijn mandaat, zo niet is het verzoek niet ontvankelijk (Voorz. Rb. Brussel 4 mei 2001, *J.L.M.B.* 2004, 803; zie de kritiek daarover: S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *a.w.*, nr. 818).

105 Het recht van antwoord voor radio en televisie kan slechts worden uitgeoefend ten aanzien van die programma's, uitzendingen en passages die in de

aanvraag tot uitzending van het recht van antwoord zijn aangewezen. Wie om de uitzending van een recht van antwoord verzoekt, kan bijgevolg niet eisen dat zijn recht van antwoord wordt uitgezonden in elke nieuwsuitzending waarin zijn naam eerder is vermeld. Het is aan de aanvrager de precisering van deze uitzendingen en passages op te geven: hij kan deze preciseringen niet eisen van het radio- of tv-station in kwestie. De wet op het recht van antwoord eist slechts éénmaal de uitzending van het recht van antwoord, zonder dat dit moet worden herhaald (Voorz. Rb. Luik 15 oktober 1990, *J.L.M.B.* 1991, 659, met noot F. JONGEN). Een antwoord kan worden geweigerd wanneer de tekst van de aanvraag niet preciseert welke elementen er verkeerd waren in de betrokken uitzending en deze niet rechtzet en wanneer meer bepaald geen aanduiding wordt gegeven van de feiten of verklaringen die de eer kunnen aantasten van de persoon die antwoordt, en daarop geen antwoord wordt gegeven (Voorz. Rb. Brussel 17 maart 1982, *J.T.* 1983, 154, met noot G. LEROY).

HOOFDSTUK III WEIGERINGSGRONDEN

AFDELING I

AARD VAN HET ANTWOORD

106 Geweigerd kan worden de uitzending of de opnemings van elk antwoord:

- dat niet in onmiddellijk verband staat met de bestreden woorden of beelden of dat verder gaat dan nodig is om de onjuist verklaarde feiten te verbeteren of dat schadelijk is voor de eer;
- dat beledigend is of in strijd met de wetten of de goede zeden;
- dat zonder noodzakelijkheid derden in de zaak betreft;
- dat gesteld is in een andere taal dan die van de bestreden uitzending, uitgave of programma (art. 9).

107 De weigeringsgronden zijn grotendeels dezelfde als bij de geschreven pers. In de eerste plaats wordt vereist dat de antwoordtekst in onmiddellijk verband staat met de bestreden uitlatingen of beelden en niet verder gaat dan nodig om de onjuiste of grievende feiten te corrigeren (Voorz. Rb. Brussel 30 december 1992, *P & B*, 1993, 162 met noot D. VOORHOOF). Het moet een effectieve reactie zijn op de uitzending van feiten of verklaringen die verkeerd zijn of die van aard zijn de eer aan te tasten (Voorz. Rb. Brussel 14 mei 1992, *Mediaforum*, 1992, 53 met noot D. VOORHOOF). In het antwoord op een beschuldiging van het verspreiden van een fascistisch ideeëngoed moet de eiser in staat worden gesteld zijn politiek ideeëngoed toe te lichten, zonder dat daarin de polemiek wordt verdergezet of zonder dat dit uitmondt in een vorm van persoonlijke propaganda (Voorz. Rb. Brussel 7 april 1992, *J.L.M.B.* 1992, 1245; *J.T.* 1992, 519). Een antwoord waarin verzoeker enkel zijn mening uit over een politiek beleid moet geweigerd worden (Voorz. Rb. Brussel 7 april 1993, *P & B* 1993, 164; *R.W.* 1993-94, 471, met noot J. CEULEERS).

108 In het kader van een polemiek hebben bepaalde ‘scherpe’ zinnen niet noodzakelijk een beledigend karakter (Voorz. Rb. Brussel 17 maart 1982, *J.T.* 1983, 154 met noot G. LEROY). Wanneer die polemiek betrekking heeft op een politicus en plaatsvindt in het kader van de verkiezingscampagne, is een grotere mate van verdraagzaamheid vereist. De termen “*malhonnêteté*”, “*manoeuvres pitoyables*” en “*supercheries*” kunnen niet louter op basis van hun pejoratieve bijklank beschouwd worden als beledigend, lasterlijk of als een aantasting van de eer van de eiser in de zin van artikel 7 eerste lid van de Wet betreffende het recht van antwoord (Voorz. Rb. Charleroi 10 juni 2004, *AM* 2005, 85).

109 Wanneer een recht van antwoord een repliek vormt op aantijgingen geuit door twee personen tijdens een uitzending kan de antwoordtekst moei-

lijk worden opgesteld zonder de naam van deze personen te vermelden. De auteurs van de verklaringen die het voorwerp zijn van het antwoord kunnen bijgevolg niet als derden worden beschouwd (Voorz. Rb. Brussel 12 februari 1998, *AM* 1999, 93; *J.L.M.B.* 1999, 955).

AFDELING II

SPONTANE RECHTZETTING

110 Er is geen grond tot antwoord indien spontaan een bevredigende rechtzetting is gedaan door de producent of de uitgever.

Indien deze rechtzetting door de verzoeker niet bevredigend wordt geacht, kan hij gebruik maken van de rechten die hem worden toegekend door de wet (art. 10).

111 Het feit dat betrokkene vóór de uitzending van een debat was uitgenodigd om daaraan deel te nemen, kan niet worden gelijkgesteld met de door artikel 10 voorziene rechtzetting (Rb. Brussel 17 maart 1983, *J.T.* 1982, 154, met noot G. LEROY). Het is de rechter die uiteindelijk beslist over de vraag of een rechtzetting al dan niet toereikend is (Voorz. Rb. Luik 4 juni 1986, *J.T.* 1987, 538, met noot G. LEROY). De spontane rechtzetting kan geschieden zelfs na ontvangst van het recht van antwoord (S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *a.w.*, nr. 847). Door de spontane en bevredigende rechtzetting van een fout door een televisieverantwoordelijke wordt de vordering van een recht van antwoord met betrekking tot deze fout zonder voorwerp, zelfs indien deze rechtzetting gebeurd is na de instelling van de vordering en na afloop van een verzoeningsprocedure in de zin van artikel 12 van de Wet betreffende het recht van antwoord (Voorz. Rb. Charleroi 10 juni 2004, *AM* 2005, 85).

HOOFDSTUK IV UITZENDING VAN HET ANTWOORD

112 Artikel 11 regelt de procedure, voorafgaand aan de uitzending van het antwoord.

Wanneer de aanvraag tot antwoord en de voorgestelde tekst aanvaard worden, wordt dat antwoord uitgezonden in de eerstvolgende uitzending of in het eerstvolgende programma van dezelfde reeks of van hetzelfde type, zo dicht mogelijk bij het uur waarop de betrokken uitzending of programma heeft plaatsgehad.

Indien de aanvraag tot antwoord een periodieke uitgave betreft, wordt de tekst opgenomen in de eerstvolgende uitgave.

Als de frequentie te gering is, kan de verzoeker vorderen dat zijn antwoord wordt uitgezonden in de eerstvolgende uitzending.

Het antwoord wordt zonder commentaar of repliek gelezen door de persoon die door de producent of door de uitgever is aangewezen.

De verzoeker heeft in geen geval toegang tot de microfoon, de camera of de opnameapparatuur.

Wordt het verzochte antwoord aanvaard, maar niet in zijn geheel, dan stuurt de producent of de uitgever aan de verzoeker een tegenvoorstel. Dit moet bij aangetekende brief worden medegedeeld binnen vier werkdagen, te rekenen van de dag na de ontvangst van de aanvraag.

Wordt het tegenvoorstel door de verzoeker aanvaard, dan wordt het antwoord uitgezonden of opgenomen op de hierboven bepaalde wijze.

Indien de producent of de uitgever de aanvraag tot antwoord afwijst, deelt hij dit onder opgave van redenen bij aangetekend schrijven aan de verzoeker mee binnen een termijn van vier werkdagen, ingaande op de dag na de ontvangst van de aanvraag.

113 De voorzitter, zetelend overeenkomstig artikel 12, mag aan de producent van de uitzending geen hogere eisen opleggen dan deze bepaald door artikel 11 § 1. Op grond van dat laatste artikel wordt het antwoord uitgezonden in de eerstvolgende uitzending of in het eerstvolgende programma van dezelfde reeks of van hetzelfde type, zo dicht mogelijk bij het uur waarop de betrokken uitzending of het betrokken programma plaatsvond. De wetgever heeft zodoende een evenwicht gezocht tussen de belangen van wie een antwoord wil zien uitzenden en die van de producent aan wie het uitzenden van een antwoord wordt opgelegd. De wetgever heeft de grenzen van ieders rechten bindend vastgelegd en heeft strafsancities bepaald voor het geval de producent zijn verplichtingen niet naleeft. De verplichtingen van de producent mogen bijgevolg niet te ruim worden uitgelegd (Cass. 29 oktober 1998, *Arr.*

Cass. 1998, 1005; *R.C.J.B.* 2001, 270 met noot F. JONGEN; *R.W.* 2000-01, 91 met noot A. VANDEPLAS). De rechter mag niet bevelen dat het antwoord tweemaal wordt uitgezonden en vooraf door de omroep moet worden aangekondigd.

Het recht van antwoord voor radio en televisie kan slechts worden uitgeoefend ten aanzien van die programma's, uitzendingen en passages die in de aanvraag tot uitzending van het recht van antwoord zijn aangewezen. Degene die om de uitzending van een recht van antwoord verzoekt, kan bijgevolg niet eisen dat zijn recht van antwoord wordt uitgezonden in elke nieuwsuitzending waarin zijn naam eerder is vermeld. Het is aan de aanvrager de precisering van deze uitzendingen en passages op te geven: hij kan deze preciseringen niet eisen van het radio- of tv-station in kwestie. De Wet op het recht van antwoord eist slechts éénmaal de uitzending van dit antwoord, zonder dat dit moet worden herhaald (Voorz. Rb. Luik 15 oktober 1990, *J.L.M.B.* 1991, 659, met noot F. JONGEN).

Wanneer de producent of de uitgever tot wie een recht van antwoord inzake audiovisuele middelen wordt gericht, met de toegezonden tekst niet akkoord gaat, doch een tegenvoorstel voor het antwoord formuleert, kan het principe van het antwoord niet meer worden betwist (Voorz. Rb. Brussel 17 april 1981, *R.W.* 1981-82, 1627, met noot G. BALLON).

114 Het antwoord wordt uitgezonden zonder commentaar. Hier is het grote verschil met de regeling inzake gedrukte media. Als men dit voorschrift streng interpreteert, mogen er zelfs geen excuses worden aangeboden (K. LEMMENS, *a.w.*, nr. 673).

GERECHTELIJKE PROCEDURE

115 Als de hierboven bepaalde formaliteiten niet vervuld zijn, indien de aanvraag tot antwoord wordt afgewezen of het tegenvoorstel van tekst niet wordt aanvaard, kan de verzoeker de zaak aanhangig maken bij de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg en wel binnen vijftien dagen te rekenen van de dag waarop van de weigering of van het tegenvoorstel kennis moest worden gegeven of binnen vijftien dagen na de kennisgeving van de weigering of van het tegenvoorstel.

Bij de voorzitter kan binnen dezelfde termijn een verzoekschrift tot minnelijke schikking aanhangig worden gemaakt overeenkomstig artikel 731 en volgende van het Gerechtelijk Wetboek. Dat verzoekschrift heeft ten aanzien van de termijn van vijftien dagen de gevolgen van een dagvaarding, mits gedagvaard wordt binnen vijftien dagen na het proces-verbaal houdende vaststelling dat partijen niet tot verzoening zijn gekomen.

De voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg, als alleensprekend rechter zitting houdende, beslist ten gronde en in laatste aanleg volgens de procedure bepaald in de artikelen 1035, 1036, 1038 en 1041 van het Gerechtelijk Wetboek over de verplichting van de producent of de uitgever om het antwoord uit te zenden of op te nemen.

In geval van beschikking bij verstek kan verzet worden gedaan binnen vijftien dagen na de kennisgeving.

Van de beschikking wordt aan de partijen kennis gegeven bij gerechtsbrief.

116 De verplichting om de antwoordtekst uit te zenden bestaat enkel ten aanzien van de producent of de uitgever van de uitzending of het programma. De vordering die ertoe strekt de directeur van de redactie veroordeeld te zien tot uitzending van de antwoordtekst is bijgevolg niet ontvankelijk (Voorz. Rb. Brussel 12 februari 1998, *AM* 1999, 93; *J.L.M.B.* 1999, 955).

Door te bepalen dat het verzoekschrift tot minnelijke schikking ten aanzien van de termijn van vijftien dagen de gevolgen heeft van een dagvaarding mits gedagvaard wordt binnen vijftien dagen na het proces-verbaal houdende vaststelling dat partijen niet tot verzoening zijn gekomen, voorziet artikel 12 tweede lid W. 23 juni 1961 betreffende het recht tot antwoord enkel in de schorsing van de verjaring. Wanneer de partijen niet tot verzoening komen, is de eiser die de procedure langs gerechtelijke weg wil verderzetten, nog steeds gehouden om de tegenpartij te dagvaarden of om het geding in te stellen op een van de andere manieren die in artikel 700 Ger. W. worden vermeld (Voorz. Rb. Brussel 3 juni 2004, *AM* 2005, 84).

De voorzitter houdt zitting als alleensprekend rechter en spreekt recht ten gronde en in laatste aanleg (Voorz. Rb. Brussel 4 november 1992, *R.W.* 1992-93, 1066).

De bevoegde rechter is deze van de woonplaats van de eiser. Het is daar dat de schade zich heeft voorgedaan (Voorz. Rb. Luik 15 oktober 1990, *J.L.M.B.* 1990, 659).

De zaak wordt niet op de bijzondere rol van het kort geding ingeschreven, maar moet overeenkomstig de artikelen 711 en 716 Ger. W. op de algemene rol te worden ingeschreven (Voorz. Rb. Brussel 7 november 1997, *R.W.* 1998-99, 647 met noot B. DEGRYSE). Als dit niet is gebeurd, is de dagvaarding op grond van artikel 717 Ger. W. van generlei waarde (Voorz. Rb. Brussel 2 maart 1993, *P & B* 1993, 104).

Zodra de dagvaarding expliciet is gesteund op artikel 12 en niet verwijst naar artikel 584 Ger. W. kan de enige fout die door de gerechtsdeurwaarder is gemaakt en die erin bestaat te zeggen dat de zaak wordt gebracht voor de voorzitter “zetelend in kort geding” geen twijfel veroorzaken over de reële grondslag van de vordering (Voorz. Rb. Brussel 2 oktober 1997, *AM* 1999, 90 met noot F. JONGEN; *J.L.M.B.* 1999, 895; Voorz. Rb. Brussel 10 september 1997, *J.L.M.B.* 199, 893 met noot F. JONGEN; Voorz. Rb. Brussel 17 maart 1982, *J.T.* 1982, met noot G. LEROY).

De termijn van vijftien dagen is een vervaltermijn (Voorz. Rb. Brussel 7 november 1997, *R.W.* 1998-99, 647 met noot B. DEGRYSE). Artikel 867 Ger. W. is terzake niet van toepassing (Voorz. Rb. Brussel 9 juni 1999, *J.T.* 2000, 10). De eis tot rechtzetting in een televisieprogramma moet afgewezen worden als de termijnen en de specifieke procedure van de Antwoordrechtwet niet werden nageleefd (Rb. Antwerpen 20 september 2002, *AM* 2003, 145, noot M. ISGOUR; *NjW* 2002, 137).

Van de beschikking wordt aan de partijen kennis gegeven bij gerechtsbrief. Daaruit volgt dat die kennisgeving de termijn van verzet doet ingaan (Vgl.: Cass. 26 mei 1977, *R.W.* 1977-78, 1428). De vraag is op welk ogenblik (verzending van de gerechtsbrief of ontvangst ervan) de termijn ingaat (zie boven, nr. 52).

117 De voorzitter van de rechtbank kan de gevorderde antwoordtekst ambtshalve aanpassen opdat deze zou beantwoorden aan de wettelijke voorwaarden (Voorz. Rb. Brussel 12 februari 1998, *AM* 1999, 93, *J.L.M.B.* 1999, 955; Voorz. Rb. Brussel 30 december 1992, *P & B* 1993, 162 met noot D. VOORHOOF). Hij mag de voorgestelde tekst wijzigen of inkorten (Voorz. Rb. Brussel 19 mei 1982, *J.T.* 1983, 152 met noot G. LEROY).

De voorzitter moet zich er niet toe beperken na te gaan of die weigering wettig of onwettig is. Als de genoemde of aangewezen persoon of feitelijke vereniging zich subsidiair bereid heeft verklaard de tekst van het oorspronkelijke antwoord in te korten, is de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg

bevoegd om te oordelen of de aldus gewijzigde vordering dient te worden ingewilligd (Cass. 13 oktober 1983, *Arr. Cass.* 1983-84, 165; *Pas.* 1984, I, 153; *R.W.* 1983-84, 2550).

118 De omstandigheid dat een recht van antwoord door de rechter werd bevolen op grond van artikel 12 van de wet toont niet op zichzelf aan dat de gevraakte uitzending foutief was (Rb. Brussel 22 november 1994, *R.G.A.R.* 1995, 12451).

119 De rechter mag aan de producent van de uitzending geen hogere eisen opleggen dan deze bepaald door artikel 11 § 1 (Cass. 29 oktober 1998, *Arr. Cass.* 1998, 1005; *R.C.J.B.* 2001, 270 met noot F. JONGEN; *R.W.* 2000-01, 91 met noot A. VANDEPLAS).

120 De eiser kan, onder de voorwaarden van artikel 807 Ger. W., de uitbreiding of de wijziging van de bij rechter aangebrachte vordering inzake het recht van antwoord vragen. Dit is geen nieuwe vraag tot antwoord, die op grond van artikel 8 van de wet bij aangetekende brief moet worden ingediend (Cass. 13 oktober 1983, *Arr. Cass.* 1983-84, 165; *Pas.* 1984, I, 153; *R.W.* 1983-84, 2550).

Wanneer in het kader van een recht van antwoord naast de oorspronkelijke tekst van het recht van antwoord een uitbreiding van dit antwoord wordt gevraagd, moet worden nagegaan of de uitbreiding valt binnen de noodzakelijke afbakening in de oorspronkelijk ingediende tekst van antwoord van wat eerrovend wordt beschouwd en van het precieze hierop te geven antwoord en of de uitbreiding binnen de termijn van 30 dagen voor het recht van antwoord is gevraagd. Indien de uitbreiding gaat over een andere persoon of een ander feit betreft, dan is deze uitbreiding geen uitbreiding meer, maar vormt het op zichzelf een volledig nieuw recht van antwoord, dat binnen de wettelijke termijn van 30 dagen na de uitzending moet worden aangevraagd, op straffe van onontvankelijkheid (Voorz. Rb. Brussel 7 april 1993, *P & B* 1993, 164; *R.W.* 1993-94, 471, met noot J. CEULEERS).

HOOFDSTUK VI
VERPLICHTE BEWARING VAN DE OPNAMES

121 Van elke uitzending, elk programma of elke uitgave moet een opname bewaard worden, zolang een aanvraag tot antwoord kan worden ingediend.

Wanneer geen opname kan worden overgelegd, moet het antwoord worden uitgezonden of uitgegeven, voor zover het in overeenstemming is met de wet.

Wanneer de aanvraag tot antwoord tijdig is ingediend, moet de opname van de betrokken uitzending, het programma of de uitgave bewaard worden tot het geschil beslecht is (art. 13).

122 De opname van het antwoord moet gedurende drie maanden worden bewaard. De valsheidsprocedure in burgerlijke zaken kan niet worden toegepast op een videocassette, vermits dit stuk geen geschrift is (Voorz. Rb. Brussel 7 mei 2002, *AM* 2002, 458).

HOOFDSTUK VII
UITZENDINGEN VAN DERDEN

123 Op een antwoord geven geen recht de uitzendingen die door de uitzendingsinstituten van radio- en televisie worden toegestaan aan erkende verenigingen en stichtingen, voor zover die uitzendingen gerealiseerd worden in overeenstemming met de bepalingen die de uitzendingen door erkende verenigingen en stichtingen regelen (art. 14).

124 De reden voor deze uitzondering is dat dergelijke uitzendingen niet objectief zijn (K. LEMMENS, *a.w.*, nr. 623). Zij hoeven dat overigens niet te zijn. Ook regeringsmededelingen geven geen aanleiding tot een recht van antwoord (*Parl. St. Kamer 1975-76, 959/6, p. 5*).

HOOFDSTUK VIII
STRAFBEPALING

125 Met geldboete van 26 tot 5000 euro en onverminderd burgerrechtelijk herstel kan worden gestraft het feit van een antwoord niet uit te zenden of op te nemen, overeenkomstig de bepalingen van artikel 11 § 1 en § 2 tweede lid, of de minnelijke schikking dan wel de beschikking van de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg niet uit te voeren (art.15).

HOOFDSTUK IX

BIJZONDERE REGELING IN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP

AFDELING I

ALGEMEEN

126 Het Decreet van 18 juli 2003 (*B.S.* 3 september 2003) heeft voor wat betreft de radio- en televisie-uitzendingen in de Vlaamse Gemeenschap een specifieke regeling ingevoerd. Deze was terug te vinden in de artikelen 116*vis* tot 116*tricies quater* (zo had de Vlaamse decreetgever die artikelen oorspronkelijk genummerd...) van de gecoördineerde Decreten van 25 januari 1995 betreffende de radio-omroep en de televisie. Deze merkwaardige wijze van nummeren van decreetsartikelen bleef niet lang behouden. In het *Belgisch Staatsblad* van 8 april 2005 verscheen het besluit van de Vlaamse Regering van 4 maart 2005 tot coördinatie van de decreten betreffende de radio-omroep en de televisie. De betrokken regeling komt nu daarin voor onder Titel IX - recht van antwoord in de artikelen 177 tot 191.

Die regeling gaat verder dan de Europese Televisierichtlijn (zie boven, nr. 4) die stelt dat een recht van antwoord alleen gevraagd kan worden, als de wettige belangen geschonden zijn, met name aanzien en reputatie, door een onjuiste bewering. De Vlaamse Gemeenschap mag in haar regelgeving ook verder gaan, want het staat de Lid-Staten vrij om strenger te zijn dan de richtlijn (*Parl. St.* VI. Parl. 1999, stuk 52, nr. 1, p. 1).

AFDELING II

BEVOEGDHEID VAN DE VLAAMSE DECREETGEVER

127 In zijn arrest nr. 14/91 van 28 maart 1991 (*B.S.* 10 juli 1991; *R.W.* 1991-92, 497 met noot P. PEETERS) had het Arbitragehof geoordeeld dat de artikelen 7 tot 14, 16 en 18, alsmede 17 van de Wet van 23 juni 1961 betreffende het recht tot antwoord, in zover zij betrekking hebben op het recht van antwoord in de audiovisuele middelen, niet de regels schenden die door of krachtens de Grondwet zijn vastgesteld voor het bepalen van de onderscheiden bevoegdheid van de Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten. Het Hof kwam tot die conclusie op grond van de overwegingen dat het recht van antwoord een rechtsinstituut is ter bescherming van de persoon dat een noodzakelijk gevolg is van de persvrijheid en de vrije meningsuiting, dat de normen die de uitoefening van dat recht moeten waarborgen een eigen doelstelling hebben die niet verschilt naargelang het om een geluidsmedium, een visueel of een geschreven medium gaat, dat artikel 4, 6°, van de Bijzondere Wet van 8 augustus 1980 tot

hervorming der instellingen weliswaar bepaalt dat de radio-omroep en de televisie een bij artikel 59*bis* § 2, 1°, van de Grondwet bedoelde culturele aangelegenheid zijn maar dat daaruit niet kan worden afgeleid dat de bijzondere wetgever de bevoegdheid inzake het recht van antwoord aan de Gemeenschappen heeft willen toewijzen (zie ook: Rb. Brussel 12 januari 1990, *J.L.M.B.* 1990, met noot F. JONGEN; *J.T.* 1990, 575; Voorz. Rb. Nijvel 30 oktober 1990, *J.L.M.B.* 1991, 667 met noot F. JONGEN; *J.T.* 1991, 352). Daaruit bleek op het eerste gezicht dat de federale wetgever bevoegd was om de wetgeving met betrekking tot het recht van antwoord, ook in de audiovisuele media, uit te werken.

128 Uit het advies dat de Raad van State gaf over het voorstel van decreet, en waarvan we hierna de conclusie volledig weergeven, blijkt echter dat er een evolutie in de opvattingen was (*Parl. St.* VI. Parl. 1999, stuk 52, 2):

De Raad van State bevestigt zijn standpunt dat het voor het oplossen van de bevoegdheidsvraag van geen belang is of de betrokken materie al dan niet betrekking heeft op grondrechten. De grondrechten vormen immers geen afzonderlijke aangelegenheid, die dan omwille van een zogenaamde nood aan uniforme bescherming uit haar aard tot de bevoegdheid van de federale overheid zou horen.

Voor de beoordeling van de bevoegdheid van de Vlaamse Gemeenschap is het daarentegen van essentieel belang of het recht van antwoord een aangelegenheid op zich vormt, die ongeacht het gebruikte medium door één en dezelfde wetgever kan worden geregeld, dan wel of het een onderdeel vormt van elk van de aangelegenheden m.b.t. de geschreven pers, de radio en de televisie, die dan tot de bevoegdheid behoort van de respectieve overheden die voor die media afzonderlijk bevoegd zijn.

In zijn arrest nr. 14/91 van 28 mei 1991 onderstreept het Arbitragehof, uitgaande van de opvatting dat het recht van antwoord "een rechtsinstituut (is) ter bescherming van de persoon, dat een noodzakelijk gevolg is van de persvrijheid en de vrije meningsuiting", dat de normen inzake het recht van antwoord "een eigen doelstelling" hebben, "die niet verschilt naargelang het om een geluidsmedium, een visueel of een geschreven medium gaat". Kennelijk huldigt het Hof aldus de opvatting dat het recht van antwoord een aangelegenheid op zich vormt. Het beschouwt het recht van antwoord immers als een rechtsinstituut op zich, behorend tot de residuaire bevoegdheid van de federale overheid.

In het licht van de latere rechtspraak van het Arbitragehof, meer bepaald inzake de bevoegdheid met betrekking tot de bevordering van grondrechten (zoals die gevestigd is bij het arrest nr. 124/99 van 25 november 1999), kan betwijfeld worden of de bedoelde opvatting thans nog gevolgd moet worden. Het recht van antwoord is immers een recht dat slechts kan ontstaan nadat een bepaald medium een bepaalde inlichting heeft gegeven, of een bepaalde mening heeft geuit. Het is een recht dat niet op zich staat; het is verbonden met de uitoefening door de media van de vrijheid van meningsuiting en de persvrijheid, en kan enkel

in de context van de activiteiten van de media bestaan. Het is dus wezenlijk verbonden met die media zelf, voor dewelke de uitoefening van het recht van antwoord zich voordoet als een beperking van hun eigen vrijheden. Aangezien volgens de meest recente rechtspraak van het Arbitragehof fundamentele rechten en vrijheden geen aangelegenheid op zich vormen, lijkt er reden te zijn om aan te nemen dat ook het recht van antwoord niet meer beschouwd moet worden als een aangelegenheid op zich, en dat de bevoegdheid om het recht van antwoord te regelen begrepen is in de bevoegdheid betreffende de aangelegenheid waarmee dat recht verbonden is.

Indien die analyse juist is, volgt hieruit dat het recht van antwoord behoort tot de bevoegdheid van de gemeenschappen, in zoverre het betrekking heeft op een mededeling uitgaande van een radio- of televisieomroep, en dat het in de overige gevallen (inzonderheid wat betreft het antwoord op een mededeling uitgaande van een orgaan van de geschreven pers) behoort tot de residuaire bevoegdheid van de federale overheid. In dit opzicht meent de Raad van State dus het standpunt te kunnen bevestigen dat hij gehuldigd heeft in zijn adviezen van 18 november 1997, 25 maart 1998 en 26 mei 1998.

Het recht op informatie en het recht van mededeling, als bedoeld in de artikelen 3 en 13 van het voor advies voorgelegde voorstel, moeten op dezelfde manier beoordeeld worden. Het eerstgenoemde recht heeft immers enkel betrekking op de informatie via radio en televisie, terwijl het tweede recht slechts ontstaat nadat een medium, in dit geval een radio- of televisieomroep, een bepaalde inlichting m.b.t. een bepaalde persoon heeft verstrekt.

Naar aanleiding van dit nieuwe onderzoek van de bevoegdheidskwestie wenst de Raad van State er uitdrukkelijk op te wijzen dat het uiteraard aan het Arbitragehof zelf toekomt om, naar aanleiding van een beroep tot nietigverklaring of een prejudiciële vraag, uitsluitsel te geven over de vraag of de leer van zijn arrest nr. 14/91 van 28 mei 1991, bekeken in het licht van zijn latere rechtspraak inzake grondrechten, nog actueel is. De Raad ziet weliswaar redenen om te twifelen aan de verenigbaarheid van dat arrest met de latere rechtspraak van het Hof, maar hij moet ook erkennen dat het mogelijk is om dat arrest zo te lezen dat niet de materie van de grondrechten als zodanig, maar enkel het recht van antwoord als een aangelegenheid op zich beschouwd wordt. In dat laatste geval zou er geen tegenstrijdigheid bestaan tussen het arrest nr. 14/91 en de latere arresten.

De conclusie waartoe de Raad van State is gekomen, moet dan ook met het nodige voorbehoud gelezen worden.

Het voorliggende voorstel beoogt het recht van antwoord, het recht op informatie en het recht van mededeling te regelen, uitsluitend ten aanzien van radio en televisie. In het licht van de voorgaande analyse kan geconcludeerd worden dat het een aangelegenheid betreft waarvoor de Vlaamse Gemeenschap bevoegd is.

Deze conclusie doet uiteraard in geen dele afbreuk aan de mogelijkheid voor de gemeenschappen en de federale overheid om een samenwerkingsakkoord te slui-

ten, en om op die manier te verzekeren dat bepaalde gemeenschappelijke beginselen gelden voor elk van de media, ongeacht of het gaat om een geluidsmedium, een visueel medium of een geschreven medium.

In een advies van 18 november 1997 had de Raad van State reeds gesteld dat de gemeenschappen ook bevoegd moeten worden geacht om het recht van antwoord te regelen in zoverre dit betrekking heeft op de radio en televisie. De Raad ging daarmee in tegen de “tot dusver algemeen aanvaarde zienswijze” terug te vinden in het eerder besproken arrest nr. 14/91 van 28 mei 1991 van het Arbitragehof. Ook in zijn advies van 20 mei 1976 had de Raad van State geen bezwaar gehad tegen een regeling van het recht van antwoord in de audiovisuele middelen in de Wet van 4 maart 1997. In zijn advies van 18 november 1997 wijzigde de Raad van State zijn standpunt omdat de Raad zelf, mede onder invloed van de rechtspraak van het Arbitragehof op andere domeinen, niet meer van oordeel is dat de fundamentele rechten en vrijheden een aan de federale wetgever voorbehouden bevoegdheid uitmaken (J. VELAERS, *De grondwet en de Raad van State*, Antwerpen, Maklu, 1999, 678). Die zienswijze over de bevoegdheid wordt in twijfel getrokken (K. LEMMENS, *a.w.*, nr. 824).

AFDELING III

REGELING

129 Artikel 177 bepaalt dat eenieder recht heeft op informatie via radio en televisie.

De Raad van State merkte in zijn advies op dat de draagwijdte van dit recht niet nader is bepaald en dat dit artikel eigenlijk niets toevoegt (*Parl. St.* VI. Parl. 1999, stuk 52, 2).

130 Eenieder heeft ten aanzien van radio en televisie een recht van antwoord dat wordt uitgeoefend zoals bepaald in het decreet.

Onverminderd de andere rechtsmiddelen heeft elke natuurlijke persoon of rechtspersoon wiens rechtmatige belangen, met name aanzien en reputatie, zijn aangetast door een onjuiste bewering tijdens de uitzending van een programma van een omroep, het recht een verzoek tot kosteloze opname van een antwoord in te dienen.

De verzoeker kan het recht van antwoord met betrekking tot verschillende afleveringen van een programma die deel uitmaken van een reeks, in één keer uitoefenen.

Er behoeft evenwel geen antwoord te worden opgenomen als de hoofd- of eindredacteur (de omroepverantwoordelijken) vrijwillig een bevredigende rechtzetting heeft aangebracht. Indien de verzoeker deze rechtzetting niet bevredigend acht, kan hij gebruik maken van zijn recht van antwoord.

Als de betrokken persoon overleden is, komt het recht een verzoek tot kosteloze opname van een antwoord in te dienen, toe aan alle bloedverwanten in de rechte lijn en aan de echtgenoot of, bij ontstentenis, aan de naaste bloedverwanten. Het recht wordt slechts eenmaal en door de meest gereede onder hen uitgeoefend.

Als de termijn om het recht van antwoord in te dienen loopt op de dag van het overlijden van die persoon, beschikken de rechthebbenden slechts over het resterende gedeelte van die termijn (art. 178).

131 Het verzoek wordt schriftelijk gedaan en binnen een termijn van een maand verzonden. De termijn begint te lopen op de dag van de eerste uitzending (art. 179).

132 Onder "schriftelijk" wordt verstaan de verzending bij aangetekende brief of bij gewone brief. Ook een verzending per fax of e-mail is mogelijk, of via een ander middel dat als schriftelijk kan worden beschouwd rekening houdend met de technologische evolutie (*Parl. St.* VI. Parl. 1999, stuk 52, nr. 1, p. 3).

Op het eerste gezicht zou de regeling niet gelden voor feitelijke verenigingen. Het decreet spreekt immers alleen over natuurlijke en rechtspersonen, zoals artikel 1 van de Wet van 23 juni 1961. Toch zegt artikel 180, 3° wie namens een feitelijke vereniging het antwoord ondertekent... Een onachtzaamheid van de decreetgever?

133 Het verzoek wordt toegezonden aan de hoofdredacteur of de eindredacteur van het programma of aan elke persoon die het antwoord kan laten opnemen.

Op vraag van de verzoeker verstrekt de omroep onmiddellijk de nodige gegevens om die personen te identificeren.

Het verzoek bevat op straffe van onontvankelijkheid:

1° alle nauwkeurige inlichtingen op grond waarvan de identiteit van de omroep, het betrokken programma en de informatie waarop het antwoord betrekking heeft, kan worden vastgesteld;

2° het bewijs dat aan een van de voorwaarden of aan alle voorwaarden van artikel 178 is voldaan; de indiener moet dus zijn belang aantonen, meer bepaald dat zijn aanzien en reputatie zijn aangetast door een onjuiste bewering tijdens de uitzending van een programma van een omroep, het recht een verzoek tot kosteloze opname van een antwoord in te dienen;

3° voor natuurlijke personen, de identiteit, de woonplaats of verblijfplaats van de verzoeker en voor rechtspersonen, de naam en de zetel van de verzoeker, alsook de hoedanigheid van de persoon die het verzoek ondertekent, voor feitelijke verenigingen, de naam en de vestiging van de verzoeker, evenals de hoedanigheid van de persoon die het verzoek ondertekent;

4° de handtekening van de verzoeker, of voor rechtspersonen of feitelijke verenigingen, van de persoon die in hun naam handelt;

5° het antwoord (art. 180).

134 Het is moeilijk om voor alle media op eenvormige wijze te bepalen tot wie het verzoek gericht moet worden. Het voorstel regelt bijgevolg verschillende mogelijkheden naargelang de persoon die in een concreet geval de beslissingsmacht heeft om het antwoord te doen inlassen (*Parl. St.* Vl. Parl. 1999, stuk 52, nr. 1, p. 3).

135 De tekst van het antwoord wordt in dezelfde taal gesteld als de informatie die de aanleiding is geweest tot het verzoek.

Het antwoord moet rechtstreeks verband houden met de informatie die de aanleiding is geweest tot het verzoek.

Het antwoord mag niet beledigend, noch strijdig met de wetten of de goede zeden zijn en mag, tenzij dit strikt noodzakelijk is, geen derde in de zaak betrekken (art. 181).

136 De duur van het antwoord wordt beperkt tot wat strikt noodzakelijk is om te reageren op de informatie die de aanleiding is geweest tot het verzoek, en moet in ten hoogste drie minuten kunnen worden gelezen of bestaan uit ten hoogste 4500 typografische tekens (art. 182).

137 Het antwoord wordt uiterlijk opgenomen in de eerstvolgende uitzending van het programma na afloop van een termijn van twee vrije dagen, zondagen en feestdagen niet inbegrepen, die ingaat op de dag waarop een van de omroepverantwoordelijken het antwoord ontvangt.

Als er binnen veertien dagen na de ontvangst van het verzoek geen uitzending gepland is van het programma, dan moet het antwoord binnen deze termijn worden uitgezonden op een voor het publiek toegankelijk uitzenduur.

De verzoeker heeft in geen geval toegang tot de technische installaties die door de omroep worden aangewend.

Het antwoord moet in zijn geheel worden opgenomen, zonder tussenvoeging, op dezelfde wijze en in omstandigheden die zoveel mogelijk overeenstemmen met die waarin de informatie die de aanleiding is geweest tot het verzoek, is verspreid.

Als een repliek of een commentaar wordt gegeven op het opgenomen antwoord, kan de persoon die om een recht van antwoord heeft verzocht, overeenkomstig de voorwaarden van dit decreet een nieuw recht van antwoord vorderen (art. 183).

138 De eerste paragraaf regelt het tijdstip en de wijze waarop het antwoord moet worden opgenomen. De bedoeling is om de efficiëntie van het recht van antwoord te waarborgen door zoveel mogelijk de gelijkheid van wapens voor media en verzoekers te garanderen. Het is meer bepaald de bedoeling dat de uitzending van het antwoord zoveel mogelijk overeenstemt met de uitzending van het programma waarop het betrekking heeft. Met “een voor het publiek toegankelijk uitzenduur” wordt bedoeld de tijdsperiode tussen 19 en 20 u. De tweede paragraaf bevat voorwaarden waaraan de uitzending van het recht van antwoord moet voldoen. De derde paragraaf bepaalt dat bij de uitoefening van het recht van antwoord door de betrokken media een repliek of een commentaar kan gegeven worden op de tekst van het antwoord, zo niet zou de redactionele vrijheid van de media aanzienlijk worden beperkt. Die mogelijkheid verzwakt evenwel de doeltreffendheid van het recht van antwoord. Daarom wordt erin bevestigd dat de verzoeker een nieuw recht van antwoord kan uitoefenen in verband met de repliek of de commentaar van de media, voor zover de voorwaarden van het decreet vervuld zijn (*Parl. St. VI. Parl 1999, stuk 52, nr. 1, p. 3*).

139 De afwijzing van een verzoek tot kosteloze opname van een antwoord wordt bij een ter post aangetekende brief aan de verzoeker medegegeeld binnen vier dagen te rekenen van de dag waarop een van de in artikel 180 § 1 bedoelde personen (de omroepverantwoordelijken) het antwoord ontvangt en uiterlijk op de dag waarop de opname overeenkomstig artikel 183 zou moeten geschieden.

De aangetekende brief bedoeld in het eerste lid vermeldt de nauwkeurige redenen voor de weigering en de bepalingen van dit decreet waaraan niet is voldaan.

Een van de in artikel 180 § 1 bedoelde personen kan binnen die termijn op dezelfde wijze een tegenvoorstel formuleren.

Als de verzoeker niet binnen vijftien dagen op het tegenvoorstel reageert, wordt dit laatste geacht aanvaard te zijn.

De toezending van een tegenvoorstel bij een ter post aangetekende brief schorst de verplichting tot opname van een antwoord totdat de verzoeker het tegenvoorstel afwijst of aanneemt.

Het te laat opnemen van een antwoord zonder dat er daarbij een rechtmatige afwijzing of een tegenvoorstel is geweest, geeft recht op vergoeding van de door de rechter vast te stellen geleden schade (art. 184).

140 De afwijzing van een verzoek tot opname van een recht van antwoord moet aangetekend aan de verzoeker worden medegedeeld binnen vier dagen en uiterlijk op de dag waarop de opname moest geschieden. Hierbij moeten de precieze redenen voor de afwijzing worden vermeld. De tweede paragraaf handelt over het tegenvoorstel. Zo wordt de verplichting tot opname opgeschort. Om te vermijden dat de media de uitzending van het antwoord zouden vertragen om de efficiëntie ervan te verminderen – zonder het te laten komen tot een veroordeling – bepaalt de derde paragraaf dat een dergelijke laattijdige uitzending een fout uitmaakt die aanleiding kan geven tot vergoeding van de schade, vast te stellen door de rechter (*Parl. St.* VI. Parl. 1999, stuk 52, 1, p. 4).

141 Onverminderd de mogelijkheid waarover de partijen beschikken om het geschil aan een bevoegd orgaan van de sector voor te leggen, behoren alle betwistingen die voortvloeien uit dit decreet tot de uitsluitende bevoegdheid van de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg, die zitting houdt zoals in kort geding.

De verzoeker moet de zaak bij de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg aanhangig maken binnen één maand te rekenen van de datum waarop het antwoord moest worden opgenomen, van de datum waarop de afwijzing van de opname ter kennis is gebracht van de persoon die het verzoekschrift heeft ondertekend, van de datum waarop het tegenvoorstel is afgewezen of van de datum waarop een opname is opgenomen die niet overeenstemt met de bepalingen van dit decreet.

Als de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg beveelt dat een antwoord moet worden opgenomen, beslist hij te gronde en in laatste aanleg.

Als het antwoord op de datum van de uitspraak niet is opgenomen, beveelt de rechter de opname ervan binnen de termijn en op de wijze die hij bepaalt, in voorkomend geval, onder verbeurte van een dwangsom.

De voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg kan de voorstellen van de partijen inwilligen die tot doel hebben de inhoud van het antwoord aan te passen (art. 185).

142 Omtrent de bevoegdverklaring van de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg heeft de Raad van State in zijn advies (*Parl. St.* VI. Parl. 1999, stuk 52, nr. 2) gesteld dat artikel 10 van de Bijzondere Wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen in elk geval aan de decreetgever de mogelijkheid biedt om een bepaling als deze aan te nemen. Krachtens deze bepaling kunnen de decreten rechtsbepalingen bevatten in aangelegenheden waarvoor de raden niet bevoegd zijn, voor zover die bepalingen noodzakelijk zijn voor de uitoefening van hun bevoegdheid. Daartoe is voorts ook vereist dat de betrokken aangelegenheid zich leent tot een gedifferentieerde regeling en dat de weerslag van de door de decreetgever aan te nemen bepalingen op die aangelegenheid slechts marginaal is. Te dezen kan de decreetgever het noodzakelijk oordelen om aan de persoon die zich benadeeld acht door een

mededeling op radio en televisie, een middel ter beschikking te stellen dat het hem mogelijk maakt om over een terzake gerezen geschil snel een uitspraak te gronde te verkrijgen. Door de omvang van het luisteraars- of kijkerspubliek kan de benadeling immers zeer groot zijn, hetgeen een snelle uitspraak over het recht van de persoon wenselijk kan maken. Voorts lijkt de regeling van de rechterlijke bevoegdheid en de rechtspleging inzake geschillen m.b.t. de uitoefening van het recht van antwoord zich te lenen tot een gedifferentieerde regeling, naar gelang van de media waarop dat recht betrekking heeft. Ten slotte moet vastgesteld worden dat de voorgestelde regeling, zowel wat betreft de bevoegdheid van de rechter als wat betreft de procedureregels, in ruime mate in overeenstemming is met de thans geldende federale regeling, vervat in artikel 12 van de Wet van 23 juni 1961 betreffende het recht tot antwoord. Artikel 11 van het voorstel zal derhalve nauwelijks invloed hebben op de per hypothese aan de federale wetgever voorbehouden bevoegdheid inzake de bevoegdheid van de rechtscolleges, noch op de federale bevoegdheid inzake de rechtspleging voor de rechtscolleges.

143 Met toepassing van artikel 10 van de Bijzondere Wet tot hervorming der instellingen bepaalt dit artikel dat betwistingen in verband met het recht van antwoord behoren tot de uitsluitende bevoegdheid van de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg, zulks onverminderd de mogelijkheid waarover de partijen beschikken om het geschil voor te leggen aan de arbitrage van een bevoegd orgaan van de sector. Dat orgaan zou algemeen erkend moeten zijn en het vertrouwen moeten genieten zowel van de sector als van de burgers. Er wordt gesuggereerd om de klachtenbehandeling toe te vertrouwen aan dergelijk orgaan (*Parl. St.* Vl. Parl. 1999, stuk 52, nr. 1, p. 4).

144 De omroepverantwoordelijken bewaren de dragers die de verspreide informatie bevatten, zolang een verzoek tot opname van een recht van antwoord wettelijk kan worden ingediend en, in voorkomend geval, totdat het geschil definitief is beslecht. Zij moeten ook de drager bewaren die het recht van antwoord bevat, gedurende dertig dagen te rekenen van de datum waarop het antwoord opgenomen werd en, in voorkomend geval, totdat het geschil definitief is beslecht (art. 186).

145 Eenieder heeft ten aanzien van radio en televisie een recht van mededeling dat wordt uitgeoefend zoals bepaald in dit decreet.

Onverminderd de andere rechtsmiddelen heeft elke natuurlijke persoon of rechtspersoon die in een programma van een omroep als verdachte, beklagde of beschuldigde bij naam is genoemd, herkenbaar in beeld is gebracht of impliciet is aangewezen, het recht om de kosteloze opname van een recht van mededeling te verzoeken.

Er behoeft evenwel geen mededeling te worden opgenomen indien een van de in artikel 190 § 1 bedoelde personen vrijwillig een bevredigende mededeling heeft gedaan. Als de verzoeker deze mededeling niet bevredigend acht, kan hij gebruik maken van zijn recht van mededeling.

Als de betrokken persoon overleden is, behoort het recht een verzoek tot kosteloze opname van een mededeling in te dienen toe aan alle bloedverwanten in de rechte lijn en aan de echtgenoot of bij ontstentenis, aan de naaste bloedverwanten. Voornoemd recht wordt slechts eenmaal en door de meest gereede onder hen, uitgeoefend. Als de termijn voor indiening loopt op de dag van het overlijden van de persoon bedoeld in § 2, dan beschikken de rechthebbers slechts over het resterende gedeelte van die termijn (art. 188).

146 De tekst van de mededeling wordt in dezelfde taal gesteld als de informatie die de aanleiding is geweest tot het verzoek en bevat uitsluitend de volgende vermeldingen:

1° de identiteit van de in artikel 187 § 2 bedoelde persoon;

2° de verwijzing naar de bedoelde mededeling op grond waarvan het recht van mededeling opvorderbaar is;

3° de beslissing tot buitenvervolginstelling of tot vrijspraak van de verzoeker, de datum van de beslissing en het gerecht dat de beslissing heeft gewezen;

4° het gegeven dat tegen voornoemde beslissing geen verzet, hoger beroep of voorziening in cassatie mogelijk is.

Wanneer de buitenvervolginstelling verkregen is ten gevolge van het verval van de strafvordering, is er geen recht van mededeling (art. 188).

147 Uit de toelichting blijkt dat deze artikelen een recht *sui generis* invoeren, recht van mededeling genoemd. Op grond daarvan beschikt iedere persoon die op radio of televisie als verdachte, beklagde of beschuldigde bij naam is vermeld of impliciet aangewezen, over de mogelijkheid om de kosteloze opname te verzoeken van de mededeling dat een definitieve beslissing tot vrijspraak of tot buitenvervolginstelling heeft plaatsgevonden. Niets verhindert dat een persoon die is vrijgesproken voor een gedeelte van de hem verweten inbreuken, zijn recht van mededeling gebruikt met betrekking tot die inbreuken. Het gaat hier om de decretale bevestiging en de versterking van het vermoeden van onschuld, waarvan een voorbeeld te vinden is in artikel 50 van de Franse Wet van 4 januari 1993 houdende hervorming van de strafprocedure. Normaal gezien is de termijn bepaald voor de opname van een recht van antwoord verstreken op het tijdstip waarop een definitieve beslissing wordt gewezen, hoewel het publiek de persoon die is genoemd in het kader van vervolgingen, verhoren en huiszoekingen, vaak reeds als 'veroordeeld' beschouwt. Deze bepaling heeft tevens een preventief oogmerk omdat zij de problematiek in het licht stelt van de soms disproportionele aandacht in de media voor de eerste informatie- en onderzoeksmaatregelen ten opzichte

van de latere beslissing tot vrijspraak of buitenvervolginstelling. Het recht van mededeling is overigens niet toepasbaar, indien de media reeds vrijwillig een bevredigende mededeling hebben gedaan. In de mate dat de media thans reeds berichten over vrijspraken en buitenvervolginstellingen, zou het decreet *de facto* weinig nieuwe verplichtingen inhouden. Er moet worden onderstreept dat de media nog steeds over de mogelijkheid beschikken om uit te leggen in welke omstandigheden de vrijspraak of de buitenvervolginstelling is verkregen. Daartoe is geen enkele uitdrukkelijke bepaling vereist. Het recht van mededeling is geen uitgesteld recht van antwoord aangezien voornoemd recht kan worden uitgeoefend zelfs indien de uitgezonden informatie juist was. Er wordt gezegd dat het recht strikt beperkt is tot de vermelding van het bestaan van de beslissing tot vrijspraak of tot buitenvervolginstelling. Bovendien wordt bepaald dat er geen recht van mededeling is wanneer de buitenvervolginstelling verkregen is ingevolge het verval van de strafverordering (*Parl. St. Vl. Parl. 1999, stuk 52, nr. 1, p. 4*). Artikel 188 bepaalt dat het verzoek “uitsluitend” de in dat artikel opgesomde vermeldingen bevat. De aanvrager zal er dus over waken dat in het schriftelijke verzoek geen andere beschouwingen worden neergeschreven. Die toevoeging geldt evenwel niet op straffe van niet-ontvankelijkheid van de aanvraag. Daarvoor geldt immers het voorschrift van artikel 190 § 2.

In zijn advies stelde de Raad van State dat uit de voorgelegde tekst volgt dat de seponering van een zaak geen aanleiding geeft tot het ontstaan van een recht op mededeling. Toch is die seponering – die het voorwerp uitmaakt van een gemotiveerde beslissing (art. 28^{quater} van het Wetboek van Strafvordering) – vergelijkbaar zijn met de gevallen waarin het recht van mededeling volgens het voorstel wel ontstaat. Voor de uitsluiting van het recht van mededeling in dat geval dient dan ook een verantwoording te worden gegeven die de toets met het gelijkheidsbeginsel kan doorstaan (*Parl. St. Vl. Parl. 1999, stuk 52, nr. 2*).

Het zou aangewezen zijn dat een gelijkaardige regeling ook wordt uitgewerkt voor de geschreven pers.

Een regeling in die zin was ook uitgewerkt in het (federale) wetsontwerp tot wijziging van de wetgeving betreffende het recht van antwoord. Daar werd het betiteld als een “recht om de kosteloze opname van een informatie te verzoeken” (*Parl. St. Kamer 1999-2000, nr. 50/815/001, p. 41*).

148 Het verzoek tot opname van de mededeling wordt schriftelijk gedaan en binnen een termijn van drie maanden verzonden, te rekenen vanaf de dag waarop de beslissing tot buitenvervolginstelling of tot vrijspraak niet meer vatbaar is voor verzet, hoger beroep of voorziening in cassatie (art. 189).

149 Dit verzoek wordt toegezonden aan de hoofdredacteur of de eindredacteur van het programma of aan elke persoon die het antwoord kan laten opnemen.

Op vraag van de verzoeker verstrekt de omroep onmiddellijk de juiste coördinaten van de persoon bedoeld in het eerste lid.

Het verzoek bevat op straffe van onontvankelijkheid:

1° alle nauwkeurige inlichtingen op grond waarvan de identiteit van de omroep, het betrokken programma en de informatie waarop het verzoek tot de opname van het recht van mededeling betrekking heeft, kan worden vastgesteld;

2° voor natuurlijke personen, de identiteit, de woonplaats of de verblijfplaats van de verzoeker, voor rechtspersonen, de naam en de zetel van de verzoeker, alsook de hoedanigheid van de persoon die het verzoek ondertekent;

3° de handtekening van de verzoeker of, voor rechtspersonen, van de persoon die in hun naam handelt;

4° de informatie bedoeld in artikel 188.

Het bewijs van de beslissing tot buitenvervolginstelling of tot vrijspraak, alsmede een verklaring van de rechterlijke overheid waaruit blijkt dat tegen de beslissing geen beroep is ingesteld en zij niet meer vatbaar is voor verzet, hoger beroep of voorzieningen in cassatie, moeten worden bijgevoegd.

De mededeling wordt uiterlijk opgenomen in de eerstvolgende uitzending van het programma na afloop van een termijn van twee vrije dagen, zondagen en feestdagen niet inbegrepen, die ingaat op de dag waarop een van de omroepverantwoordelijken het antwoord ontvangt.

Indien er binnen veertien dagen na de ontvangst van het verzoek geen uitzending gepland is van het programma, dan moet de mededeling binnen deze termijn worden uitgezonden op een voor het publiek toegankelijk uitzenduur (art. 190).

150 De termijnen vastgesteld in dit decreet, met uitzondering van die bedoeld in de artikelen 183 en 189, worden berekend overeenkomstig de artikelen 52 eerste lid, 53 en 54 van het Gerechtelijk Wetboek (art. 191).

151 De termijnen voor opneming van het antwoord (art. 183) of voor het indienen van het verzoek tot mededeling (art. 189) zijn niet onderworpen aan de termijnregeling van het Gerechtelijk Wetboek. De andere termijnen wel. Op grond van de regeling waarnaar wordt verwezen, rekent men de termijn van middernacht tot middernacht. Hij wordt gerekend vanaf de dag na die van de akte of van de gebeurtenis welke hem doet ingaan, en omvat alle dagen, ook de zaterdag, de zondag en de wettelijke feestdagen (art. 52 eerste lid Ger. W.). De vervalddag is in de termijn begrepen. Is die dag echter een zaterdag, een zondag of een wettelijke feestdag dan wordt de vervalddag verplaatst op de eerstvolgende werkdag (art. 53 Ger. W.). Een in maanden of in jaren bepaalde termijn wordt gerekend van de zoveelste tot de dag vóór de zoveelste (art. 54 Ger. W.).

ZAAKREGISTER

(Met verwijzing naar de randnummers)

A

Aangetekende brief 41, 103, 132, 139, 140
 Aanpassing antwoord 117
 Aantasting van de eer 27, 98, 106, 120
 Aanvraag 101
 Aanwijzing 22
 Actualiteit 40
 Advertentie 31
 Advocaat 41, 104
 Ancien régime 2
 Afstand 38, 84
 Afwijzing 139, 140
 Anticipatief recht van antwoord 99
 Antwoord (begrip) 50
 Audiovisuele middelen 94

B

Bedrijfskrant 30
 Beeldcultuur 70
 Beklaagde 145
 Belang 25-28, 97, 102, 133
 Beledigend of onwettig antwoord 60, 106, 134
 Belediging 25, 40
 Bemiddeling 113
 Beperkende interpretatie 9
 Beroepsgeheim 60
 Beroepsgroep 30
 Beroepsregels (zie ook: Journalistieke deontologie) 23
 Betrekken van derden bij de zaak 61, 106, 109
 Bevoegde rechter 89, 143, 127-128, 142
 Bevoegde wetgever 127
 Bevoegd orgaan 141
 Bewaring opnames 121, 144
 Bewijs (indiening antwoord) 41, 93

Bewijs (publicatie van het antwoord) 93
 Bijkomend recht 8
 Boek 29, 30
 Buitenlandse staat 16
 Buitenvervolginstelling 146, 150

C

Commentaar (bij antwoord) 68, 112, 114, 137, 138 (zie ook: Repliek)
 Commerciële benaming 20
 Correctionele rechtbank 89
 Curator 17

D

Dagblad 18
 Dagvaarding 41, 115, 116
 Debatprogramma 99, 111
 Decreet 20 juli 1831 3, 25, 66
 Definitie 5
 Deurwaardersexploot 41
 Drukker 81
 Dwaling 155
 Dwangsom 83, 141

E

Eigenrichting 6
 Eindredacteur 130
 Encyclopedie 29
 Erfgenaam 53, 145
 Europese unie 4
 Exacte wetenschappen 40
 Excuses 114
 E-mail 132

- F
- Internet 8, 94
 - Interview 23, 31, 99
- Feestnummer 30
- Feitelijke vereniging 16, 95, 96, 132, 133
- Filosofische, politieke en religieuze discussie 40
- Frankrijk 2, 29
- Foto 12, 35, 47
- G
- Gastcolumn 31
 - Gedetineerde 17
 - Gedwongen publicatie (van gerechtelijke beslissingen) 14
 - Gefailleerde 17
 - Geldboete 83
 - Gelijkheidsbeginsel 39
 - Gemeente 16, 21
 - Gemeenteraad 21
 - Gerechtsdeurwaarder 116
 - Gerechtsbrief 52, 116
 - Gerechtsverslaggeving 20, 33
 - Geschiedenis 2, 40
 - Getrapte verantwoordelijkheid 82
 - Gevolmachtigde 9, 41
 - Godslastering 60
 - Goede zeden 60
- H
- Handtekening 41, 101, 133
 - Herhaald verzoek 54
 - Herkenbaarheid 20
 - Hoofdredacteur 41, 61, 130
 - Hoor en wederhoor 11
- I
- Ideologische strekking 60
 - Impliciete aanwijzing 21
 - Initialen 21
 - Inlassing van het antwoord 55
 - Insinuatie 21, 98
- J
- Jaarboek 29
 - Juridisch tijdschrift 29, 34
 - Journalist 19, 82, 98
 - Journalistieke deontologie 10, 11, 12, 22, 68
- K
- Karikatuur 35
 - Klachtmisdrrijf 84
 - Kort geding 91, 116
 - Kosteloosheid 76
 - Kritiek (artistieke of wetenschappelijke) 24, 26, 37-40
 - Kunstkritiek 40
- L
- Legaliteitsbeginsel 57, 83
 - Lezersbrieven 13, 31, 69
 - Lezersgroep 21
 - Loyauteit 57, 70
- M
- Magazine 30
 - Mandaat *ad litem* 41
 - Minderjarige 17
 - Minnelijke schikking 115
 - Misbruik van recht 9, 26
 - Misdrijven 78
 - Modejournaal 30
 - Mozaïekbeeld 99
- N
- Nationaal congres 3
 - Natuurlijke persoon 16
 - Nederland 13

- O
- Rechtzetting 12, 22, 110, 111
 - Rectificatierecht 14
 - Redactie 116
 - Regeringsmededeling 124
 - Religieuze discussie 60
 - Repliek 68, 156
 - Richtlijn televisie zonder grenzen 4
- Omvang 44-46, 49, 136
- Ondeelbaar karakter 58, 61
- Ondertekening 41
- Ontwerp tot hervorming (1999) 3
- Opeenvolgende nummers 48
- Opportuniteit van het antwoord 64
- Overgenomen artikelen 36
- Overheidsinstanties 16
- Overlijden 53, 100, 145
- Overschrijding van de omvang 49, 63
- P
- Sanctie 77
 - Schade 8, 9, 83
 - Schadebeperkingsplicht 8
 - Schoolkrant 30
 - Seponering 147
 - Spotnaam 20
 - Strafbare feiten 78
 - Strafbepalingen 83, 125
 - Strafrecht 9, 79, 127, 159
 - Strafrechtelijk verantwoordelijke 81
 - Stripverhaal 31
 - Subjectief recht 9
- Parlementair debat 32
- Parlementair onschendbaarheid 32
- Parochieblad 30
- Periodiek geschrift 29, 30
- Persberichten 8
- Persmisdrijf 80
- Persoonlijksheidsrecht 9
- Persvrijheid 5, 7
- Polemiek 60, 108
- Politiek recht 9
- Politicus 19, 26, 39, 108
- Producent 112, 116
- Propaganda 107
- Provocatie 26
- Publicatie van gerechtelijke beslissingen 14, 34
- Publiciteit 50
- Pseudoniem 20, 22
- T
- Taal 42, 62, 106, 135
 - Taalfouten 43
 - Tegenvoorstel 112, 113, 115
 - Tekening 35, 47
 - Tekst 31, 35
 - Tekst die het antwoord rechtvaardigt 46
 - Termijn (voor publicatie) 52, 74
 - Termijnberekening 85, 150-151
 - Terminologie 1
 - Tijdschrift 18
 - Toegang tot technische installaties 112, 138
- R
- Uitbreiding of wijziging van de vordering 120
 - Uitgever 41, 61, 112, 116
 - Uitzending van het antwoord 105, 113, 137, 138
- Raad van Europa 4, 153
- Raad van State 128
- Raad voor de journalistiek 11, 12, 79
- Recht op informatie 129
- Recht van mededeling 145-49
- Recht van informatie 3
- Rechter 89, 115, 116
- Rechtspersoon 16

- Uitzendingen van derden 123
- V
- Valsheidsprocedure 122
- Vennootschappen 16
- Verantwoordelijke uitgever 41, 81
- Verband met bestreden tekst 50, 51, 59, 107
- Verenigingen 16
- Vergelijkende warentest 40
- Verjaring 85-87
- Verzoening 115
- Verzwijging 20
- Vlaamse regelgeving 3, 126-151
- Voorzitter rechtbank eerste aanleg 113, 115, 116, 117, 141
- Vordering tot inlassing 41
- Vordering tot schadevergoeding 8, 88
- Vreemdelingen 19
- Vrije tribune 31
- Vrijheid van meningsuiting 7, 27
- Vrijspraak 149, 149
- Vulgariserend artikel 40
- W
- Waarheid 5
- Weergave van het antwoord 66-73
- Wederwoord 12
- Weerwoord 3
- Weerlegging 65
- Weigering van inlassing 57
- Weigering van uitzending 106-109
- Weigeringsgronden 59-65
- Wettige zelfverdediging 6, 57
- Wetboek 29
- Wetenschappelijk karakter (van de kritiek) 40
- Wettelijke onbekwaamheid 17
- Woordenboek 29